

Rabbeinu Gershom	960-1028
Raavan	1090-1170
Raavyah	1140-1220
Mordekhai	1240-1298
ROSH	1250-1327
Maharam Mintz	1415-1480
Maharik	1420-1480
Maharam Padua	1473-1565
RAMO	1525-1572
Maharshal	1510-1574
Bach	1561-1640
Chelkat Mechokek	1604-1657
Beit Shmuel	1640-1698
Chatam Sofer	1762-1839
Noda b'Yehuda	1713-1793
Pitchei Teshuvah	1813-1868
R. A. Y. Kuk	1865-1935
R. Mosheh Feinstein	1895-1986

שו"ת מהר"ם פדואה סימן יג

שאלה אם מותר לגרש על כרחיה היכא דעברה על דת.
בהיות כי השליח ממתין אל תשובתי ואף לדרכו אמרתי להשיב לשואלי ולכתוב אף כי חול המועד הוא
וכן ראיתי בתשובת הרא"ש בכלל כ"ג והטור א"ח הביאו
ואף להעתיק התייר
אמנם כדי למעט הכתיבה בזמן הזה בחרתי לאגוד יחד העדיות והפסקים שהובאו לי ולכתוב פסקי
והסמכתי על הפסק של הרב מהר"ר משה באסל יצ"ו כדי שידע הקורא על מה אדני פסקי הטבעו
ולא אצטרך להזכיר דברי העדים
ולא מה שהקדים הרב הנ"ל להביא ראיה לדבריו
ולא אצטרך לשנות
כי יספיקו ראיותיו שהביא שהבעל יכול להוציא בעידי כיעור או משום קלא כשולבו נקפו ודבריו אינם צריכים סעד
רק באלה צריך סעד - שחשש חרם רבי' גרשם אינו רובץ עליו
ועל זה אביא ראיות בקצרה.
בתשובת הרשב"א, שהוא רבי שלמה בן אדרת, בסימן תקנ"ז כתב להדיא שרבינו גרשם לא תקן במקום שהוא
מצוה לגרשה.
אכן, משם אין ראיה ברורה לנדון דידן,
כי לשם נראה שראה הבעל דברים שמראין שזנתה, ומשמע שם שהיה המעשה אשר נשאל עליו כריס' בין שיניה.

אכן, מן דברי הר"ם במדכי פרק המדיר - יש ראיה ברורה,
שכתב שם בהדיא דהעוברת על דת - מצוה לגרשה ור"ג מ"ה לא תקן בזה.
וכן על התקנה שתקן ר"ג שלא לישא ב' נשים - כתב ראב"ן, והמדכי הביאו פרק אף על פי, בדין מורדת, ז"ל:
וראב"ן כתב:

אעפ"י שהלכה כרבותי¹

בדורות הללו, שאין אדם נושא שתי נשים ביחד - לא משהינן לה
ואם בשביל אחרות שיוסרו - קנסינן לה להתיר לו לישא אשה אחרת, והיא תשב ותתעגן
עכ"ל².

תשוב' ממוהר"ם מצאתי בחדושי מדכי ז"ל
וששאלת:

אשה המורדת ואינה רוצה לא להיות אצלו ולא לקבל גט, [וסניא ליה ומצער א ליה], והוא היה ברצון אצלה.
אם כן נראה לי:

דיש לדבר על לבה, אחרי שאינה חפצה כלל להיות אצלו, שמתחול/שתמחול/כתובתה ויגרשה וישא אחרת *ואם
אינה רוצה למחול כתובתה - היתרנו לו לישא אחרת, והיא תשוב/תשב/ באלמנות חיות עד שתתרצה למחול
כתובתה, ויגרשנה אז

וכתב רבינו אבן כמו כן, דכה"ג לא יעלה על לב איש שיבטל מפריה ורביה
כ"י³

עד ושלום מאיר בר ברוך עכ"כ

*ובודאי שהוא הדין היה מתיר לו לגרש בעל כרחיה, אך שלא רצה לתת כתובה, כאשר נראה מתוך התשוב'.
וכן בתשובת הרשב"א, שהוא רבי' שמשון בן אברהם⁴, בסימן ר"פ, על מה שנשאל במי ששהה עם אשתו עשר
שנים ולא ילדה - כתב גם הוא שר"ג לא תקן במקום מצוה, הן לישא אחרת עמה הן לגרשה בעל כרחיה.

¹ הסוברים שיש לשהות מורדת י"ב חדש

² מדכי מסכת כתובות פרק אף על פי [המתחיל ברמז קעד]
ואמר ראב"ה אחרי אשר ראינו בה פלוגתא דרבנותא חכמי הדור יתנו לב לפי הענין להעמיד דבר על אופניו שלא תצאנה בנות
ישראל לתרבות רעה [*אביאסף. מ"י]:

³ שו"ת בעלי התוספות סימן נד

וכל שכן היכא דאיכא למיחש דילמא נפיק חורבא מיניה, שלא יצאו בנות ישראל לתרבות רעה

⁴ According to Bar Ilan, he seems to have the wrong Rashba, as this is in Shut haRashba 3:446

וכן בנימוקי יוסף בפרק הבא על יבמתו אצל דין זה כתב ז"ל
ואם שהתה י' שנים ולא נתעברה - יוציא ויתן כתוב, או ישא אשה אחרת, כדאמר' לעיל
ואעפ"י שהחרים ר' שמשון ז"ל בשיבת כמה חכמים שלא ישא אדם אשה על אשתו - בכי הא לא תקן רבינו ז"ל
וכ"כ רבני צרפת ז"ל בתשובת הרשב"א ז"ל⁵
וכן אחר כך בסוף אות' שמעתא שינה ז"ל:
וכבר פירשנו כי בכיוצא בזה שישא אשה אחרת מפני מצות פריה ורביה
כיון שהיא גרמא לו - לא החרים רבי' שמשון ז"ל,
ולא אזלינן בהא נמי בתר מנהגא.
עד כאן הריטב"א ז"ל.⁶

אמנם נראה דהמחבר עצמו שהוא בעל הנימוק חולק על זה שכתב בתחילה, ז"ל:
ולאותם שקבלו חרם ר"ג שלא לישא אשה אחר' על אשתו - השתא נמי אינו יכול.
דעת המחבר
ע"כ
ואחר כך מביא הריטב"א הנ"ל⁷

⁵ נימוקי יוסף מסכת יבמות דף כ עמוד א
מונה לה משעה שהפילה.
וכיון דקתני סתמא - אפי' הפילה תוך מ' יום לעבורה' דלא הוי אלא כמיא בעלמא - מונה לה משעה שהפילה.
ואם שהתה י' שנים ולא נתעברה - יוציא ויתן כתובה; או ישא אשה אחרת עליה; כדאמרן לעיל.
ואף על גב שהחרים רבינו גרשון ז"ל בשיבת כמה חכמים שלא ישא אדם אשה על אשתו - בכי הא לא תקון רבינו ז"ל
וכן כתבו רבני צרפת בתשובת הריטב"א ז"ל:
⁶ נימוקי יוסף מסכת יבמות דף כ עמוד א
אמר רב אמי וכו' שיכולה לומר לא אמתין אותך שתקח אשה אחרת עלי' ואם תרצה לגרשני מיד - תתן לי כתובתי
ורבא אמר דטענתו טענה' משום דיכול לזונה ולא יוציאנה עד שנה או שנתיים לראות אם תתעבר אשתו השניה' ואם תתעבר -
יוציאנה בלא כתובה
והלכתא כרבא
נמצא כחו של בעל גדול בזה מכחה, שהוא יכול לומר 'אבדוק נפשאי ואשא אשה אחרת', אבל היא אינה יכולה לומר שיבדוק
נפשו וישא אשה אחרת ולא יגרשנה, משום דמצי הוא למימר דלא יהבי ליה אתתא כל היכא דאגידה ביה אחריתי, ואפי' באה
לפוטרו מחיוב עונה ושאר דברים, וכל שכן אם אינה פוטרתו.
וכבר פירשנו כי בכיוצא בזה שישא אשה אחרת מפני מצות פריה ורביה
כיון שהיא גרמא לו - לא החרים רבינו גרשון ז"ל (על אשתו)
ולא אזלינן בהא נמי בתר מנהגא
עד כאן. הריטב"א ז"ל:
⁷ נימוקי יוסף מסכת יבמות פרק ו - הבא על יבמתו [המתחיל בדף יח עמוד א]
מתני' נשא אשה ושהה עמה וכו' אינו רשאי וכו'. אלא או יגרשנה או ישא אחרת עמה
ומשמע מן הירושלמי דלא ילדה לאו דוקא; ה"ה אם היו לו בנים ומתו - מונה לה משעה שמתו
ויש שפירשו דכל שיש לה ולד אחד חי - אין כופין אותו לגרשה, דהא ילדה, ומתני' ולא ילדה קתני
אלא שיש מפרשים אחרים דהאי ולא ילדה - ארישא דמתני' דמצות פריה ורביה אזכר ונקבה קאי. א"כ, כל שלא ילדה זכר
ונקבה - אינו רשאי ליבטל
ואם מת האחד שילדה - אין מונין לה משעה שמת, אלא משעה שפסקה מלדת
והרשב"א ז"ל כתב שראשון נראה לו עיקר
ולכ"ע מיהת אם לא ילדה אלא (כולם) זכרים או נקיבות - אף על פי שזכר ונקבה היא המצוה, אין כופין אותו להוציא
ולאותם שקבלו חרם רבינו גרשון שלא לישא אשה אחרת על אשתו - השתא נמי אינו יכול
דעת המחבר
עד כאן.
ופירוש "אינו רשאי ליבטל" - שכופין אותו לגרש משום קיום מצות פריה ורביה, כמו שכופין על שאר מצות
ואם האשה טוענת שלא תצא, וניחא לה שישא אשה אחרת עליה - יכול הוא לומר דכל היכא דאגידא ביה לא יהבי ליה אתתא
ומיהו - אם מצא אשה אחרת, די בזה;
ואם יש לו בנים מאשה אחרת, ואפי' מפנויה - כיון שקיים מצות פריה ורביה, רשאי הוא ליבטל, ואין כופין משום הא דרבי
יהושע דאמר ולערב אל תנח ידך.
ותדע דתניא לקמן שאם נשאת לראשון ולשני ולא ילדה לו לשלישי לא תנשא אלא למי שיש לו בנים
וכיון דאם יש לו בנים תנשא ותטול כתובתה, ודאי אם נשא אין כופין אותו לגרש, וסתמא קתני לה ואפילו לרבי יהושע:

*א"כ נראה שחולק

אמנם בטלה דעתו אצל הריטב"א ותשובת רבני צרפת ותשובת הרשב"א שהוא רבי' שמשון בן אברהם הנ"ל.

*ואפשר לומר שדעת המחבר הוא לחלק בין גזירת רבינו שמשון ובין גזירת ר"ג
לאשר בגזירת ר"ג נזכר על תקנה זו שאין להתירה רק במאה אנשים משלשה קהילות ומג' ארצות
וגם אותם לא יסכימו אם לא יראו טעם מבורר להתיר
הרי שאפילו כי יש להם טעם מבורר הוצרכו ק' אנשים מג' קהילות כנ"ל
ולפי זה נוכל לומר שאף המחבר הנ"ל יודה בתקנת של גט על כרחיה שלא גזר בחומרא זו ואינו חולק על דברי
הר"ם דפרק המדיר

אכן הרשב"א הנ"ל וחבריו שלא חששו וסוברים להתיר אף בתקנת שתי נשים –
נראה שהם מפרשים לשון התקנה שאומר "טעם מבורר להתיר" –
ר"ל שיראו צורך וטעם מה בזמן מן הזמנים או לצורך שעה או לעקור התקנה לגמרי,
אבל במקום שנוכל לומר ולדון בכאן לא תקן ר"ג מעולם,
כנזכר בלשונם הנ"ל,
הרשות נתונה ואינה צריך לא ק' אנשים ולא שלשה קהילות, כי אין שייך היתר בדבר הזה רק תלמוד, ודקדק שעל
כיוצא /בזה/ לא גזר.
וק"ל

מ"מ, בתקנה של גט על כרחיה מצאנו ראיות מפורסמות כנ"ל שלא תקן במקום מצוה;
אם כן, מי הוא זה שימחה ביד האיש כמ"ר דוד בר' שלמה אם ירצה לגרש אשתו פייאמיט"ה בעל כרחיה?!
או מי הוא זה אשר יעלה על לבו לכופו להכניסה לביתו מאחר שלפי העדיות כנ"ל לכל הפחות היא כעוברת על דת
יהודי' ואפשר אף בכלל עידי כיעור?!
ובזה אל יטעה שום אדם לומר 'הלא בדין עוברת על דת הוזכר שצריכה התראה',
דזהו דוקא אם רוצה להפסידה כתובתה, דעל זה קבעי תלמודא בסוטה פרק ארוסה,
או היכי שב"ד רוצים לאוסרה עליו על כרח', דאינה אסורה עליו כי אם בקנוי וסתירה,
אבל פשיט' שמצוה לו לגרשה אף כי לא התרה בה, ויתן כתובה,
וכן כתב הטור אה"ע בהדיא בסימן קט"ו, שאף אחר שנשבעה שלא עברה על התראתו, שאין כופין אותו להוציא,
אך מצוה לו להוציא.
וכן לא נמצא בשום א' מן המורים הנ"ל שכתבו היתר לגרשה על כרחיה שהזכיר התראה,
כי לא נזכר התראה בתלמוד /בתלמוד/ ובפוסקים רק להפסידה כתובתה,
וסברא נכונה היא, כי מה לי בהתראה אם לבו נוקפו עליו שזנתה? והיא אסורה לו ממילא אם באמת זינתה, אף אם
לא תעבור עוד.
ולזה בהא נחיתנא נבהא /ובהא/ סליקנא
שכמ"ר דוד הנ"ל יוכל לגרש אשתו פייאמיט"ה הנ"ל בעל כרחיה אם יוכל להשיג לו דרך לעשותו
ואם תקצר ידו להשיג מבוקשו בנתינת הגט - תשב עד שתלבין ראשה, ואין לכופו להביא אל ביתו ולחייבו בשאר
כסות ועונה.
נאום הטרוד מאיר בכמ"ר יצחק ז"ל קצנאילנבוגן בח"ה דפסח שא"ג לפ"ק:

שו"ת מהר"ם פדואה סימן יד

נדרשתי על איש פלוני וכהן הוא אשר ארס בת איש כהן ומאז אחרי ימים מה נודע לו שפעמים רבות נאמר לאבי הנערה בפני קהל ועדה איך אשתו נחבשה על ידי גוים קודם הולידו ממנה נכי /וכי/ כל זרעו ממנו /ממנה/ מחולל והוא שתק ולא ענה דבר בכך לבו של המארס נוקפו פן יחלל זרעו ומבקש לפטור ארוסתו והיא ממאנת להתגרש ונשאלתי אם יוכל לגרשה בעל כרחה או לישא אחרת אם יש לחוש בנדון דידן בתקנת ר"ג מ"ה עד כאן השאלה:

בטרם אדבר בהיתר המארס לגרשה בעל כרחה או לישא אחרת אקדים ואומר בטח שאין לפסול זרע אבי הארוסה ולקרונה חללים חלילה כי ימצא להם צד היתר מארבע פינות באשר ארבע מיני מחלקות בדבר והמתיר יוכל להתלות באילן גדול בכל ארבע המינים

...

אמנם בנדון דידן שלא נשא המארס עדיין ובאירוסין לא עשה עדיין שום דבר,

כי הלכה כרבא פרק עשרה יוחסין שדוקא בעל לוקה אבל קדש לבד לא לקי כדמפורסם

א"כ אם יעמוד וישאנה, יקרא עושה מעשה לכתחלה,

בכך אמר המארס הזה אשר לבו נוקפו מעיד על קדושתו היותו מיוחסי הכהונה השומעים לרחק ולא לקרב

כדאמר רבי שמעון בן גמליאל במסכת עדיות שהכהנים המיוחסים נהגו סלסול בעצמם לקדש עצמם

במותר להם ואינם שומעים לקרב

כל שכן בכאן שיש לו ג"כ גדולי עולם האוסרים ולבו נוקפו

בכך אומר שאין כאן בית מיחוש לתקנת ר"ג,

כי לא גזר ותקן במקום שיש מצוה או חשש איסור,

דבמרדכי כתב בשם רבינו תם דאשה העוברת על חרם או על שבועה דיכול לגרשה בעל כרחה, וכתב דפשיטא

דלא תקן ר"ג מ"ה לעכב על ידו שלא יעשה מצוה,

נמצא שהמארס הזה ג"כ יכול לגרשה בע"כ ולא יחוש לתקנת ר"ג באלה,

ואם אולי לא יוכל לגרש על כרחה, כי תתעלם ממנו או ירא לנגוש למקום אשר היא שם מחמת משפחתה - תשב

עד שתלבין ראשה, והוא ישא אחרת הגונה לו,

כי גם תקנה זו שלא לישא שתי נשים - לא תקן רבינו גרשום במקום מצוה

אף כי המפקפק יוכל לערער ולומר כי תקנה זו לישא שתי נשים אין כח ביד מורה להתירה אפילו אם יש לו טעם

נכון,

כי זה לשון התקנה' חרם:

תקנת הקהילות שלא ישא איש שתי נשים, ואין להתירה רק במאה אנשים מן שלשה קהילות ומן שלשה ארצות,

וגם אותם לא יסכימו אם לא יראו טעם מבורר להתיר,

ושתהא כתובתה צרורה ומונחת ביד נאמן במשכונות או במעות

עכ"ל התקנה

הרי שאפילו כי יש להם טעם מבורר הצריכו ק' אנשים מן שלשה מדינות ומן שלשה קהילות,

אכן נראה שמה שאמר טעם מבורר להתיר -

היינו במקום שלא נוכל לומר שלא חלתה בו התקנה, אך חלתה התקנה, רק יש צורך וטעם מה להתיר התקנה' בזמן

מה מן הזמנים או לעקר התקנה מכל וכל,

אך במקום שנוכל לומר ולדון בכאן לא תקן ר"ג מעולם כנ"ל - הכח והרשות נתונה לנו, והכרח לנו לומר,

כי כן הורה הרשב"א בתשובותיו בסי' ר"פ על מי ששהה עם אשתו עשר שנים ולא ילדה, וכתב:

וסובר אני שלא תקן הרב בזה,

ומבואר בתשובתו ההיא שמותר בין לגרשה בין לישא אחרת

וז"ל נימוקי יוסף בפרק הבא על יבמתו

בכיוצא בזה שישא אשה אחרת מפני מצות פריה ורביה

לא החרים רבי' שמשון ז"ל וכו' ולא אזלינן בהא נמי בתר מנהגא

עכ"ל הריטב"א

ודבר זה כתב הספר הנ"ל שני פעמים באותה שמעתתא.

עוד נכון לומר

שתקנת רבן גמליאל /רבנו גרשם/ שלא לישא שתי נשים כלשונו ממש ששתיהן נשואות לו,

כי חששו ושקדו על בנות ישראל בהיותינו בגולה אשר ירבה לו נשים ויולד בנים הרבה לא יוכל להספיקן,

כי אפילו לרבא דהלכתא כוותיה דאמר בפרק הבא על יבמתו נושא אדם כמה נשים, הא מסיים /מסיים/ והוא דאית ליה למוזייני',
ועל אלה חששו קדמונינו בהיותינו בגולה טרודים וכעניים וכל ממונינו על קרן הצבי,
אבל אחת מהן ארוסה, בנ"ד שלא יוליד ממנה, וליכא למיחש לתקון הבנים, ואפילו לזון אותה נראה שאיננו מחויב,
אף כי לארוסה יש לה מזונות,
כדתנן בפרק אף על פי הגיע זמן ולא נשאו וכו'
הא מפורש בריש כתובות דדוקא אם הוא מעכב, ואם הגיע זמנו באחד בשבת - מתוך שאינו יכול לכנוס בתקנת'
דרבנן אינו מעל' לה מזונות,
ובנ"ד נמי חשש איסור דרבנן רובץ עליו למנעו מלכנוס,
ואדרב' דמי להא דבעי רבי אלעזר בפרק יש מותרות
אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט יש לה מזונות או לא היכי דמי אי דיתבי תותיה בעמוד והוצא קאי
מזונות אית לה לא צריכא שהלך למדינת הים כו'
כן הוא הדין הזה דמארס זה בעמוד והוצא קאי לדברי המחמירים כנ"ל ומבקש לגורש' והיא תמאן להתגרש.
או דמיא לכל הפחות לאיילונית דאין לה מזונות
כדתנן בפרק אלמנה ניזונית
דאף כאן לפי השאלה נראה שטעות היה דלא ידע רנן זה קודם שקדשה.
מ"מ לא אטפל באלה לבטל הקדושין בגלל אלה לומר קדושי טעות היו – חלילה! לכל הפחות צריכה גט מדבריהם,
דקדשה סתם,
כדאיתא בפרק המדיר,
ולא אאריך באלה,
אמנם להוציא ממנו ממון דמזונות - יגדל כחו ויוכל לטעון היותו מוטעה והמוציא מחבירו עליו הראיה
מכל הני טעמי נראה שאין חייב במזונותי'
ונמצא שנוכל לומר רבינו גרשום לא תקן בזה
והבו דלא להוסיף על התקנ' כי אם כלשונו הברור דאין לישא שתי נשים:
באלה אחתום דברי להתיר להמארס לגרש ארוסתו בעל כרחה אם יוכל
ואם לא יוכל ישא אחרת וארוסתו תשב עד שתלבין
ולתקנת ר"ג מ"ה לא יחוש בנדון זה
אך המשפחה לא אפסול מן הכהונה לרחקה גם לא אקרבה עד כי יבא אליהו הנביא לרחק המקורבין בזרוע ולקרר
המרוחקין בזרוע:

שו"ת מהר"ם פדואה סימן יט

שאלה

ראובן היה לו פלגש

ואחר כך השיאה לאיש אחר

וגרשה בעלה

אם יכול ראובן להחזירה לפלגשו כדי לקיים פריה ורביה

כי שהה עם אשתו י' שנים ולא ילדה

והבן הראשון שילדה לו פלגשו טרם שהשיאה – מת, ואין לו עוד זרע

והוא רוצה עתה להחזיק פלגשו בטהרה שתטבול כמנהג הכשרות וברצון אשתו ע"כ:

תשובה

הלא לדעתי ברור הוא שאין כאן בית מיחוש לדמות נדון זה למחזיר גרושתו

דדוקא היכא דאיכא קדושין או קול של קדושין מראשון יש לחוש לזה

כדאיתא בסוף גטין:

מגרש ראשון ונשא שני אבל לא יגרש שני ונשא ראשון דיאמרו מחזי' גרושתו מן האירוסין כו' הואיל ויש קול מקדושי ראשון

אבל בנדון זה דליכא קלא דקידושין – לא, דאלו היה קול של קדושין או חשש קידושין, האיך נשא' לאיש בלא גט?!

ובודאי משום שהיתה פלגשו בראשונה אין שייך לאוסרה עליו, דהא אפילו אם היתה מקודשת לראשון וגרש' וזנתה אחר כך

עם אחר אינה נאסרת מחמת זנות זה על בעל' הראשון, דהויי' ואישו' כתיב בפרשה, כדאיתא בפרק קמא דיבמות

וכי פסק הרי"ף - הוא הדין להיפוך אם לראשון לא היה בה כי אם זנות ולא הווייה ואישות, שאז נישואי השני אינם אוסרים עליו אחר גירושין,

דהויי' ואישות כתיב, היינו שהראשון גרשה בגט שהיתה אשתו מקודם,

וקל וחומר הוא,

דהא תנן ביבמות

נושאת על האנוסה ועל המפות' האונס והמפת' על הנשוא' חייב כו'

אם כן, אנו רואין דבעריות יותר מלתא היא אם מעשה הראשון הוא דרך נשואין והשני דרך זנות מן ההפך אם הראשון הוא דרך זנות והשני

דרך נשואין, ובנדון זה אנו מתירין אפילו אם הראשון דרך קידושין, כל שכן להפך

ועוד, הלא בקטנה שמאנ' ואחר כך נתקדשה לאחר וגרשה מותרת לראשון כדתנן ביבמות בפרק בית שמאי ומסתמא מיירי אפילו אם בא

עליה בראשונה בקטנותה קודם שמאנ' ואז לפחות חשיב בעילתו כמו בעילת זנות של גדול' ואפילו הכי אינה נאסרת עליו כאשר תנשא לאחר

וגרשה רק כאשר תצא מן הראשון בגט באחרונה כדתנן שם או היכא דלא מאנה והגדיל' ואחר כך נתקדשה לאחר כאשר פסק הרי"ף בפרק

בית שמאי ואף על גב דלא בעל כשהגדילה וכן כתב הרמב"ם בפרק י"ח דגירושין משום שצריכה גט מראשון מדברי סופרים כדאיתא שם

ודמי לההוא דסוף גטין היכא דיש קול קידושין מראשון אבל על מעשה בעילת זנות אינה נאסרת עליו כאשר תנשא לאחר ותתגרש רק על

מעשה קידושין וגירושין ורחוק לבדות מלבנו איזו תקנה או גזירה שלא מצינו בתלמוד.

אכן אשר שאלת להתירה לו להיות פלגשו כבראשונה משום פריה ורביה –

הלא יותר נ"ל להתירה לו דרך קדושין ולא לחוש לתקנת ר"ג שלא לישא שתי נשים,

דהא רשב"א, שהוא רבי שמעון בן אברהם, בתשובותיו סימן ר"פ אמר שלדעתו לא תקן ר"ג במקום מצוה כזה

ששהה עם אשתו עשר שנים ולא ילדה,

וכן כתב הר"מ במרדכי בפרק המדיר בעוברת על דת- לגרשה בעל כרחה, דבהאי גוונא לא תקן ר"ג לבטלו מן

המצוה.

אם כן יותר נכון הוא שיקחנה בכתובה וקידושין כמנהג הכשרים מאשר תהיה לו לפלגש,

*ויאכל בשר תמותה שחוטה ואל יאכל בשר תמותה נבלות,

וירא' זרע ויארך ימי'

כה אמר הטרוד מאיר בכמ"ר יצחק ז"ל קצנאילנבוגן.

...

שולחן ערוך אבן העזר הלכות פריה ורביה סימן א סעיף י

רבינו גרשום החרים על הנושא על אשתו,

אבל ביבמה לא החרים,

וכן בארוסה. הגה: אם אינו רוצה לכנוס אלא לפטור (מהרי"ק שורש ק"א),

וה"ה בכל מקום שיש דיחוי מצוה, כגון ששהה עם אשתו עשר שנים ולא ילדה

(מרדכי פרק החולץ ורשב"א סימן ר"פ / ח"ג סי' תמ"ו / מהר"ם מפאדווה סי' י"ט).

אמנם יש חולקים וסברא ליה דחרם ר"ג נוהג אפילו במקום מצוה ואפילו במקום יבום, וצריך לחלוץ

(הגהות מרדכי דיבמות והגהות מרדכי דכתובות וכ"כ נ"י פרק החולץ).

ובמקום שאין הראשונה בת גירושין, כגון שנשתטית או שהוא מן הדין לגרשה ואינה רוצה ליקח גט ממנו - יש להקל

להתיר לו לישא אחרת (כן משמע בתשובת הרשב"א).

וכל שכן אם היא ארוסה ואינה רוצה להנשא לו או לפטור ממנו.

ולא פשטה תקנתו בכל הארצות.

הגה:

ודוקא במקום שידוע שלא פשטה תקנתו, אבל מן הסתם נוהג בכל מקום (תשובת ר"י מיניץ סי' ק"י / י').

ועיין ב"ד סי' רכ"ח אם הלך ממקום שנהגו להחמיר למקום שנהגו להקל.

ולא החרים אלא עד סוף האלף החמישי.

הגה:

ומ"מ בכל מדינות אלו התקנה והמנהג במקומו עומד, ואין נושאים שתי נשים, וכופין בחרמות ונדויין מי שעובר ונושא

ב' נשים לגרש אחת מהן;

וי"א דבזמן הזה אין לכוף מי שעבר חרם ר"ג (ב"י סי' פ"ז), מאחר שכבר נשלם אלף החמישי (שם בשם מהרי"ק);

ואין נוהגין כן.

י"א מי שהמירה אשתו - מזכה לה גט ע"י אחר ונושא אחרת,

וכן נוהגין במקצת מקומות (פסקי מהרא"י סי' רכ"ו / רנ"ו / ו'),

ובמקום שאין מנהג - אין להחמיר, ומותר לישא אחרת בלא גירושי הראשונה (שם מנהגי רינ"וס).

שולחן ערוך אבן העזר הלכות גיטין סימן קיט סעיף ה

יכול לגרשה בלא דעתה.

הגה: ואפילו אין לו לשלם לה הכתובה ונדונייתה - אינה יכולה לעכב משום זה הגירושין, אלא תתגרש ותתבע אותו מה שחייב לה (תשובת הרא"ש וריב"ש).

וכל זה מדינא, אבל ר"ג החרימם שלא לגרש אשה שלא מדעתה,

אם לא שעברה על דת, וכמו שנתבאר לעיל סי' קט"ו.

ואפ"י אם רוצה ליתן לה הכתובה - אין לגרשה בזמן הזה שלא מדעתה (סמ"ק סי' קפ"ד).

עבר וגירשה בעל כרחיה בזמן הזה, ונשאת - שוב אין האישה נקרא עברייין (כל בו).

גירשה מדעתה, ונמצא פסול בגט - יכול אחר כך לגרשה בעל כרחיה (ג"ז שם).

נולדו בה מומין - ע"ל סוף סימן קי"ז אם יכול לגרשה בעל כרחיה.

יש אומרים דבמקום מצוה - יכול לגרש אשתו בעל כרחיה, או מתירים לו לישא שתי נשים (ז)

(מוהר"ם פאדוואה סימן י"ג), (וכמו שנתבאר לעיל סי' א').

לפיכך קטנה מתגרשת אף על פי שאין בה דעת גמורה,

אפילו אם קבל אביה קדושיה, שהם דאורייתא,

או חרשת שנתקדשה כשהיתה פקחת, ונתחרשה;

אבל אם נשתטית ואינה יודעת לשמור עצמה - אינו מוציאה עד שתבריא, שלא ינהגו בה מנהג הפקר.

לפיכך מניחה, ונושא אחרת, ומאכילה ומשקה משלה.

ואין מחייבים אותו בשאר כסות ועונה, ואינו חייב לרפאותה.

(וי"א דחייב במזונותיה ורפואתה) (ב"י בשם הרשב"א והטור בשם הרמ"ה והראב"ד),

(וכן פסק לעיל סי' ע' סעיף ד', וכן עיקר),

ולא לפדותה.

ואם גירשה - מגורשת,

והוא שתהיה יודעת לשמור גיטה.

(וי"א דאפ"י בדיעבד אינה מגורשת) (כן משמע במהרי"ו סימן צ"ב/נ"ב/);

אבל בעתים שוטה ובעתים חלומה, וגירשה בעת חלימתה מפני שהיה נראה שתשאר כך - לא מהדרינן עובדא

(פסקי מהרא"י סימן רט"ו). (ועייין לקמן סי' קכ"א סעיף ג').

ומוציאה מביתו ואינו חייב לחזור וליטפל בה.

חלקת מחוקק סימן קיט (ז)

יכול לגרש אשתו בע"כ או מתירין לו לישא וכו'.

הר' מהרמ"פ סי' י"ג לא התיר למעשה רק גירושין בע"כ אם יוכל להשיג לו דרך לעשותו ואם תקצר ידו להשיג

מבוקשו וכו' לחייבו בשאר כסות ועונה משמע שלא התיר לו אשה אחרת ובסימן י"ט שהתיר לישא שתי נשים

במקום מצוה לקיים פ"ו הא כתב לבסוף התשובה מוטב שיאכל בשר תמותות וכו' משמע שלא התיר אלא נגד

יצה"ר ע"כ אין להתיר לישא אשה על אשתו אם לא בהסכמת מאה רבנים כשהראשון אינה בת גירושין או שמצוה

לגרשה ואינה רוצה לקבל גט אבל בשבוי' אין להתיר ועיין בב"ח סי' ע"ח מ"ש בדין השבוי':

שולחן ערוך אבן העזר הלכות כתובות סימן עז

וי"א

דבזמן הזה שאין נושאין שתי נשים - לא משהינן לה י"ב חדש אם רוצה לגרשה; ואם אינה רוצה - מתירין לו לישא אחרת (מרדכי סוף אף על פי בשם ראב"ן).

ויש חולקין שאין להתיר לו לישא אחרת (שם בהגהה ותשובת הרשב"א סימן תת"ס ומהרי"ק שורש ס"ג), וכן עיקר.

ודוקא בנשואה,

אבל ארוסה המורדת על בעלה ואינה רוצה להכנס לו - יגרשנה בעל כרחה, או ישא אחרת, ומתירין לו (שם). ונ"ל דוקא תוך י"ב חדש, אבל לאחר י"ב חדש, אם הוא רוצה לגרש - צריכה לקבל ממנו בעל כרחה, או מתירין לו לישא אחרת, דאין כח ביד האשה לעגנו לעולם, וכן נראה (להורות).

וי"א דאפילו תוך י"ב חדש אם עבר ונשא אחרת מחמת מרידתה - אין כופין לגרש. (מהרי"ק שורש כ"ט)

שולחן ערוך אבן העזר הלכות גיטין סימן קמ סעיף ה

יכולה גם כן לעשות שליח להבאה, שתאמר לו: 'הבא לי גיטי', ודינו כדין שליח הולכה של בעל, שאינו גט עד שיגיע לידה.

אבל האיש אינו יכול לעשות שליח לקבלה, שאינו יכול לעשות שליח לחובתה שלא מדעתה, ואפילו היתה אשה מוכת שחין,

או שהיתה קטטה ביניהם ותובעת להתגרש.

ויש מי שאומר בזו שהיא ספק מגורשת.

הגה:

ואם בעלה מומר, וידעינן שהיא מהדרת אחר גט,

י"א דהמומר יכול לזכות לה גט (ת"ה סימן רל"ו / רל"ז / ובפסקיו סימן מ"ג),

ויש מחמירין גם בזה (הר"ן בתשובה).

וכן אם היה היבם מומר, והבעל מזכה לה גט כדי שלא תפול לפני היבם (עיין בב"י).

ואם אשתו מומרת, וזיכה לה גט ע"י אחר (עי' בת"ה סי' רל"ו ובפסקיו סי' מ"ז), כמו שנתבאר לעיל סעיף א' - אף על

פי שחרה בה אחר כך, אינה צריכה גט אחר (שם מת"ה).

והוא הדין לאשה הנאסרת על בעלה - מזכה לה גט על ידי אחר.

ויש מחמירין בזה (מהרי"ק שורש קמ"א).

שו"ת מהרש"ל סימן סה

שאלה

אחד היה לו אשה כמה שנים ונהגו יחד כאורח כל ארעא
עד שבא עליה מידת הדין ונתקללה עד שראתה מחמת תשמיש כל פעם ופעם עד שהוחזקה לו באיסור עולמית –
אי שרינן ליה להוציא בכתובה בעל כרחיה
אף שר' גרשון מ"ה גזר שלא לגרש בעל כרחיה - כה"ג בודאי מודה ולא גזר רבי גרשון לבטל פריה ורביה
ולא גרע מהיכא שנשגעת, שיכול לגרשה על ידי שליח וליחד לה כתובה באם תתפקח תקבל גיטה, משום בטול
פריה ורביה, אף שאפשר שתחזור ותשתפה
מכ"ש הכא שאין לה תיקון עולמית להאי גברא
שיגרשנה בע"כ ויתן לה כתובתה.

תשובה

מה שברור בעיניך לגרש בע"כ היכא דנשתתית - לא כך עמדי
ואעתיק לך מה שכתבתי בשכבר עובדא חדא הוית במקום ועד בצורב
אחד שבא מארץ לועז
שנשגעה אשתו לשם במדינתו כמה שנים
ובא ללמוד במלכות זו בישיבות ולמד כמו שתי שנים
ושדכו לו השדכנים אשה, ונאות היה לדבר
אלא שאבי הבתולה וקרוביה לא רצו בדבר עד שיביא התרה מרבותינו שיכול לישא אחרת
והיה גיבור כארי ורץ כצבי לעשות רצונו ורצונם ונפל לפני שאר רבותינו שיתירו לו לגרשה ולישא אשה אחרת
ולא נאותי להסכים עמהם
ומ"מ לא חלקתי עליהם כי לא היה בידי עזר לקפח אותם בהלכה
כי כל ראייתם שר"ג מ"ה לא תיקן לבטל פריה ורביה
והתירו לו שיתן גט וימסור ליד אחד באם תתפקח שתקבל גיטה וכתובתה
ואחר שנעשה המעשה בודאי מה נעשה אבל לבי נוקפי
ואחר כמה שנים חפשתי בספר ראבי"ה הגדול
ומצאתי שכבר אסרו הגדולים הלכה למעשה וכן עיקר
והא לך תשובת'.
לבי הוגה וחורש לעמוד על העיקר ושורש על בד ובד שאני דורש בין הדביקים להפריש וכל הירא וחרד ראוי להחוד
ולינת בינה יתירה למצא כח דהיתירה וכח ב"ד יפה להחזיק הרפה העני העלוב שנשא הוגנת בת הגונים בדעת
שלימה ושהה עמה ימים ושנים
והוליד ממנה זרע אבל לא נתקיים
לאחר זמן פגע בה מידת הדין בעו"ה ונשתתתה
ובהדי כבשי דרחמנא אין להרהר אנא ואנה
ועל כל זאת גילגל עמה כמה שנים ובקושי הפרישוהו ממנה שלא יתיחד עמה כי אין היתר לאיסורה בבדיקת
פקחות ולא בהרגשה
זה העלוב עומד וצוח אוי לי על אשתי ואוי לי על אחרת ואינו יודע היאך לפטור זאת בגט א"כ ישב אצלה כל ימיו
ויבטל
וכגון זה לא צריכא רבה עצה וגבורה שלא ילך זה בלא ולד לקבורה
לכן רבותי יפתח דבר זה בגדולים כמותכם
מורי הר"ר אפרים הישיש ומורי הר' אליעזר בן רבינו יואל
לברר לנו מה חשוב יודעת לשמור גיטה דשוטה . . .
ואם יש גימגומים בדבר
יסיכמו רבותינו עם התרת החרם
ויתירו כמו כן שישא זה אחרת
ונסמוך על זה שהלב נוטה שבלא היתר חרם היה רשאי לישא אשה אחרת
מכ"ש בגט זה

חדא - דמעשים בכל יום בימינו דבנות ישראל היוצאין לתרבות רעה בעליהן נושאין אחרת אעפ"י שזאת אגידא בו, אפילו במקום שהי' תקנה לדבר שהיתה מקבלת גט ע"י שתדיר, וכ"ש זאת שכל תקנות שידענו להפך בהן הפכנו ועשינו - הרי על זאת ועל כיוצא בה לא פשטה תקנת הגאון מאור הגולה.

ואף על פי שיש להשיב זאת:

גבי יצאת לתרבות רעה נאסרה עליו עולמית אפי' אם תחזור בתשובה, אבל שוטה אם תשתפה מותרת לו -

מ"מ גם היוצאת לתרבות רעה אשתו היא ואגידא וכשנושא אחרת הרי יש לו ב' נשים

אבל גט של שוטה אפילו אם יש ספק בדבר מהני שהרי אם תשתפה ובא להחזירה צריכה קידושין כמו בתחילה בפנויה בעלמא

ואם לענין קידושין מהני ליתן לה דין פנוייה כ"ש להתיר בעלה באשה אחרת על ידי התרה/התרת/ חרם ואם לבנו נוקפינו להתיר דבר שהיא במניין הגאון הגדול

והלא אין אנו מתירין כי אם לרווחא דמילתא אם קבלת הגט מגומגם קצת

ועוד לא יהא אלא נדר שהודר ברבים שאין לו הפרה ולדבר מצוה יש לו הפרה

דאין לנו מצוה גדול/גדולה/ יותר מפריה ורביה שמצינו שדוחה עשה

דמי שחציו עבד וחציו בן חורין כופין את רבו ועושין אותו בן חורין משום לא תוהו בראה ועוד הא דאמרינן דצריך

מניין גדול להתירו היכא דבאין להתיר ולעקור כל התקנה לגמרי אבל לצורך שעה נראה דיכול להתיר קצת

דהא ר' מתיר את הפת (ע"ז ל"ה:) היכא דליכא אלא פלטר ישראל אף על גב דפת הזה במניין י"ח דבר הוא

כ"ש הכא שאין מתירין אלא לזה שעקר אסמכתינו על הגט

ואומרים נמי בשמעתא קמייתא דנדה (ג':)

אף על גב דבית שמאי עשו סייג לכל התורה כולה - במקום ביטול פריה ורביה לא עשו סייג כ"ש שהנדון לפנינו לא כיון הגאון לגזור מעולם

*ומצינו כמה פעמים שהקילו אפי' משום עיגונא דאשה, כ"ש דאיש דצערו מרובה ומצווה על פריה ורביה,

ומה שלא הוזכר עיגונו של איש - בימיהם לא משתכח קודם גזירת הגאון

חוץ מהאומר 'צא וקדש לי אשה' ואסור בכל הנשים, שאין תקנה לדבר.

ואתם רבותיי מליאי דבר כחכם יגבר ותחושו תשובתכם

ולולי חברי ר' דוד שמוביל היה דעתינו להשכיר שליח מיוחד

ועל פיהם נחי' ושלום ישיבתכם יגדל ויצליח

בחשק

תלמידכם שמחה בר שמואל .

דרך קצרה השבנו למורנו הרב ר' שמחה

על דבר האשה שנשטית/שנשטית/

יודע למורי כי ראינו בנו של ר' שמואל בר עזריאל ממגנצא שהיתה אשתו משועממת ושוטה כדרך זאת האשה

שכתבת, ובאו הוא ואביו בוועד הקהילות והיה מבטל תפילות מפני ביטול פריה ורביה כמה פעמים והיה מבקש

התרת חרם הגאון הגדול מאור גולה,

ולא רצו להתיר לו, ואמרו: מוטב להפסיד נפש אחד מלעשות קילקול לדורות הבאים

גם לבונא בא ולא הועיל ולא הסכימו רבותינו להתיר

לכן יראנו גם אנחנו להסכים פן ח"ו יבא לקילקול

??ואף כי היו מלאים [בראבי"ה שלפנינו: מליזים] בניהוג הסת' דבר - אפי' הכי לא התירו לו

אף כי אין לנו אלא מה שאמרו חכמים בפרק התקבל ג' מידות כרבא וצריכה דעת כפעוטות

...

ובתקנת מאור גולה לא אדוני אנחנו בדבר זה להתיר

כי כמה יש חולות ועקריות ויש ביטול מפריה ורביה ולא שמענו מחלוקות בניהם/ביניהם/ והך דפ"ק דנדה דבית

שמאי לא עשו סייג משום ביטול פריה ורביה - התם איכא טעמא אחרינא, כדאמרינן אם איתא דהוה דם, מעיקרא

הוה אתא וכו' ודו"ק ותשכח

ע"כ.

תשובות אלו העתקתי מספ' ראבי"ה, והתשובו' היו בלתי מתוקנים לרוב טעות לפי שבאו מסופר אל סופר ובעזרת הא-ל יגעתי ומצאתי לתקנם על מכונם לפי הירושלמי שהיו לפניהם, ואף ביניהם היה חילוק בגירסאות

...

ואף אם לא היה אסור בדבר גירושין - מ"מ חרם הקדמונים שלא לגרש בע"כ
ואם הוא טוען שאנוס על פי הדיבור - אמינא שגם היא אנוסה בדבר, ואדרבה נסתחפה שדיהו ומזלו קגרים
וגם אם עבר וגירש בגט זה - נראה שאין לו היתר בדבר לישא אחרת, אפי' בלא טעם חרם, דא"כ מה הועילו
חכמים בתקנתם, כמו שכתבו למעלה
ולא אמרו בירושלמי שהיו גט בדיעבד לחד מ"ד אלא לעניין אם נשתפה אח"כ, אבל לא שיועיל לו מה שעבר על
דברי חכמים,
וק"ו אנו שצריכין להחמיר כאידך דאפי' בדיעבד אסור

...

ומהיום דעתי נוטה לאסור עליו אפי' בדיעבד כשיגרש ע"י שליח להולכה שיהיה בידו הגט והכתובה עד שתשתפה
וכ"ש כשיגרש אותה בקבלתה אפי' יכולה לשמור את גיטה ע"י בדיקה אלא שאינה יכולה לשמור את עצמה אפי' יש
לה אב או אח

וכן אפי' עתים שוטה עתים חלומה.

ועוד אני אומר אפי' היא לפעמים חלומה ממש ומתרצה לגט וכן קרוביה מסכימין לכך – אפי"ה אין לגרשה בלי רשות
ב"ד שידעו באמיתת הדברים שיכולים לשמור אותה שלא ינהגו בה מנהג הפקר,
אבל בלתי רצונם ועת שפויה שהיא חלומה ממש - אין היתר בעיני מהיום אפי' בדיעבד לישא אחרת ע"כ.

והנה מה שדמית בעיניך שהיתר גמור הוא לגרש היכא שנשטית

היינו ששמעת המעשה שהתירו להאי צורבא מדרבנן מטעם שהחרשתי בעת ההיא

אבל מעתה והלאה דעתי לאוסרו

גם בנדון ששאלת אין כח בידי להתיר חרם ר"ג ולגרשה בע"כ, דאימר נסתחפה שדיהו.

ומ"מ ראוי לחכמים שבאותו עיר שיגעו בעניין וימצאו מקום לפתות אותה שתקבל גט מרצון בכל דצטקי/טצדקי

ותחבולה האפשרית

ושלום דברי שלמה לורי"א.

שו"ת ב"ח (ישנות) סימן צג

לא אוכל להתאפק לכל הגדולים הנצבים עלי וחלו פנינו בהפצרה גדולה ובתחנונים לחוות דעתי העניה באחד מאנשי ק"ק אובן כהן אשכנזי ושמו נעלם ממני נשא אשה והולידה שני בנים ונשתטת ונשתגעת ביתר שאת עד שצריכים לסגור אותה בחדר תוך חדר ולעתים היא חלומה כמו שבעה ימים או י"ד ימים *והנה אי אפשר שידור עמה בכפיפה אחת ולכן האשה שרויה אצל אביה ואחיה והבעל עם ב' ילדיו שרוי בביתו בצער יגון ואנחה מצפה שתתרפא וזה כמה שנים יושב גלמוד ומעוגן ושואל התרה לגרשה בע"כ על ידי השליח שיגרשנה בעת חלומתה או לישא אשה על אשתו

וכבר הסכימו הספרדים מק"ק סלוניק לפטרה בגט בשעת חלומה ובשעת ישוב דעתה – רוצה, או לא רוצה בע"כ - כדת וכהלכה, ואחר כך ישא אשה, וזה יותר טוב ממה שיניחה עגונה וישא עליה אשה.

וטעמם שזה יותר טוב מזה לא ראיתי, אבל דעתי הענייה היא בהיפך שאין לנו לתקוע עצמינו בדבר הלכה בפלוגתא דמ"ד משום גרירה ומ"ד משום שאינו יכולה לשמור את גיטה דלמ"ד משום גרירה - עיתים שוטה עיתים חלומה אסור

ויש להאריך בזה בפלפולים רבים אמנם כיון שלענין מעשה אין דעתינו מסכמת לגרשה אף בעיתים חלומה לכתחלה - ע"כ אין רצוני להאריך בזה.

אבל את זה ראינו מרבתינו נוחי נפש עשו מעשה להתיר לו במלישא אשה אחרת עליה, כי כן קבלו הם מרבתיהם איש מפי איש, *וזה דווקא בהסכמת מאה רבנים. ולבי אומר לי שכך קבלו מפי רבינו גרשום מאור הגולה שהחרים שלא לישא אשה על אשה שכשיגיעו איזה ענין בין איש לאשתו שאין ראוי להחזיק בחרם זה - יתירו אותו בהסכמת מאה רבנים כדי שלא יהא הדבר קל בעיני הדורות ליקח אשה על אשה.

וכך אנכי אומר:

בטח להתיר לראובן זה לישא אשה על אשתו ולייחד לה כתובתה ביד הקהל. ולא אביתי להאריך בראיות מדברי הגדולים הרשב"א ומהר"ק ושאר גדולים שהסכימו שר"ג עצמו לא גזר בנ"ד או בכיוצא בזה

מפני שיש חולקים על זה, כמו שמפורש בתשובה מהר"ר שלמה לוריא. אכן נראה מדבריו מבואר שלא היה אוסר אלא לגרשה בע"כ אפילו עיתים חלומה, *אבל להתיר לו לישא אשה עליה בלא גירושין - על זה לא כתב לאיסור. וע"כ נראה דלדברי הכל מותר לישא אשה עליה,

וכמו שכתב הרב בהגהת ש"ע ז"ל: ובמקום שאין הראשונה בת גירושין, כגון שנשתטת או שהיא מן הדין לגרשה ואינה רוצה ליקח גט ממנו - יש להקל להתיר לו לישא אשה אחרת.

עכ"ל

ובסי' קי"ט כתוב בנשתטת דאפילו בדיעבד אינה מגורשת, אא"כ שגרשה בעת חלומתה מפני שהיה נראה שתשאר כך - לא מהדרינן עובדא עכ"ל

התבאר דאין שום מחלוקת בין הוראות מהרש"ל ובין הוראת הרב בהגה' ש"ע

דמה שאוסר מהרש"ל לגרשה לכתחילה אפילו בעת חלומתה - גם הרב בהגהותיו פסק כך ומה שהתיר הרב בהגה' בנשתטית לישא אשה אחרת על אשתו - גם מהרש"ל מודה בהיתר זה, שלא נמצא בדבריו שאסרו.

מיהו ודאי אין הרב בהג"ה חולק על מה שמפורש בדברי האחרונים שצריכים בהיתר זה שיסכימו על זה מאה רבנים,

דאין לנו להקל ולבטל מה שתקנו קדמונינו שמימיהם אנו שותים, וכך נהגו רבותינו בזמנינו,

וגם אנכי בילדותי צרפוני עמהם בהסכמה זו וחתמתי שמי עמהם, חלילה וחס לשנות עכשיו ולזלזל בהוראתם.

וכדי שלא יעלה על הדעת לחוש לחרמו של ר"ג -

נ"ל להביא ראיה ברורה ממה שכתב המרדכי פ' מצות חליצה,

דהרב רבינו אליעזר ממיץ היה נוהג להתיר חרם דר"ג לישא ב' נשים ליבם כדי שלא תהא חלוצה פסולה וצריכה לחזור על כל האחים,

והיה אומר שבמקום מצוה לא נגזירה גזירה, והשתא הוא עולה לייבום ולחליצה, ואחרי החליצה תעמוד הגזירה במקומה,

ושאר רבותי לא נהגו כן

עכ"ל

וכתב ב"י סדר חליצה

דטעם החולקים, דכיון דיבמה שריא ליבומה אלא דאריא דשבועה רבוע עליה - ראויה ליבם היא עכ"ל

מדלא חלקו עליו דאין בהיתר חרם זה ממש, אלמא דלכ"ע יכולין להתיר חרם זה דר"ג במקום מצוה דייבום,

ופשיטא דה"ה דיכולין להתיר משום מצוה דלא תהו בראה, כדאי' בפ"ק ב"ב דף י"ג גבי ח"ע וחב"ח = חציו עבד

וחציו בן חורין = דכופין את רבו ועושה אותו בן חורין משום דלא תהו בראה שהיא מצוה רבה

ומשום הכי כפינן כמ"ש התו' לשם בשם ר"י והביאו הגאון מהר"ר דוד סג"ל חתני שי' בתשובתו

ומדינא לא היה צריך הסכמה מרבנים אחרונים על זה

כי היכא דמהר"מ היה מתיר החרם ליבמה בבית דינו בלחוד

אלא שאין דעתי מסכמת כלל להתיר בנשתטית להתירו לישא אשה עליה אם לא שיסכימו מאה רבנים ויחתמו

בחתומת ידם על היתר זה

כמו שנהגו רז"ל

ותו לא מידי

הנראה לפע"ד כתבתי וחתמתי שמי

מני הקטן והצעיר יואל סירקיש בן לא"א כמוהר"ר שמואל זכר לברכה ה"ה

א' ח' טבת ש"ז / שפ"ז / לפ"ק פק"ק:

שו"ת חתם סופר חלק ג (אבן העזר א) סימן ג

שלום וכ"ט לידידי תלמידי הרב המובהק הוהתיק דיין מצוין בהלכה כבוד מה"ו מרדכי ליב ני' דיין דק"ק גוו"ד יע"א.

גי"ה הגיע ענין נדון גרושה שנישאת לכהן בחזקת אלמנה וכשנודע הדבר ברחה לה ולא נודע מקומה איה והבעל מצטער בעיגון וביטול פ"ו = פריה ורביה = אם יש להתיר לישא אחרת עליה בלא היתר ק' רבנים.

יען ראיתי דין זה לא נתברר על בריו בשום מקום ושנאתי הדיוקים וגיבובי דברים ואורך שלא לצורך ע"כ אומר בקיצור אחר עיוני בשורש הדברים *ובדברי הב"ח בתשו' סי' כ"ה

שבא להשות דברי תשו' מהרש"ל סי' ס"ה עם דינו של רמ"א /אה"ע/ סי' א' וגם דברי מהרמ"פ סי' (נ"ג) {יג} אשר רמז עליו חלקת מחוקק סי' קי"ט סק"ז

וממוצא הדברים למדתי
כי הנה רגמ"ה תיקן ב' תקנו'

א' –

שלא לגרש בע"כ,

והיא סיג לתורה

כיון שרבו פרוצים שזלזלו בבנות ישראל ההגונו' – "בערב היא באה ובבוקר היא שבה" - ע"כ החמיר בחרם זה, לא קבע לו זמן ולא מקום, ונתפשט בכל ישראל, ולא התנה להתירו ע"י ק' רבנים.

אמנם - הסכימו רוב ככל הגאונים שבמקום מצוה דאורי', כגון ביטול פ"ו ויבום וכדומה, לא גזר כלל תקנה.

שני' –

אינה סיג לתורה,

רק מפני הרגל קטטה החרי' שלא ישא אשה על אשתו,

והיא קלה ולא נתפשטה בכל מקום, וקבע זמן עד סוף אלף החמישי.

ומ"מ כ' מהרש"ל ביש"ש דיבמות פ"ו סי' מ"ב

דמ"מ, כיון שלא נמנע? ע? להתיר החרם בכלות הזמן, ממילא החרם כמקדם ע"ש.

אבל מ"מ הגאון הקיל בו, וגם התנה שאם יראו חכמי הדור צורך ענין להתיר - יתירוהו ע"י ק' רבנים. וכ' ב"ש סי' א' ס"ק כ"א דמשו"ה ספיקו להקל.

ולכאורה צ"ע

דיהיה הטעם מה שיהי', מ"מ כיון שהחרים וחרם דאורי',

ועי' בס' עה"ג ס"ס"י ס"ח בספק ובסוף פ' בחקתי,

וא"כ ה"ל ס' דאורי',

ועי' בס' עה"ג ס"ס"י ס"ח בספק חרם

!?

וי"ל

דברי ב"ש ע"ד שכ' רמב"ם בהלכות ממרים דכל תיקונו דרבנן הם דאורי' ממש מלא תסור, והקשה רמב"ן א"כ אמאי ס' דרבנן לקולא?

ותי' תשב"ץ, ומביאו לח"מ, דחכמי' התנו כך שיהי' ספיקם להקל,
וכן י"ל בחרם דר"ג אותו שאיננו סיג לתורה התנה שיהי' ספיקו להקל.
ועיין ב"ש ר"סי קנ"ח דמשמע דלישא ב' נשים דאורייתא משוי' לי',
שכ' בסי' ט"ו סק"כ,
ואמנם סי' ס"ו סקי"א משמע אפי' לגרש בע"כ משמע לאינשי כאלו אינו דאורייתא ויהיה קלה בעיניו
להוציאנה
עי' וק"ל.

נחזור לעניינו
כי ב' תקנות הללו כל א' קולא היא חומרתו

דלישא ב' נשים
דקילא והתנה להתיר ע"י ק' רבנים –
לעומת זה חמירא דאפי' לדבר מצוה דאורי' לא הקיל, דהרי יכול להציע דבריו לפני חכמי הדור ויצרפו ק'
רבנים ויתירו החרם, ולמה לנו להקל טפי בדבר מצוה;

ואמנם לגרש בע"כ
דחמיר ולא ניתן רשות להתירו בשום אופן -
ע"כ במקום מצוה לא גזר כלל, ולא צריך שיהוי וטורח והוצאה.

ובזה יובן דברי תשו' הב"ח ודברי מהרמ"פ.

וכשבא לידינו דבר מצוה –
אזי יפה כ' בשב יעקב חא"ע סי' א' לחלק
אם היא אינה פושעת בכך,
כגון שהה עשר שנים ולא ילדה, או רואה מחמת תשמיש, וכדומה,
אע"פ דבמקום מצוה לא גזר, והי' יכול לגרשה בע"כ - מ"מ נימא ?לא? טרח והמציא לך ק' רבנים ונסיב
תרתו
אבל כשהיא פושעת,
כגון עוברת על דת,
מתירי' לו לגרשה ע"כ, ולא יטריח להמציא היתר במאה רבנים, **ותיוסרנה כל הנשים.**

והנה במומרת
שא"א להשיגה לגרשה בע"כ
ולהתיר לישא אחרת בלי ק' רבני' לא נהיגי אפי' בפושעת
ע"כ נהגו לזכות לה גט,
דזכות גדול הוא לה כיון שהמירה ומופקרת לזנות ומחייבת מיתה על כל בעילה, א"כ הגירושין זכות לה.
ועל זה כ' מהרי"ק שרש קמ"א דלדעתו במקום מצוה כי האי לא גזר ולא בעי ק' רבני'
א"כ מהיכי תיתי לזכות לה גט
דלהרי"ף ספ"ק דגיטין אין זכי' מועיל אלא שלא יחזור בו האדון והבעל אבל לא שתהי' מותרת לעלמא
ונהי התוס' ורא"ש ורמב"ם פליגי וקיי"ל כוותי'
מ"מ למה לנו להכניס עצמינו נגד הרי"ף באי' דאורי' בלי שום טעם מפני המרשעת הזאת והלא יכול לישא
אחרת בלי שום טורח ועיגון דבמקום מצוה כזו לא גזר
אך במקום שנתפשט המנהג דגם במקום מצוה גזר ובעי ק' רבנים ויתעגן הבעל עד שיטרח ויוציא הוצאו'
ק' רבנים - יפה עשו שסומכים על רוב פוסקים לזכות לה גט
זו היא כוונת מהרי"ק למעיין שם

ובחנם האריך ט"ז סי' ק"מ סק"ו
ועל דברי מהרי"ק הללו הנאמרים רק במומרת לא יחלוק אדם.

אך הרמ"א /אה"ע/ סי' ק"מ סעי' ה' הוסיף מן דיליה
וה"ה האשה הנאסרת על בעלה מזכה לה גט
ויש חולקי'
עכ"ל

ור"ל נאסרת על ידי עדי זנות ממש ולא רק פ"א =פעם אחת= אלא שהוא באופן שתזנה והולכת ומפקרת
עצמה מכאן ולהלן שאז זכות הוא לה להצילה מחיוב חנק כל שעה - אז מזכי' לה גט
וכ' ויש חולקי'

ורוצה לומר דהרי המהרי"ק לא התיר אלא היכי דנתפשט המנהג והרי המנהג לא נתפשט אלא במומרת
אבל אשת ישראל שאפי' זינתה פעם ופעמיים לא שכיחא שיהי' באופן הנ"ל שתזכה /שתזנה/ והולכת
ושיהי' זכות ברור לה בגירושין, וכיון דלא שייך מנהג במידי דלא שכיחא - לא התיר מהרי"ק
זוהי כוונת רמ"א

אבל מ"מ צ"ע,
מה בכך דלא שכיחא וליכא מנהגא, מ"מ כיון שנתפשט המנהג שלא להתיר בלי ק' רבנים, א"כ ע"כ יתעגן
הבעל עד שיטריח וימצא ק' רבני', א"כ שוב טוב לזכות לה גט ולא לחוש לדעת יחידא' דהרי"ף!?

היוצא מזה לענינינו
דהכא לא שייך לזכות לה גט, דאיזה זכות יש לה, דאע"ג דנחשדה באי' גרושה לכהן, מ"מ בזנות לא
נחשדה, ואין לה שום זכיה בגירושין, ואם תרצה להנשא - תבוא ותקבל גיטה
וא"כ א"א לזכות לה גט ע"י אחר
ולגרשה בע"כ - הרי אינה פה עמנו
א"א אלא לישא אחרת,
ולזה צריך ק' רבנים והשלשת גט כמבואר מדברינו הנ"ל ותל"מ
הנלע"ד כתבתי וחתמתי בכל חותמי ברכות א"נ. פ"
ב נגהי ליום ה' ב' דחנוכה תקצ"ט לפ"ק. משה"ק סופר מפפד"מ.

שו"ת חתם סופר חלק ג (אבן העזר א) סימן קנ

אור נערב גדול ורב אוחז כלי קרב ללחום מלחמות תלמיד וצורב ידיו לו רב ה"ה הגאון הגדול המפורסם גן הדסים ערוגת הבושם נ"י ע"ה פ"ה כש"ת מה"ו משה מינץ נ"י אב"ד ור"מ דק"ק אובן ישן ולרבני מופלגים מיניהו מלכי מיניהו אפרכי בד"ץ דהק"ק יע"א.

יקרת מכתבם הגיעני יום עש"ק העבר אודת האי צורבא מרבנן אשר התחתן עם עתיר נכסין אחד והפריז לו סך עצום וגם התנה להחזיקו על התורה והעבודה שנים הרבה ולקבוע לו אהל מדרש של תורה בעיר ואם בישראל מלא חכמים וסופרים וכמעט קט זמן אחר חתנותו פשט לו הרגל כי הלך בדרך למרחוק וצורר הכסף לקח בידו והנושים באו לקחת את כל אשר להזוג ולא השאיר להם מאומה ואח"כ חזר הבורח למקומו ומאומה אין בידו לפרנס הזוג והאי מרבנן צווח כי כרוכי' אי לו על אשתו או תבוא ותדור עמו במקומו מקום חיותו מקום תורתו וילמוד מתוך הדחק ואשתו עמו או תקבל ממנו גט פטורים ויכול לישא אחרת ולא ישב גלמוד ואחר כמה התראות מרבני מדינתה וארצה בתמרורתה עומדת לבלתי שמוע אל השופטים ואומרת נואש כי זאת אומרת היא תשאר אצל אבי' והוא ישב גלמוד עד ירחיב ה' גבול אביה ואז שבו בניו לגבולם.

ודעת הגאון מעלתו וב"ד הצדק להתיר לו חרגמ"ה או לגרשה בע"כ על ידי שליח שיעשה שום תחבולה להגיע גט לידה ורשותה או להתיר להבעל לישא אשה על אשתו שישליש לה סך כתובתה אי בעית אימא מטעם פיסק מעות לחתנו ופשט לו הרגל ואי בעית אימא מטעם מורדת והאריך בהראות ידו הגדולה בחריפות ובקיאות ובקשו ממני אזוב אשר בקיר לעיין בפסק ההוא ולהציעו גם לפני חכמי ורבני עירי ולהסכים גם עם הנ"ל והיות קבלתי המכתב בעש"ק לא עת האסף עדרי צאן קדשים גם ביום ש"ק לא נהיגי גבן להתאסף יחד ראשי שבטי ישראל ע"כ יאחר דבר עד יום מחר אי"ה אמסור הדבר ליד הרבנים המופלגים דייני קרתי וחרפי דפומבדיתא פה העירה ה' עליהם יחי' והיותי כי אני מוטרד לדרכי אני הולך למסעי למרחץ באדן מיד אחר י"ט אי"ה ע"כ אני מוקף כעת בחבלי טרדין קודם י"ט ע"כ עיינתי היום בפסק זה כעובר על גבי גחלים ואת אשר ראו עיני אמרתי להשיב שולחי דבר.

...

נחזור לדינא להתיר לגרש בע"כ אין דעתי מסכמת כלל מכמה טעמים אך להתיר לו לישא אחרת זו הוא עצה הוגנת אם נתברר לב"ד שהיא מורדת ואחר יב"ח = י"ב חודש = מיום שמרדה והתרו בה אך כ"ז אני כותב בתנאי קודם למעשה שיהי' המתחיל במצוה זו הגאב"ד דק"ק נ"ש דאיהו קברניטא דספינתא מרא דהאי מדינתא שהאשה הנתבעת יושבת בתוכה והתובע הולך אחר הנתבע ואם אמנם הגאון הנ"ל יסלק ידו הגדולה מטעם מכת מדינה ולא מדינא אזי נחלץ חושים לעזרת ה' בגבורים להציל עשוק מיד עשוקו כח וקווי ה' יחליפו כח. הכ"ד החותם בברכה הבעה"ח. פ"ב מש"ק מ"ז למב"י תקע"ד לפ"ק. משה"ק סופר מפפד"מ.

שו"ת חתם סופר חלק ד (אבן העזר ב) סימן קסז

שלום לדייני ישראל הרבנים המאורו' הגדולי' המופלגי' בתורה ויראה יושבי על מדין בק"ק ווישניצא יע"א .

ה"ה הרבני הנגיד הישיש מהו' ישראל פעזינגר מקהלתם דרך הילוכו קרב לפני מכתב קודש ממעלת הרבנים בד"צ נ"י ה' עליהם יחיו ושם נאמר שהאשה מ' הינדא אשת מה' משה פיזינגר מורדת על בעלה ומעגן /ומעגנת/ אותו והבעל נתרצה לכל אשר יורו המורים הן לדור עמה בכפיפה א' הן לפוטרה בג"פ כדמו"י =בגט פיטורין כדת משה וישראל= ואך ה' עומדת בסרבנותה ולפי מכתב הרבנים נ"י נמשך זמן הסירו /הסירוב/ יותר מיב"ח הרבה דהיינו זה שליח ב"ד של עכשיו התרה בה כמה פעמים מחורף העבר עד שהתראה אחרונה היתה ביום ב' דר"ח אלול שנת קפ"ה העבר מלבד מה שכבר התרה בה הב"ץ ע"י שליח ב"ד הראשון שכבר שבק חיים לכל חי ובכל ההתראות היא עומדת בסירובה מבלי לעמוד כלל אם בעלה לפני דייני ישראל הנה לכאורה כיון ששהתה בסרבנותה יותר הרבה מיב"ח פשוט הוא שיכולים להתיר לו לישא אשה על אשתו עפ"י ק' רבנים כנהוג וישליש לה גט בתחלה וכמ"ש מ"א סי' ע"ז וע"ש בט"ז סק"ב ומה שכל בית שמואל סוף סק"כ מדברי ד"מ סי' קנ"ד אות ט' והוא תשו' מי' השייכי' לאישות סי' ל"ד צל"ע דהתם מיירי שהיא רוצית לקבל גט והוא אינו רוצה לגרשה ע"כ חרם דר"ג כרוך בעקבו וכופי' אותו להוציא אבל כשהיא אינו רוצית לקבלה וכבר שהינו יב"ח ג"כ פשוט שאין לענגו לעולם אלא או יגרש בע"כ או נתיר לו חר"ג יען שיותר טוב להתיר ע"י מ"ר =מאה רבנים= חדר"ג מלגרש בע"כ מכמה טעמי' ובשגם שהחרם דגירושין בע"כ חמור יותר ונתפשיט יותר ע"כ לגרש בע"כ אין דעתי נוטה כלל אך להתיר לישא אחרת פשוט בעיני זולת זה נלע"ד אפי' החולקין על הראב"ן שבמרדכי פ' אעפ"י והוא תשו' רשב"א סי' תת"ס מודה הכא דאפי' בתוך יב"ח ה' ראוי' להתיר שהרי גם היא מעגנת עצמה והנה לפי ששמעתי מפי מה' ישראל טעם מרידתה מפני שהחזקה כבר ב' פעמי' שמשתגעת בלידה וחוששת שתילד ותלקה בשגעון עולם ע"כ מורדת היא מתשמיש ותשב על בלתה היות לה אורח כנשים ואז תחזור לבעלה והוא והיא רכים בשנים וא"כ אין לה צער בעיגון שלה ושפיר שייך יאכל הלה וחדו והוא יצטער ויהי' מעוגן על ידה וכזה לא תיקן הגאון ז"ל כך ע"ד נוטה אך חלילה לעשו' שום מעשה עפ"י דברי אלא כאשר יצא מפי רבותינו הגאונים מרנא הגאון דק"ק נ"ש והגאון דק"ק לבוב נ"י אשר כבר הובאו הדברים לפניהם ואם להם נראה להתיר אהי' סניף לאריות כהדין גרמיזא דאתי בבתריתא והנני חותם בכל חותמי ברכות.

5716 שו"ת נודע ביהודה מהדורא קמא - אבן העזר סימן א

אחרי דש"ה וכו'.

וע"ד אשר שלח לי מה שהשיג על השב יעקב אה"ע סימן א' מה שחולק שם הש"י על הב"ש שכ' בסימן א' ס"ק כ"ג ובד"מ כ' שא"צ בזה"ז ק' רבנים כי כבר כלה זמן חר"ג ואינו אלא מנהג שנהגו להחמיר ולכן כלל אלו ב' דינים כשנשתתית וכשהוא מן הדין לגרשה ש"מ שניהם שוים וכשהוא מן הדין לגרשה לא תיקן ר"ג וכמ"ש בסימן קט"ו עכ"ל הב"ש.

ועל זה השיג הש"י וכתב

דמה שכלל רמ"א הני ב' דינים היינו היכא שמן הדין לגרשה ומ"מ היא לא פשעה כגון שהתה עשר שנים ולא ילדה וזה שוה עם שנשתתית דג"כ לא פשעה ובשניהם צריך התרה ממאה רבנים. ומה שכ' רמ"א בסימן קט"ו סעיף ד' בהג"ה ב' ויכול לגרשה בע"כ ואין בזה משום חר"ג היינו בעוברת על דת שהיא פשעה וכתב הש"י

ותדע שכן הוא דאל"כ סתרי דברי רמ"א אהדדי שהרי בסימן קט"ו החליט דלא שייך בזה חר"ג וכאן הביא יש חולקין דחרגמ"ה נוהג אפילו במקום מצוה א"ו דכאן מיירי שלא פשעה ולכן יש חולקים אבל בסימן קט"ו מיירי שפשעה ולכן אין חולק

ע"כ דברי הש"י בקיצור.

ומעלתו כתב דכוונת רמ"א הוא עפ"י דברי מהר"ם פאדווא בתשובה סי' י"ג שכתב לפרש דעת הנימוקי יוסף לחלק בין לישא אחרת ובין לגרש בע"כ דלישא אחרת מבואר בדברי רגמ"ה בלשון התקנה שאין להתירה רק מאה רבנן וכו' וגם הם לא יתירו אם לא יראו טעם מבורר וכו' הרי שאפי' יש טעם מבורר הוצרך ק' אנשים אבל לגרש בע"כ נוכל לומר שגם הנ"י מודה שלא גזר ר"ג בחומרא זו ע"כ דברי מהרמ"פ.

ועפ"ז כתב מעלתו לסתור דברי הש"י

דלא סתרי דברי רמ"א

אלא דבסימן קט"ו דמיירי לגרש בע"כ בזה הכל מודים דלא תיקן ר"ג

אבל כאן דמיירי לישא ב' נשים בזה הביא ב' דעות:

והנה לא אוכל לעמוד על דברי מעלתו שחשב לתקן דברי הב"ש ונהפוך הוא

שעל פי דברי רום מעלתו נסתר ראייה של הב"ש לגמרי

דלעולם כוונת רמ"א בין בנשתתית ובין במקום מצוה לגרשה שיש להתיר לו לישא אחרת ע"פ ק' אנשים

ומה שכתב בסימן קט"ו דלא שייך בזה חרגמ"ה היינו לגרש בע"כ

וא"כ כאן בסי' א' דמיירי באי אפשר לכופה לקבל גט וצריך להתיר לו לישא אחרת בזה בעינן מאה אנשים.

ואם כוונת מעלתו לומר דעכ"פ אפשר לפרש דברי הרמ"א דהיכא דאי אפשר לגרש בע"כ דמותר לישא אחרת מבלי התרה

ע"ז לא השיג הש"י ועיקר השגתו לסתור הוכחת הב"ש וע"י סתירת ההוכחה ממילא יש לנו לפרש לחומרא אף שישי לפרש ג"כ לקולא.

גם מה שפירש מעלתו דברי רמ"א כאן בסימן א' שאם אי אפשר לגרש בע"כ מתירין לישא אחרת דמשמע מדברי מעלתו שאם אפשר לגרש בע"כ יותר עדיף.

ואני לא כן עמדי

דבאמת יותר חמור גירושין בע"כ מלישא אחרת

והראיה

דחרם שלא לישא אחרת קבע הגאון בה זמן עד סוף אלף החמישי

וחרם שלא לגרש בע"כ לא מצינו בשום מקום שקבע בו זמן ואדרבה ראיתי באיזה תשובה מפורש שלא קבע בו זמן.

אבל כוונת מהרמ"פ לענ"ד הוא משום דעוברת על דת, וכל זמן שהיא עוברת על דת - מצוה לגרשה,

אבל בודאי אם חזרה למוטב ונוהגת אח"כ בכשרות שוב - מותר לקיימה ואין שום מצוה לגרשה

כדמוכח מדברי האחרונים בסימן קט"ו בח"מ ס"ק י"ח ובב"ש ס"ק י"ט

וא"כ בשלמא לגרשה בע"כ כיון שעכ"פ בשעת גירושין מצוה קא עביד - לא שייך חר"ג

אבל איך ישא אחרת, שמא אח"כ תחזור הראשונה למוטב ויהי' לו ב' נשים כשירות ויש בזה חר"ג?

לכן דעת הנ"ל לחלק
דלגרש בע"כ א"צ היתר ק' אנשים
אבל לישא אחרת צריך היתר מן ק' אנשים.
אבל בשהתה עשר שנים יותר טוב להתיר לו אשה אחרת ושלא ידור עם הראשונה וממילא לא תלד ולא תמצא
היתר ממה ששהתה עשר שנים ונמצא השניה בהיתר עולמית אבל להתיר לגרש בע"כ שבזה עדיין לא כלה
חרגמ"ה וכנ"ל לא שמענו.
אמנם כל זה לשיטת הב"ש. אבל באמת אין לדחות דברי השב יעקב דהיכא דלא פשעה אין להתיר לישא אחרת.
וכל זה אפילו לדעת הפוסקים דגם בחו"ל שייך האי דינא דשהתה עשר שנים. אמנם כבר ידוע דהרבה פוסקים ס"ל
דלא שייך האי דינא דשהתה עשר שנים בחו"ל דאין ישיבת חו"ל מן המנין דעון חו"ל גורם. ומה שאמרו ביבמות דף
מ"ד ללמדך שאין ישיבת חו"ל עולה מן המנין על כל אדם אמרו וא"כ קשה לעשות מעשה וכמו שהאריך השב יעקב
בזה.
ואמנם בעובדא שהזכיר מעלתו שבאמת הבעל רוצה ליסע לא"י א"כ ממ"נ תצא דהרי הני פוסקים דס"ל שאין ישיבת חו"ל מן
המנין הוא משום דעון חו"ל גורם והא ודאי דמי שיושב באונס בחו"ל לא שייך לומר עונו גרם דאונס הוא ואין עליו מזכרת עון
כלל. והנה בכתובות דף ק"י ע"ב ת"ר הוא אומר לעלות וכו' כופין אותה ותצא שלא בכתובה ובש"ע סי' ע"ה סוף הסי' פסק
דמנוא אמון ולמעלה אין כופין משום סכנה וכן הר"ח בתוס' בכתובות שם ד"ה הוא אומר פסק דבזה"ל ליכא מצוה בישיבת א"י.
ועתה ממנ"פ אם נתפוס לומר שהוא סכנה או נתפוס דעת ר"ח שאין בזה"ל מצוה לעלות לא"י א"כ ל"ש לומר דעון חו"ל גורם
שלא ילדה שהרי אנוס הוא ואין עליו משפט עון כלל וממילא יוציא ויתן כתובה מטעם ששהתה עשר שנים ולא ילדה. ואי נימא
שיש מצוה לעלות לא"י ואין שום סכנה וא"כ שפיר דאין לגרשה מטעם שלא ילדה דנוכל לומר עון חו"ל קא גרים מ"מ עכ"פ תצא
מטעם הוא אומר לעלות. ואם נותן הכתובה אינה יכולה לעכב הגירושין ממנ"פ.
אך כל זה אם השנים שוים בזמן אז שייך ממנ"פ הנ"ל אבל לעת כזאת שזה כמו שתיים ושלוש שנים שנתעוררה מלחמה בין
ישמעאל ליון ועיקר נצוח המלחמה הוא על הדרך שהולכין לא"י א"כ תוכל האשה לומר שיש מצוה ואין סכנה לעלות לא"י ולכך
אין לגרשה משום ששהתה עשר שנים ולא ילדה דהיא אומרת עון חו"ל גורם ועל שאינה עולה עמו לא"י לעת כזאת היינו משום
דעכשיו ודאי יש סכנה לעלות מחמת רעש המלחמה ואינה מחוייבת ליכנס בסכנה.
וכל זה לדיון. אבל בעובדא דשאל מר נראה שעדיין אין כאן עשר שנים משעה שנשאה ופשיטא שאין לכופה
ובפרט שמעולם לא שמענו לכופ בזה.
ולכן אין לעשות מעשה לא לגרש בע"כ ולא לעשות מעשה לישא אחרת
אבל אם נראה שהיא קרובה לימי זקנה עכ"פ יכול למנוע ממנה שאר כסות ועונה עד שתתרצה לקבל גט
כיון שגם בשאר נשים יש פוסקים דס"ל אם הבעל רוצה ליתן גט וכתובה והיא אינה רוצה לקבל שאין מחייבין אותו
בשאר כסות ועונה וא"כ בזו ודאי שיש לסמוך על זה.
ובדבר קדושי ע"א כבר כתבתי בראשונה ועדיין אני עומד על דעתי. אמנם בזו יפה כיון מעלתו לחקרה ולשמוע
מפיה בב"ד מומחה.

שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק א סימן ב

בענין אסורות להבעל אם צריך להיתר מאה רבנים לישא אחרת ובענין זיכוי גט י"א סיון תשט"ז.
מע"כ ידידי הרב הגאון המפורסם מוהר"ר חיים ברוך פאסקאוויטש שליט"א הגאב"ד ראטשעסטער.

הנה בדבר כהן שנשא גרושה ואחר זמן נתגרשו בערכאות ואינה רוצה לקבל גט כריתות
והוא נחוץ לישא אחרת באשר יש לו ילד קטן מאשתו הראשונה שמתה
אם צריך דוקא למאה רבנים,
ואם יכולין לזכות לה גט.

והנה החת"ס אה"ע סי' ג' כתב דצריך מאה רבנים אף באסורה כגרושה לכהן ובזינתה ברצון
וטעמו

דהקולא - שיש באיסור ב' נשים, שיש להתיר ע"י מאה רבנים,
היא חומרתו - דאפילו לדבר מצוה דאורייתא לא הקיל, דהרי יכול להציע דבריו לפני חכמי הדור ויצטרפו ק' רבנים
ויתירו החרם, ולמה לנו להקל טפי בדבר מצוה;
אבל לגרש בע"כ, דחמיר, דלא ניתן רשות להתירו - היא קולתו, דבמקום מצוה לא גזר.
עין שם.

אבל לע"ד הוא טעם דחוק טובא

דהא לכאורה יקשה זה שהצריך מאה רבנים אף שגם רב אחד שראוי להוראה רשאי להורות אף באיסורים יותר
חמורים.

ויש לומר בשני טעמים

(א) שאיסורו היה בכל אופן אף בנשתטית, אך התנה שהרשות ביד מאה רבנים בכל הדורות אף שיהיו קטנים
בחכמה ובמנין להתיר כשרואין צורך גדול כמו בנשתטית,
שלכן אין שייך לפחות ממאה להתיר מה שאסר ר' גרשם ובית דינו בחרם, כיון שאינו ענין הוראה לברר מה
שמותר, אלא להתיר החרם והתקנה בעובדא ז', שאין יכולין קטנים ממנו אלא מצד שכן התנה, והוא לא התנה אלא
שדוקא מאה רבנים יהיה להם הרשות לזה,
**וכדמצינו שתנאי שיוכלו אף ב"ד קטן לבטל מועיל במו"ק דף ג' גבי הא דר"ג ובית דינו נמנו על שני פרקים
הללו ובטלום עיין שם.**

(ב) שאף שלא אסר בנשתטית וכדומה, כדמסתבר יותר, משום דמה"ת (=דמהיכי תיתי) יאסור ולהתנות שיתירו,
אלא הוא תקנה אחרת, שאף בנשתטית וכדומה יצטרכו דוקא להוראת מאה רבנים,
משום דבהרבה פעמים כשיצטרך לטירחא כזו והוצאת ממון - לא יגרשנה, אלא יתרצה לסבול,
כי יש הרבה עניני שוטים שראויים קצת לאישות כשרוצה לטרוח ולסבול.

**וכן בכל דבר שיש להתיר משום דלא אפשר למיתדר - גזר רגמ"ה שלא יסגי בהוראת אחד ככל הוראות, אלא
דוקא במאה, כדי להטריח עליו בטרחא ובהוצאה שאולי בשביל זה יחזור מרצונו ליקח אחרת וידור עם זו אף
שצריך לזה טירחא וסבלנות.**

וכדאשכחן כה"ג בסוטה דף ח' שטירחא מועיל לשנות אדם מדעתו בסוטה ובעדים שמסיעין אותן ממקום למקום
כדי שיחזרו בהן - עיין שם.

וא"כ, כ"ש שטירחא גדולה כזו והוצאת ממון שיועיל לחזור בו אם רק אפשר לו לדור עמה אף בטירחא ובסבלנות,
או לחכות עוד זמן אולי תתרפא.

והנה לטעם ב' - אין מקום לומר שגזר רגמ"ה גם באסורות עליו שיצטרך למאה רבנים,

כיון דאדרבה אנחנו מחוייבים לכופם שיפרוש ממנה, ואיך נעשה תקנות להכביד עליו כדי שיחזור וידור עמה?!
ואף שרשאי לגרשה בע"כ, מ"מ הא ההיתר לישא אחרת מבקש כשא"א לו לגרשה בע"כ.

ולטעם א' - יש קצת להסתפק, דאולי לא רצה לעשות חלוקים בהגזירה, וגזר סתם שאסור שיהיו לו שתי
נשים,

וכיון שאף שאסורה לו, כיון שקידושין תופסין - הרי יהיו לו שתי נשים כשישא אחרת המותרת - היא בכלל הגזירה,
דמאחר דנישואי אשה אחרת לא יתקנו כלום בהאיסור של הראשונה, לא הוכרח רגמ"ה להוציא שלא יהיו האסורות

בכלל האיסור דשתי נשים, ונשאר רק מה שהוא לו צורך גדול שצריך לקיים פו"ר, וגם שאסור לו להיות בלא אשה, שהוא כמו כל צורך גדול, שבשביל זה התנה שמאה רבנים יוכלו לבטל.

אבל יותר מסתבר אף לפ"ז דמתחלה הוציא רגמ"ה האסורות מכלל האיסור, דבשלמא נשתטית וכדומה, שלא ברור כ"כ הצורך, די שגם מציאות לדור עמהן וגם יש שמתרפאות, וצריך לדון על כל עובדא שמזדמן אם יש צורך או לא - לכן אסר בכלל הגזירה לכולן, אך אם יזדמן שיהיה צורך גדול - התנה שיתירו האיסור,

אבל באסורות שהצורך ברור, מאיזה טעם יאסור ויתנה שיתירו?!

ויש להוכיח ממה שבגזירת שלא יגרשו בעל כרחיה לא הצריך שבאסורות יצטרך למאה רבנים שיתירו, אלא מתחלה הוציא אותן שלא יהיו בכלל האיסור,

וא"כ, חזינן שכיון שאסורות לו - לא גזר להטריחו לבקש היתר ממאה רבנים דוקא,

א"כ, מ"ט נימא שלא יאסור שתי נשים לא הוציאן מכלל האיסור ויצטרך להטריחו לבקש מאה רבנים שהיא טירחא והוצאה גדולה, כיון שחזינן שעשה חלוקים בגזירותיו?!

(ואין לומר שלא היה יכול לאסור מלגרשה בעל כרחיה כיון דאסורות לו, דהא ליכא שום איסור כשלא יגרשנה,

ואף אם נימא שטעם ראשון בתוס' ריש זבחים ד"ה סתם סובר שמחוייב לגרשה, מסתבר שהוא משום שאסור לעגנה, שאין שייך זה באינה רוצית להתגרש,

ואף לאב"י באיסורי כהונה שאיכא לאו גם על הקידושין לבד כדאיתא בקידושין דף ע"ח, מסתבר שהוא רק על מעשה הקידושין ולא על מה שהיא אשתו אחר שכבר עבר וקידשה, דלכן ליכא גם לאב"י אשה שקיימא סתמא לגירושין, ואף אם לא נימא כן לאב"י, ומזבחים ליכא ראייה דיש לתרץ לאב"י כתירוצי ראשון בתוס' שם דלאו להתגרש בגט זה עומדת, מ"מ לדינא הלכה כר"בא שליכא איסור על קידושין לבד בשום אשה.

אבל איכא ראייה מבכורות דף מ"ה, והובא גם בגיטין דף ל"ה, בכהן שנשא נשים בעבירה שפסול לעבודה עד שידירנה הנאה, ותנא נודר ועובד יורד ומגרש, ואם יש איסור עליו מצד שהיא מקודשת ונשואה לו לבד אף בלא ביאה, מה מועיל מה שנדר לגרשה?! הא עכ"פ קודם שגרשה הרי הוא עובר העבירה דנשיאת נשים פסולות, ואיך התירו לו לעבוד?! אלא ודאי שאף אם לא יגרשנה אם לא יבעלנה אינו עובר כלום, ולכן כיון שנדר ממנה הנאה ששוב לא יבעלנה - מותר לעבוד, דהא עתה בשעת עבודה הרי אינו עושה שום איסור, והאיסור לעבוד הוא רק משום שלא שב ממה שנשא בעבירה שדעתו לבעולה ולעבור, שע"ד זה נשאה, וכיון שנדר הנאה - הרי שב בתשובה, ואין דעתו לבעולה.

ומה שאם לא יגרשנה אחר שירד מעבודתו משמע שלא יוכשר לעבוד עוד - הוא משום שכיון שאינו מגרשה אחר שאסר הנאה ממנה, ניכר שחושב לעבור על נדרו. וא"כ מוכרחין לומר שגם לאב"י שסובר דיש איסור בפסולי כהונה גם על הקידושין לבד הוא רק על עשיית הקידושין ולא אח"כ מה שהיא אשתו כשאינו בועלה דהא לא יפלוג אברייא).

ולכן לע"ד יש לסמוך על מהרי"ק שורש קמ"א והרבה אחרונים שסוברים כמותו שא"צ היתר דמאה רבנים בעובדא כזו שהיא גרושה לכהן, דלא כהחת"ס, וכן במומרת שידוע שאסורה לו.

ורק בשהה עשר שנים ולא ילדה, להסוברין דיש להתיר, הוא רק במאה רבנים,

***ולא מטעם דלא פשעה שהביא הפ"ת בס"ק ט"ז מהשב יעקב,**

אלא משום דלא ברור הצורך, וצריך לדון בכל עובדא שמזדמן.

וגם לטעם ב' - שייך לומר שהיתה בכלל האיסור,

כיון דאינו מעשה איסור, רק גרם למניעת מצוה,

ובפרט שאין כופין בזה"ז למצוה זו כדפסק הרמ"א /אה"ע/ בסי' א' סעי' ג',

ולכן שייך לתקן להטריח עליו אולי יחזור.

וברואה מחמת תשמיש תלוי בב' הטעמים

דלטעם ב' - אין להצריך מאה רבנים, דאין ראוי להטריח עליו

ולטעם א' - אפשר הוא בכלל האיסור, כיון שאפשר לפעמים שתתפא ע"י חררת דם.

***אבל טעם לא פשעה שכתב החת"ס - אינו טעם להצריך ק' רבנים, כיון דהצורך ברור,**

ואף לענין שלא לגרשה בע"כ - הוא טעם דחוק, מאחר שאסור להשהותה כדאיתא ביו"ד סי' קפ"ז סעי' י"ב.

ומסתבר יותר שאין להצריך ק' רבנים מדינא, כיון שהרפואה לא שכיחא ואסור להשהותה, וא"כ לא מסתבר שלא הוציא זה מכלל האיסור.

אבל כיון שהוא דבר דבסתר טוב להצריך ק' רבנים שלא יבואו להקל

וכן בזינתה באופן שלא מפורסם - טוב להצריך מאה רבנים מטעם זה.

עכ"פ בגרושה לכהן אין להצריך ק' רבנים

וכן בידוע שזינתה
וכדפסק גם בס' דברי חיים סי' ה'.

אבל מ"מ טוב לזכות לה גט

כי אף שאינה רוצה לקבל גט באמרה שאינה חוששת לדיני התורה וסגי לה הדיווארס שבערכאותיהם, ובשביל הבעל שרוצה בגט היא עליו בכעס שרוצה להרע לו, מ"מ כיון שבעצם יש להתיר לו גם בלא גט, ואם היתה יודעת מזה - יש לתלות שהיתה רוצה בגט כיון שהעיקר הוא לטובתה, שהרי אפשר שיזדמן לה אחד שלא ישאנה אלא כשיהיה לה גט בדיני ישראל, שהרי עדין לא ניסת ואינה יודעת מי יזדמן לה שירצה לישאנה, ולכן אף שמתעקשת עתה מצד שחושבת שהוא לטובתו והיא בכעס עליו, **יש לדון כפי האומדנא** שהיתה יודעת שלו אינו נוגע כ"כ ולה הוא נוגע ביותר אף למה שאינה חוששת לדיני התורה כי שמא לא ירצו לישאנה בלא גט בדיני התורה שודאי היתה רוצה בגט, ואחר שנתייר אותו לישא אשה אחרת בלא גט אפשר לא ירצה ליתן גט ואף אם ישליש גט יש לנו לחוש שמא יבטל וגם שמא יאבד הגט ולא ירצה לכתוב אחר.

ומרעק"א שהביא כתר"ה

שבאמרה מה לי בדיני ישראל שאף שהיא ככופרת אמרינן דאינה רוצה בטורח ובבזיון לעמוד לפני דיני ישראל אבל בגוף הגירושין שע"ז זכות אינה מוחית, אינה ראויה לכאן, דכיון שאומרת שבשביל שכועסת עליו אינה רוצה לקבל משום שרוצה להרע לו, א"כ גם בזכיה לא תרצה אם רק ע"ז זה יתירו לו, כיון דרוצית להרע לו. ומה שחזינן שרוצה להיות מגורשת ממנו, שהרי היא השתדלה להשיג הדיווארס של הערכאות, הא עכ"פ אמרה שאינה רוצה בגירושי דיני התורה. אבל מועיל זה להטעם שבארתי שהזכות הוא מחמת שבעצם יש להתיר לו אף בלא גט, שלכן במה שתתקש ולא תרצה לקבל הגט לא תרע לו במאומה, וכיון שחזינן שהיא רוצה להיות מגורשת ממנו, יש לאמוד דעתה שאם היתה יודעת זה היתה רוצה לקבל הגט אף שאינה מאמינה בדיני התורה, משום דשמא לא יזדמן לה מי שירצה לישאנה בלא גט. וע"ז יש ראה מרעק"א שתולה לומר שאף שכופרת שאינה רוצה לבא לקבל גט - שע"ז זיכוי בלא טורח ובזיון היתה רוצה, וא"כ כ"ש בכאן שאמרה הטעם שאינה רוצה משום שרוצה להרע לו שאף שאמרה שהיא כופרת - שיש לתלות שאם היתה יודעת שלא תרע לו בזה שלא תקבל היתה מקבלת לטובת עצמה שיהיה לה מקבלתה.

והנה מסתבר לומר עוד יותר שאף באמרה שאינה רוצה גם בזיכוי בלא שום טעם רק משום שאינה מאמינה בגט, נמי יש טעם גדול לומר שהוא זכות,

דהנה בדברי חיים שם כתב דהכא שידעינן שהאשה צווחה שאינה רוצה בגט - לית מאן דפליג דאין נעשין שליח עבורה לקבלה בעל כרחה, ומה דמשמע ממקצת פוסקים דבזכות גמור לא מהני מחאה, לא קי"ל כוותייהו, **ויעויין בסוגיא דגר קטן עיין שם,**

אבל לע"ד המחלוקת היא באחד שיודע שהוא זכות גמור ומ"מ אינו רוצה בהזכות, שיש סוברים דלא מהני מחאה מטעם בטלה דעתו, ובזה שפיר כתב הדברי חיים שלא קי"ל כוותייהו כדחזינן בסוגיא דגר קטן, וכוונתו שבהגדילו יכולין למחות אף שהוא זכות גמור,

אבל הכא בכופרת שמצד טעותה להרשיע ולכפור אינה רוצה בגט, שברור לנו שאם היתה יודעת האמת שהוא דין אמת שניתן מהשי"ת שצריך גט בדיני התורה וחייבת חנק והולד ממזר, היתה רוצה בגט - אינו כלום מה שצווחת מצד טעותה, והוי זה כזוכה שלא מדעתה, שמועיל משום דא"צ שתעשהו לשליח, כיון שהאומדנא שהיתה עושה אותו לשליח אם היתה יודעת שזוכה עבורה הגט,

וה"נ, אף שהיא מוחית, אומדנא ברורה היא שאם היתה יודעת האמת שהוא חטא גדול היתה עושהו שליח לזכות עבורה יש להועיל, דע"ז ליכא ראיית הדברי חיים מסוגיא דגר קטן.

אבל למעשה קשה לעשות נגד דברי הדברי חיים.

וגם מרעק"א שהביא כתר"ה, שהוצרך לומר דתולין שרק בטורח ובזיון אינה רוצה וע"ז זכות היתה רוצה, נמי משמע שאינו סובר סברא זו דיחשב זכות מצד שאם לא היתה טועה לכפור היתה רוצה בגט.

ולכן צריך לומר כדלעיל, שהוא זכות משום דתלין שרק בשביל שאינה רוצה להטיב לבעלה כמו שאמרה אינה רוצה בגט אף שיש גם לה טובה מזה אבל כיון שהאמת שהבעל יהיה מותר גם בלא זה היתה רוצה, והוא כגילוי דעת מדבריה, שלכן, אף שמצד טעותה שיש בזה טובה לבעלה היא מוחית - אינו כלום, ויש לדון בזה כדין זכות שמתגרשת בהזכיו.

אך מ"מ צריך לעשות גם שליח להולכה שיתנהו לה מתי שתתרצה לקבלו,
ויש להשתדל שתקבל כדי לצאת מחשש ממזרות, וכשתדע שכבר נשא אשה ודאי תקבל.

והנה מצד שיטת הרי"ף מה שיעץ כתר"ה שימסור לה השליח בינו לבינה – הוא שפיר להרי"ף עצמו שסגי גם בעדי חתימה בלא עדי מסירה, אבל יצטרכו לקיים הגט מתחלה כדי שלא יצטרך לומר בפני נכתב ובפני נחתם, שבשביל זה צריך למסור לה בפני שנים ושלושה, אבל עצה גמורה אינה, דהא שני הדינים אינם תלויין זה בזה, ואפשר לסבור כהרי"ף דאינה מתגרשת עד שיבא הגט לידה ולסבור דבעי עדי מסירה דוקא כהחולקים על הרי"ף. ורק אם נימא בטעם הרי"ף שהוא ענין תנאי מהני, משום שאולי התנאי הוא רק שיבא לידה אף שלא בדין נתינה דגט, אבל לא מסתבר זה להרי"ף אם נימא שסובר שגם בזכה סובר דבעינן דמטא לידה כפשטות לשונו, וכדסובר הר"ן בדעתו, אלא להרמב"ם ריש פ"ו מעבדים שרק בתן סובר כהרי"ף ולהלח"מ שם שגם בדעת הרי"ף סובר כן שייך לפרש זה, ועיין בטור יו"ד סי' רס"ז ובב"י שגם הם סברי כהלח"מ.
ומש"כ כתר"ה שישלח לה השליח ע"י בי דואר - אינו כלום, דהוא טלי גיטך מע"ג קרקע, ולכן ל"מ אם טעם הרי"ף הוא מדינא שבעי בדין נתינה, אלא אף אם הוא מענין תנאי נמי - יש לחוש שהתנאי בלשון תן הוא שיהיה במעשה נתינה דגט.
אבל אני בחדושי בארתי שיטת הרי"ף שהוא רק בשחרור, ואין שייך זה בגט כשהוא זכות, דגם הרי"ף יודה שמתגרשת בקבלת הזוכה,
וזה (על"ד) [לע"ד] ברור אף שהוא נגד דעת מהרי"ק שמנהג הזכיו הוא משום שסוברים כרש"י ותוס' ורמב"ם, אלא הוא ככו"ע.
עכ"פ במדינותינו נוהגין לזכות גט במומרת וכדומה, אבל מ"מ צריך לכתחלה לעשות גם שליח להולכה לחוש לדעת מהרי"ק אליבא דהרי"ף כשאפשר מצד מהיות טוב.

ובדבר השם העריעט
שכן נשמע הברת שמה כשקורין אותה בעין קודם הטיית
אבל ראה כתר"ה את גיטה מבעלה הראשון שכתב הרב אב"ד שמלפנים שנכתב העריאט באלף
והרב כבר הוא בעלמא דקשוט שאין יכולין לידע טעמו –
פשוט שצריך כתר"ה לכתוב כפי מה שנראה בעיניו לפי ששומע קריאת השם,
ואין להשגיח ע"מ שכתב הרב הראשון אף אם היה ידוע שלא נעשה שינוי בקריאת שמה מאז עד עתה,
ואף אם היה רב מובהק,
כמפורש בב"ב דף קל"א דאמר להו רבא לר' פפא ולר"ה בדרי"י לאח"מ לא תגמרו מיניה אם לא תדעו טעם דאין
לדיין אלא מה שעיניו רואות,
אך אז היה לנו להסתפק - שמא לדעת כתר"ה הוי הראשון פסול,
אבל יותר מסתבר שאין זה שינוי השם לפסול.
אבל בעצם יש לנו לומר שנשתנה הברת קריאת שמה מזמן ההוא ועד עתה, שאז היה נשמע באלף ועתה נשמע
שקורין אותה בעין, ושפיר כתב הרב הראשון באלף, ומ"מ כתר"ה צריך לכתוב בעין כמו שרוצה לכתוב.
ידידו מוקירו, משה פיינשטיין

שו"ת רבי עקיבא איגר החדשות סימן עט

להרב מו"ה מניס נ"י.

מכ"ק הגיעני,

ולדינא הנה הרמ"א סימן א' ס"י כתב:

מי שנשתמדת אשתו - מזכה לה גט ע"י אחר ונושא אחרת,

והיינו דאף דבאשת מומר נחלקו גדולי הראשונים אם מקרי זכות לה

דיני דלא הוי זכות דטב למיתב טן דו

מ"מ בהיא מומרת דבטלה צוותה דבעל דהא אסורה לו מחשש דזינתה לכ"ע מקרי זכות,

וא"כ הוא הדין נמי במשוקעת בין הנכרים אף שבעניינים אחרים נוהגת בדת ישראל מ"מ זכות הוא לה.

ואולם הב"ש סימן ק"מ סק"ג יצא לחלק בין מומרת לזינתה

והעלה כן מתוך קושייתו דהא הרמ"א כתב שם ויש מחמירים

ואנכי איני כדאי, מ"מ אני אומר באימה וביראה שכבודו הגדולה מונח במקומו, ובכאן לא נהירי' דבריו

דהב"ש ס"ל לדמות בפשיטות היתר דידיה לישא ב' נשים להיתר דידיה להנשא בגט זה.

והנא /והנה/ האמת שכן הוא במהרי"ק שרש קמ"א

דאחרי שעמד לחששא דשיטת הרי"ף דבזכי נהי דאינו יכול הבעל לחזור מ"מ לא הוי גיטא עד דמטי לידה, כתב:

ולא נתיישב לי המנהג ההוא (היינו ששאל השואל בנשתמדת ורוצה ליקח אחרת בזיכוי לה גט ע"י אחר)

דהא פשיטא דלדברי הרי"ף אם נאמר דיש לחוש לתקנת הגאון שלא לישא ב' נשים, גם בזכיית הגט ע"י אחר לא

נתקן האיסור, דסוף סוף עדיין היא אשת איש עד שהגיע לידה עכ"ל,

הרי דמדמי זה לזה

אבל מ"מ נלע"ד

דהרמ"א ס"ל לחלק

די"ל כיון דעכ"פ אינו יכול לחזור ולכופה להיות תחתיו - הוי כנתגרשה במקצת ולית ביה משום חרם דרגמ"ה,

או כיון דמדמינא אין צריך כלל להגט, וכמ"ש גם המהרי"ק שם דמסברא היכא דאסורה לו לא מקרי נושא ב' נשים,

וכדס"ל כן להדיא לעיקר דינא, כמ"ש בסימן א' דבמקום שאין מנהג אין להחמיר ומותר לישא אחרת בלא גירושי

הראשונה, אלא דבני איסטרייך החמירו על עצמם,

א"כ אין מחוייבים לגבב חומרות ולחוש גם בזה לשיטת הרי"ף הנ"ל,

ובשגם דאינו מפורש כן בהרי"ף, דלא כתב כן אלא בתנו דהוי כזכי, אבל במפרש זכי י"ל דמגורשת מיד.

ותמוה לי על הר"ן

שהקשה על הרי"ף מכמה מקומות דמשמע דזכי מגורשת מיד

ומהיכן ראה הר"ן דהרי"ף לא ס"ל כן בזכי,

והרי הרמב"ם בפ"ו מהלכות עבדים חילק כן להדיא בין תן לזכי ולמה לא רצה הר"ן לומר דהרמב"ם הלך בשיטת

הרי"ף רבו,

וכן ראיתי בתשו' הרא"ם סימן ס"ז שכ"כ בדעת הרי"ף

אלא דהמהרי"ק למד דהרי"ף ס"ל הכי ג"כ בזכי כיון דהרי"ף כתב ומשכחת זכייה כה"ג וכו' גרסינן ביבמות המזכה

גט לאשתו במקום קטטה וכו' - מדהביא הרי"ף המימרות הללו שם, משמע דבא לארוי' דגם בהמזכה האיבעי רק

במטא לידה והוא חזר מקודם,

וזהו רק דקדוק קלוש מאוד,

אלא דלכתחילה בוודאי חלילה לנו להקל נגד המהרי"ק,

ובפרט שבתשו' הר"ן סימן מ"ז כתב במפורש בשם רבינו פרץ דבזכי בעינן מטא לידה,

אבל מ"מ לענין היתירא דידיה, דהוי רק לחומרא בעלמא, מה"ת לחוש כ"כ,

והכי דייקא לי לישנא דמהרא"י בפסקיו סימן מ"ד וז"ל:

מי שנתנו גט לאשתו משומדת כשרוצה לישא אחרת כמנהג איסטרייך -

לפי דעתו המנהג שאין צריך גט אחר אם חוזרת לדת ישראל

עכ"ל

משמע דזהו וודאי המנהג נכון להתירו לישא אשה אחרת, דהוסיף לפי דעתו לדון מסברא דמהני ג"כ לדידה שלא

להצטרך לגט אחר.

ולענ"ד אחריו יאיר נתיב הרמ"א לשונו הזהב בסימן ק"מ

ואם אשתו מומרת וזיכה לה גט ע"י אחר, כמו שנתבאר לעיל סימן א', אף עפ"י שחזרה בה - אין צריך גט אחר, משמע דזהו כבר נתבאר בסימן א' דמהני דיכול לישא אחרת, והוסיף עוד כאן דאעפ"י שחזרה א"צ גט אחר, וע"ז כתב ויש חולקים בזה, היינו בזה חוששין להחמיר שלא להתירה בגט זה, אבל על המנהג להתירו לישא אחרת ניחא ליה להרמ"א בלי פקפוק, ומיושב קושית הב"ש.
הדרינן לדינא
דאפילו בזינתה - מותר על ידי זיכוי הגט להנשא אחרת,
ובפרט בנ"ד דאמרה מה לי בדיני ישראל - הוי ממש ככופרת בדת ישראל ח"ו,
אבל א"צ לזה, וכמש"ל.
ואף דבאם מוחית במפורש י"ל דאינו יכול לזכות לה על ידי אחר,
כי אף שהרא"ם בתשו' סימן ס"ז כתב דגם בצווחת שאינה רוצה בגירושין, מ"מ האמת שזכות הוא לה משום תיקון הנפש,
מ"מ כבר סתר לנכון הרד"ך בתשובה בית ט' חדר י"ב,
מ"מ בנ"ד **באמירתא מה לי בדיני ישראל** י"ל דאינה רוצה בטורח ובבזיון לעמוד לפני דיני ישראל, אבל בגוף הגירושין שע"י זכיית אחר אינה מוחית, ואפשר אם היה שואלין אותה אם מתרצית בזה היתה מסכמת, ומה גם י"ל דחכמי איסטרייך דנהגו לזכות לה גט ס"ל גם כן דמעיקר הדין הדעת נוטה דבכה"ג לא גזר רגמ"ה, אלא משום חששא פקפוק בעלמא נהגו להחמיר, ובדרך מהיות טוב אל תקרא רע, כיון דס"ל דמהני הזכוי, ואפשר היכי דמוחית במפורש כיון דאי אפשר בתקנתא דזכוי מודו דאוקמא אדינא להתירו לישא אחרת, ועכ"פ כיון דהרמ"א כתב דבמקום דאין מנהג אין להחמיר,
ולגבי זה במוחית במפורש אפשר דליכא מנהג מבורר להחמיר, די"ל דהמנהג ג"כ רק לרווחא דמילתא אבל לא היכי דלא אפשר בכך,
לזה בנ"ד אם מבורר שמופקרת לנכרים לזנות דיש להתיר לו לישא אחרת עליה ע"י זיכוי הגט לה,
ומ"מ טוב לענ"ד לאחר הזיכוי יחזור ויקח הגט מיד הזוכה וימסור לו שנית לשויי' להולכה בכל עת ומקום שימצא אותה
כנלע"ד בעה"ת:

שו"ת דברי חיים אבן העזר חלק א סימן ה

רב שלום וכל טוב לידידי הרבני המופלג החריף ובקי כש"ת מ' פנחס הכהן נ"י:
בנידון שאלתו

באשה מרשעת שרגילה להתיחד עם ערלים ולאכול מאכלם ולשכר עמהם
ועוד הודית בפני עדים שלא נתיחדה עם בעלה זה כמה
ואם הקול אמת שאמרו עליה שהיא מעוברת - אין הולד מבעלה
ורק שמענה בפיה שאינה מעוברת

וכעת נתוודע עליה שהיתה מעוברת וילדה תאומים
אשר גם לפי דבריה המה ממזרים והבעל אומר בפירוש שלא נתיחד עמה ובנים אשר ילדה אינם ממנו
והבעל רוצה להוציאה
ואין באפשרי להמציא לתת לה גט מדעתה וגם לא בעל כרחה:

הנה באמת אם כן הוא - פשיטא יותר מביעותא בכוחא דכהאי גוונא לא גזר רבינו גרשום מאור הגולה, ומותר
להבעל ליקח אחרת, כמבואר בשו"ע [סי' קט"ו סעיף ד' בהגה] ובכל ראשונים ואחרונים דברגילה להתיחד מצוה
לגרשה, ובפרט כהאי גוונא דנידון דין שמשכרת עמהם ואוכלת מאכליהם דהוא ממש כרוחצת עם בני אדם דפריך
הגמרא [בסוף מסכת] גיטין [צ' ע"ב] רוחצת סלקא דעתך, היינו דבזה פשיטא דאיכא עשה מן התורה לגרשה, וא"כ
כהאי גוונא בודאי לא גזר רבינו גרשום מאור הגולה, ולכמה שיטות בכהאי גוונא כייפין ליה לבעל לגרשה, ויעוין
בתשובות גאוני[ם] [בתראי סי' כ"ו] ובבית מאיר [סי' קט"ו שם], ודבר זה אין צריך לפנינו:
רק על זה יש לחקור - אם נגבה עדות זה בפני האשה, והן אמת שלכאורה זה הוי כלפטור [חו"מ סי' כ"ח סעיף י"ח], היינו
שהבעל מביא עדים שהוא פטור מחרם (ומנהג) שלא ליקח שתי נשים.

אך לפי מה דמבואר בש"ך חו"מ סי' כ"ח [ס"ק כ"ט] היכי שאין תובע ללוה והלוה רוצה להביא עדים לפטור מחיוב צריך בפני
הבעל דין גם שהוא לפטור, אם כן יש לומר בכהאי גוונא שאין תובע לו רק הבעל רוצה לישא אשה אחרת ולפטור עצמו מחיוב
על פי התקנה, שמלבד החרם יש חיוב שלא לישא אחרת עליה כמבואר בשולחן ערוך אה"ע [סי' א' סעיף ט'], וגם בא הבעל
לפטור עצמו מהחרם - בכהאי גוונא יש לומר דצריכים העדים להעיד בפני הבעל דין:
איברא דיש לומר כיון דמביא בפניו עדים שעלינו מצוה לגרשה מחמת רוע מעלליה הוי כמו דבר איסור שאין צריך להעיד דוקא
בפניה ומה יעשה הבעל אם רשעה זו תברח ותמאן מלבוא ולסתור עצמה גם מלפני שליח בית דין
ולכן בודאי די בזה אם מקבלים עדות שלא בפניה ובפרט דרמ"א ז"ל [חו"מ שם סעיף ט"ו] פסק דבדיעבד דנין על פי עדות שלא
בפניו ועיין בנוב"י [קמא חאה"ע סי' ע"ב סתירת היתר ד']

ולכן אם נתקבל עדות על זה שרגילה להתיחד עם ערלים ולשכר עמהם מותר לבעל לישא אשה אחרת:
אך מה שכבר נתן לה הבעל גט פטורין על ידי שליח - זה הגט לא מוציא האשה מידי אשת איש,
דעידי המסירה לא ידעו מידי רק שהוא גט, אבל מעולם לא קראוהו הם, כי המה עמי ארצות,
וגם לא שמעו בשעה שהבית דין ועידי החתימה קראו את הגט, כי המה לא היו בשעת נתינת הגט ליד
השליח

וגם לכמה פוסקים אם הם אינם יכולים לקרות אינם רשאים להיות (ע"ח) [עידי מסירה עי' סי' קל"ה סעיף
א' בשו"ע ובמפורשיו עי' ב"ש ס"ק א']

ולכן בודאי האשה אינה מותרת לינשא בגט הזה הניתן לה:

וגם אם לא היתה האשה המתגרשת מרשעת - היה הבעל עדיין זקוק באיסור חרם רבינו גרשום מאור הגולה
מלישא אשה

חדא דמספיקא ראוי להחמיר על הבעל במה שעבר על החרם ונתן גט בעל כרחה
וגם כי לפענ"ד דאינה מגורשת כלל כיון דהבעל עשאו שליח לגרשה ודאי, והוא גירשה רק מספק - לא עשה
שליחותו, וכמבואר במשנה למלך ז"ל [פ"ז מהל' אישות ה"כ ובפרק כ"ט ה"ו]
בכהאי גוונא לענין שליח בקידושין שקידש מספק שאין הקידושין חלין כלל
גם בלאו הכי מבואר בספר בית מאיר דאם גירש בעל כרחה אסור לו לישא אשה אחרת יעו"ש בתשובותיו [סי' ד']
ולכן אם היתה אשה כשירה לא מהני ליה לבעל מה שנתן לה הגט בעל כרחה ורק כיון דהיא ארורה כנ"ל אין צריך
כלל לחוש ורק לישא אחרת דבכהאי גוונא לא גזר הגאון ז"ל:
ומה שרצה מעלתו לחדש לזכות לה גט על ידי שליח -

תמהני טובא,

דעד כאן לא פליגי אם מזכין לאשה הנאסרת גט על ידי אחר זה דוקא אם לא ידעין דעתה,

ובזה פליגי התרומת הדשן והמהרי"ק ז"ל אשר הביאו מור"ם ז"ל בהגהותיו (ק"ס) [סי' ק"מ סעיף ה']
התרומת הדשן סבירא ליה כי מסתמא ניחא להאשה דלא תעביד איסורא וזכין לאדם שלא בפניו
ומהרי"ק סבירא ליה כי אין זכות הוא זה כמבואר בתשובותיו
אבל הכא, שידעינן שהאשה צווחה ואינה רוצה בגט, בכהאי גוונא לית מאן דפליג דאין נעשין שליח עבודה לקבלה
בעל כרחה, כמבואר במקומות אין מספר
והגם דמשמע מקצת פוסקים דבדבר שיש בו זכות גמור לא מהני מחאה - לא קיימא לן כוותיהו, ויעויין בסוגיא דגר
קטן [עי' כתובות י"א ע"א ושטמ"ק ד"ה הגדילון] והפלפול ארוך וד"ל:
ונראה לי דאפילו איסור [יש] לזכות לה גט, דיוכל לבא לידי תקלה דבית דין טועים דישיאה בגט כזה,
וכן דעת מהרי"ק [שורש קמ"א] שלא לזכות למומרת הגם דהוא לגרמיה סבירא ליה שמותר לבעל מומרת לישא
אחרת בלאו זכיה לה בגט, אבל הא סבירא ליה שאסור לזכות לה גט פן תבוא לידי תקלה,
ומשום הכי שפיר מה שמקשה הבית שמואל ז"ל [בסי' ק"מ ס"ק ז'] דברי הרמ"א אהדדי
דלפי דברי מהרי"ק אסור לזכות למומרת רק שישא אחרת בלא זכיית גט כמבואר במהרי"ק שם
ואם כן למה פסק רמ"א כאן בסי' א' [סעיף י'] שמזכין גט למומרת
ושפיר מתרץ הב"ש דהוא נהרא נהרא ופשטיה ולכן מנהגינו לזכות גט במומרת אין לשנות אבל בכהאי גוונא דנידון
דין אשה שנאסרה ומוחה מלקבל גט בודאי אסור לזכות לה גט פן יבא לידי תקלה ורק שמותר לו לישא אחרת
דכהאי גוונא לא גזר רבינו גרשוםמאור הגולה ז"ל:
אבל כל זה אם ירשו חוקי נימוסי המדינה,
כי דינא דמלכותא עיקר בכמות אלה הדברים,
והזהר הרבה שיהי' ברשות משרי המדינה
וגם יצורף לזה כל לומדי קהלתכם
וזאת אין צריך לומר שהכל יהי' על פי דעת הרב אב"ד דקהלתכם:

שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק א סימן קטו

באם יש היתר לגרש בע"כ לאשה שנתגרשה בערכאות כ"ה טבת תשכ"א.
מע"כ ידידי הרב הגאון המפורסם מוהר"ר שמעון טרעבניק שליט"א .

באשה שנתגרשה בערכאות ואינה רוצה לקבל גט כדת משה וישראל

שכתר"ה רוצה לדון

שכיון שברמ"א סימן קי"ט סעי' ו' איתא דבגירשה מדעתה ונמצא פסול בגט - יכול אח"כ לגרשה בע"כ
והפר"ח כתב: ואפשר דאף פסול דאורייתא קאמר, דבכה"ג לא תקון
ובשדי חמד מערכת גירושין סימן ב' אות ו' כתב: דאף דכתב בלשון אפשר, מסתברא ודאי לומר כן דעל כיוצא בזה
לא תיקן הגאון
והביא כן משו"ת צמח צדק להגר"מ מלובאוויץ,
והטעם סובר כתר"ה דהוא מחמת דהיה לה רצון גמור, שהרי עשתה מעשה להתגרש בגט שחשבה שהוא כשר -
לא מהני מה שנתחרטה אח"כ לאסור את הבעל מלגרשה בע"כ,
**ולכן גם כשנתגרשה בערכאות, אף שלדינא אינו כלום, - מ"מ, כיון שעשתה מעשה להפרד מבעלה וחושבת את
עצמה למגורשת ממנו ואינה רוצה כלל לחזור לבעלה, שעוד כ"ש מנמצא גט פסול שנתחרטה -**

הנה לע"ד טעם זה דחוק טובא

דכיון שהגט פסול, והיא עדין אשתו, מ"ט לא תוכל להתחרט ולא לרצות לקבל גט ממנו? וכי יש איזה איסור ואיזה
עולה מלהתחרט מגירושין שנימא דבכה"ג לא תקון!?

אלא יש לפרש בב' אופנים,

(א)

דהוא רק בגט שאינו בטל לגמרי אלא יש בו איזה פסול להצריכה גט אחר להתירה לעלמא, אבל לבעלה היא ג"כ
אסורה בלא קידושין אחרים, שלכן שייך לומר דבכה"ג, שהוא לחייב להבעל לקדשה מחדש, לא תיקן הגאון,
שתקנתו היתה רק שלא יגרשנה ותהא מחמת זה נשארה אשתו ממילא, אבל כשאף לא יגרשנה לא תהיה אשתו
ממילא דיצטרך לחזור ולקדשה לא תיקן,
אבל בגט בטל ממש, שמתרת לבעלה בלא קידושין אחרים - הוא ממילא בכלל התקנה,
דאף אם נימא דהטעם שלא תיקן בגט שנמצא פסול משום שהוא לא מצוי, ובמלתא דלא שכיחא לא תיקן - נמי לא
שייך בגט בטל שהוא כלא היתה מעשה גירושין כלל, אלא בגט פסול באופן שאסורה לבעלה בלא קידושין אחרים
שהוא באופן אחר ממה שמצוי שתיקן בהו כדכתבתי .

(ב)

דרק כל זמן שחושבת שהיא מגורשת יכול לזרוק לה גט אחר כשר שלא מדעתה, דאינו מחוייב להגיד לה שהגט
הראשון פסול ולשאול לה אם תקבל גט אחר כיון דאינו מחדש לה בנתינתו לה גט האחר מכפי ידיעתה לפי
מחשבתה שהגט הראשון כשר, ולא אמרינן אילו היתה יודעת שהגט הראשון פסול היתה אומרת שאינה רוצה וגם
כשאומרת תיקף כשאמר הא גיטך שאינה רוצה שהוא כבר אחר הקבלה ולבטל הגט, דלא שייך באשה ענין קבלה
בטעות כיון שא"צ דעתה מדינא,
אבל בנודעה שהוא גט פסול - אסור לו לגרשה שלא מדעתה בגט שני, דהרי מחדש לה גירושין גם לפי מחשבתה,
שזהו ממילא בכלל האיסור דהתקנה.
ולפ"ז אפשר אף בגט בטל כיון שהיא אינה יודעת מהבטול הרי אינו מחדש לה בגט השני יותר מכפי ידיעתה .

ועיין בכנה"ג על הטור בסק"י שכתב בשם מהר"מ מינץ דדינא דהרמ"א הוא דוקא כשידענו שלא ידעה בפסול
הראשון, ומסיק אמר המאסף: נראה הא אם ידעה בפסולו אינו יכול ליתן גט שני בע"כ, והובא בבה"ט סק"ז,
ולכאורה הוא בלא טעם, אבל הוא כדבארתי באופן ב', והוא טעם נכון. ואף שיש לפרש גם כאופן א', משמע שגם
בפסול ולא בטל לא מסתבר לו לומר שלא היה בכלל התקנה. אבל ודאי יש לפרש גם כאופן א' ומהטעם דבארתי.
ואפשר אולי לפרש כב' האופנים כיון דבתרווייהו אינם באופן סתם התקנה, ויש להתיר בגט פסול באופן שצריכה

קידושין אחרים מבעלה אף כשנודעה שהוא פסול, ובלא נודעה יש להתיר גם בגט בטל. אבל מהר"מ מינץ משמע שסובר רק כאופן ב' ואף בגט פסול אסור בנודעה מהפסול. ואולי זהו כוונת כנה"ג שכתב על דברי מהר"מ מינץ נראה הא אם ידעה בפסולו אינו יכול, דלכאורה הא מפורש זה במהר"מ מינץ שדוקא בלא ידעה בפסול הראשון ומה כוונתו בהוספתו זה, אבל הוא שאף בגט פסול ולא בטל נמי אסור בנודעה מפסול גט הראשון. וא"כ למעשה אין להתיר אלא בלא נודעה מפסול הראשון כיון שלא מצינו מי שחולק בפירוש על מהר"מ מינץ וכנה"ג, אף שיש טעם גדול להתיר גם בהא דאופן א'.

ומש"כ בשד"ח שם בשם הצ"צ בטעם כנה"ג דבידעה מפסול הראשון שאסור הוא משום דאמרינן דגם מתחלה ידעה ולא נתרצית להתגרש אלא משום דידעה דחספא בעלמא הוא - לא נכון כלל, דהיה שייך זה רק באם הפסול הוא מחמת שהאשה שינתה בשמותיה ושמות אביה ואמרה שהוא כהן ואינו כהן ששייך לתלות שבכוונה אמרה זה כדי לפסול הגט ולא בטעות, אבל בשאר פסולין שהב"ד טעו - איך נימא שהיא חכמה יותר מהב"ד וידעה שהוא פסול והב"ד טעו בדין?! והיה להו למהר"מ מינץ וכנה"ג ובה"ט לחלק בזה. וגם בעצם אין טעם זה כלום דכי מפני שנתרצית תחלה אינה רשאה להתחרט?! כדכתבתי לעיל, אלא הטעם הוא כדבארתי בשני האופנים.

ולכן בנתגרשה בערכאות שאינו כלום ומותרת לבעלה בלא קידושין אחרים - אין מקום להיתר זה של הרמ"א, ואסור לגרשה בע"כ.

ואם היא השתדלה להתגרש בערכאות ואינה רוצה לחזור כלל לבעלה וגם לא לקבל גט - יש מקום לומר בסברא דבכה"ג לא גזר הגאון, דלא תיקן אלא כשהיא רוצה להיות אשתו, ולא כשאינה רוצה, כהא דהלכה ממנו בערכאות,

אבל לשון הרא"ש בכלל מ"ב תשובה א' הובא בח"מ סימן ע"ז סק"ג שרבנו גרשום תיקן להשוות כח האשה לכח האיש, כמו שהאיש אינו מוציא אלא לרצונו כך האשה אינה מתגרשת אלא לרצונה - משמע שאף בכה"ג אינו יכול לגרש בע"כ, כמו שהאיש אינו מוציא אלא לרצונו.

אבל יש לדון בזה מדין מורדת שנוהגין להתיר אותו ע"י מאה רבנים ואם ניסת לאחר, שהיא כבר סוטה - יש לזכות לה גט ולהתירו אף בלא מאה רבנים לישא אשה אחרת. אך במקום שא"א להשיג מאה רבנים, הסומך באשה שמחזקת עצמה למגורשת מצד הערכאות ואינה רוצה לחזור לבעלה ולא לקבל גט, להתיר לגרשה בע"כ - אין למחות בידו, משום דאולי יש גם להחשיבה כעוברת על דת.

ידידו מוקירו, משה פיינשטיין

שו"ת מהר"ם מינץ סימן קב [ג]

נתן לה גט מתחילה ברצונה ונמצא הגט פסול, יתן לה גט שני בעל כרחא אם ידענו שלא ידעה בפסול מן הראשון.

שו"ת הרא"ש כלל מב סימן א

דין (ריב) לא ידעתי אחקרהו צדק צדק ארדפהו ממים רבים אדלוהו.

יורוני חכמי מיגנצא ואופנהים וורמשא שפטרא.

על ראובן שנשא אשה ושהה עמה יותר משנתים ונודע לו שהיא נכפית והוציאה מביתו,

והנה תובעת ממנו שאר כסות ועונה

והוא משיב שהדבר ידוע שאין הדעת סובלתה להסתופף אצלה

גם סכנה יש בדבר

וחפץ לגרשה וליתן לה את כל אשר לו

ועני הוא ואינו משיג לוטרין היילוייש.

ומטיבותיכו נדין לפניכם כתלמיד לפני רבותיו.

אמת הוא שחכמי הגמ' אמרו בין שנולדו בו מומין גדולים בין שנולדו מומין קטנים כופין אותו להוציא.

ור"ג = ורבינו גרשון = מאור הגולה ז"ל פי' בתשוב' אחת דנכפה הוי מום גדול

ובאשה אמרו חכמים אם נולדה בה מומין נסתחפה שדהו ואם בה לגרשה צריך שיתן לה כתובתה.

ועתה בימי חכמי הגמרא אם אירע מום זה באשה בעלה היה מגרשה ומתחייב לה כתובה ויפרע מה שנמצא בידו

והשאר באשר תשיג ידו.

ועתה שתיקן הגאון רבינו גרשום ז"ל שאין לגרשה בעל כרחא, איך יתכן שיתחייב לה שאר כסות ועונה? אם כן יפה

כח האשה הרבה מכח האיש,

דאלו נולד מום זה באיש - אין אנו אומרים יכפוה להיות אצלה, אלא כופין אותו להוציא ויתן כתובה;

ואם נולד באשה, יכפוה להיות אצלה ולפרנסה!?

השתא באיש שאינו מוציא אלא לרצונו - כופין אותו להוציא ויתן כתובה אם נולדו בו מומין,

אשה, שמתגרשת בעל כרחא - לא כל שכן?! אלא שרבינו גרשום עשה גדר לדבר,

וכי לאו קל וחומר שלא עלתה על לבו על כיוצא בזה לעגן האיש לבטלו מפריה ורביה,

אלא ודאי יגרשנה ויתן לה כתובתה, כי כולי האי לא ייפה בתקנתו כח האשה מכח האיש,

אך כי ראה הדור פרוץ ומזלזלין בבנות ישראל בזריקת גט, ותקן להשוות כח האשה לכח האיש

כמו שהאיש אינו מוציא אלא לרצונו, כך האשה אינה מתגרשת אלא לרצונה.

אבל לא יתכן כלל לומר במקום שהאיש כופין להוציא לא יגרשנה בעל כרחא,

ואף אם תמצא לומר שהשוה מדותיו ששום אדם לא יגרש בעל כרחא

מכל מקום במה שהאיש כופין אותו להוציא אף האשה כופין אותה לקבל גט, ואם תמאן לקבל - ימנע ממנה שאר

כסות ועונה, ואינה יכולה לומר 'אין רצוני לקבל גט עד שיתן לי כתובתי', דזו אינה טענה, כיון דמן הדין היא חייבת

לקבל גט כאשר הוכחתי.

נמצא פריעת חוב כתובתה הוי כשאר חוב שהיה מחוייב לה, והנמצא אתו יתן והמותר כאשר תשיג ידו.

הרי כתבתי לכם עניות דעתי, ואתם רבותי הורוני דעתכם תורוני ואעשה ושלומכם ישגא לעד. אשר בן ה"ר יחיאל

זצ"ל.

שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ג סימן כט

בענין מורדת שלא רצתה לקבל הזמנות הב"ד ע"י הדואר י"ט אייר תש"ל.
מע"כ ידידי הרב הגאון מהר"ר משה יוסף רובין יו"ר הב"ד שע"י ועד הרבנים בבארא פארק.

הנה בדבר אחד אשר מרדה עליו אשתו

שברחה ממנו זה שש שנים

וכתר"ה עם עוד שני רבנים גדולים נזדקקו להענין

ושלחו לה שלש הזמנות ע"י הדואר באחריות ונרשם משליח הדואר כי האשה סרבה מלקבלם,

ונראה פשוט שהוא נאמן אף שאפשר שהוא אינו יהודי, מ"מ כיון שאומנתו לכתוב טעם על מה שלא נמסר להאשה הוא חזקה גדולה שכתב

האמת כי אם רצתה לקבל אך לא מסר מצד עצלותו הרי יכולה לקבול עליו בערכאות, ויהיה מירתת לאבד משרתו שלכן יש להאמינו

וגם הא כתב כתר"ה ששלחו לה גם התראה ע"י שליח ב"ד שהלך לביתה והתרה בה שתבא לב"ד ואם לאו יתירו לו לישא אשה אחרת והיא

אמרה שלא תחזור לדור עמו וגם לא תקבל גט

ודנו אותה כתר"ה וכל חברי הב"ד למורדת וגם למסרבת –

פשוט שהיא מורדת כמו שדנתם,

וכיון ששלחו לה כמה הזמנות - כבר עשו כל מה שנאמר בדין מורדת בסימן ע"ז,

וגם הא כבר עברו י"ב חדש,

וגם בזה"ז הא כתב הרמ"א בשיטה ראשונה דלא משהינן לה י"ב חדש.

ואף שכתב הרמ"א על הי"ח שאין מתירין לו לישא אשה אחרת שכן עיקר,

הא כתב הח"מ בס"ק ט"ז דהוא שמתירין לו לגרשה בע"כ, שזה סברי שעדיף מלהתיר לו לישא אשה אחרת,

וכן איתא בב"ש ס"ק י"ט,

הא בחת"ס איתא דלישא אשה אחרת עדיף מלהתיר לגרש בע"כ

בסוף סימן ק"נ בח"א ובסימן קס"ז בח"ב עיין שם,

ואף לדידהו הא כתב הב"ש בסק"ב דאם ב"ד פסקו שהיא מורדת שהיא עותה עליו מתירין לו לישא אשה אחרת גם

להי"ח שהוא עיקר להרמ"א,

והכא הרי ב"ד פסקו זה.

ואף שלא מובן איך אפשר שיהיה הנידון שברמ"א בלא פסק מב"ד, דודאי אינו נאמן לא לגרש בע"כ ולא לישא אשה

אחרת, ואיזה חשש הוא מש"כ הח"מ בשם מהרי"ק שיאמר על דבר קטן כהקדחת תבשיל שהיא מורדת מאחר

שבעצמו פשיטא שאינו נאמן אלא ב"ד צריכין לדון בזה, אבל לדינא עכ"פ אף למהרי"ק הא כתב הב"ש שבפסק ב"ד

שהיא מורדת מתירין לו לישא אחרת אף קודם יב"ח,

ולכן הנכון כמו שיצא מכתר"ה ומחבריו הב"ד שיש להתיר לו לישא אשה אחרת בסהכמת /בהסכמת/ מאה

רבנים .

ומ"ש כתר"ה במסרבת לבא לב"ד שדינה כעוברת על דת

אף שהוזכר לשון זה באיזה אחרונים

לא נכון כלל

דאין זה ענין עוברת על דת שהוזכר בגמ' כתובות דף ע"ב שמכשילתו באיסורין,

ובפרט שבעיני אינשי לא נחשב זה לחטא גדול בעוה"ר,

אך אף שידעו שהוא חטא גדול לא שייך להא דעוברת על דת שתנן בכתובות ואין לחוש לזה כלל.

ועיינתי באוצר הפוסקים ומצאתי בשם ספר חבצלת השרון שג"כ כתב שלא שייך זה לעוברת על דת והוא

פשוט וברור.

אך להא דעובדא זה אינו נוגע כלל.

ידידו, משה פיינשטיין

שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ד סימן ד

אשת איש שנישאת לעכו"ם אם יש לזכות לה גט קודם שמתירין לבעלה לישא אחרת. י"ד אלול תשל"ה.

מע"כ ידידי הרב הגאון מוהר"ר יונה גאנצווייג שליט"א שלום וברכה.

הנה בדבר אשה שנאסרה על בעלה באיסור סוטה

לבד שהיה ידוע זה

שגם בערכאות של המדינה פסקו שהילד בן ארבע יחונך אצל האב מחמת הפקרותה, ניסת בפרהסיא זה יותר משנה בערכאות לאותו האיני יהודי

ויש ביד כתר"ה העתק תעודת נישואין אלו

ומאז גרים יחד ככל איש ואשה,

שליכא שום ספק על איסורה לבעל מדין סוטה.

הנה לענין להתיר להבעל לישא אשה אחרת

אף שיש מחמירין להצריך מאה רבנים

כדחובא בפ"ת /אה"ע/ סימן א' ס"ק כ"ב מחת"ס דאפילו באסורה עליו מדאורייתא לא נהיגי להתיר לישא אחרת

בלא מאה רבנים ואפילו גרושה שניסת לכהן בחזקת אלמנה מצריך מאה רבנים,

אבל הא איכא כנגדם שיטת הרמ"א שמתיר לישא אשה אחרת בלא גירושי הראשונה

וכן הוא בתשובת צ"צ הובא בבאה"ט ס"ק כ"ו

ובפ"ת ס"ק כ"א הביא שפסק כן הט"ז בלי זיכוי גט

וכן הוא דעת עבוה"ג וכרם שלמה בשם זכרון יוסף,

וברס"ק כ"ב הביא מחמדת שלמה שג"כ מתיר

והביא שגם במהרי"ק איתא כן,

ומסתבר כהמקילין

דאין טעם שיאסור רגמ"ה באסורה עליו מדאורייתא שאסור להחזיקה בביתו כלל והויא לענין המציאות בהכרח

כגרושה שלא שייך שוב שיהיה ענין קטטה דבשביל זה תיקן רגמ"ה,

ואף ששייך לומר לא פלוג

הרי במקום ששייך לפלוגי מ"ט נימא שלא פלוג,

בשלמא לענין במקום מצוה שג"כ היה שייך לפלוגי אבל כיון שעצם טעם התקנה איכא כמפורש בהגר"א שם ס"ק

כ"ט על הרמ"א דכתב דיש חולקין דס"ל דאפילו במקום מצוה ואפילו במקום יבום נוהג כתב דגזירת ר"ג = רבינו

גרשום = הוא מפני הקטטה והוא אפילו במקום יבום, כוונתו בזה לומר הטעם דגזר אפילו במקום יבום משום דעצם

הטעם הא איכא לגזור גם במקום יבום רק שמ"מ היה שייך לומר דלא ליגזור כיון שהוא מצוה כדסובר המחבר,

סוברין הי"ח שגם במקום מצוה גזר, ואף שמסתבר שתחלת התקנה לא היה גוזר במקום מצוה מ"מ אחרי שגזר

דהא ברוב הפעמים אינו במקום מצוה לא הפקיע מן התקנה במקום מצוה, אבל במקום איסור שאסור לו להיות

עמה בבית אחד שהטעם ליכא ושייך לפלוגי מ"ט יאסור, שא"כ אף אם היה זה איסור כזה דאף שהוא דרבנן היה לן

לחוש להחמיר היה שייך שנקל מאחר שמסתבר כהמקילין,

אך עכ"ז היה גם מקום להחמיר שלא להכריע אכן במחלוקת גאונים שלפנינו בשבע דורות ויותר שהן

כמלאכים, אבל הא היתה התקנה מצד ענין קטטה שמטעם זה היכא דאיכא פלוגתא בתקנתא המיקל לא

הפסיד כדאיתא בב"ש ס"ק כ"א בשם הד"מ, וכ"ש שבזה גם מסתבר כהמקילין שיש גם לומר שהמחמיר

הפסיד.

אבל מכיון שיכולין לזכות לה גט נהגו בקצת מקומות שלא להתיר אלא אחרי שיזכה לה גט כדכתב הרמ"א

במומרת, ואף שאין לזה טעם כלל להמקילין שגם הרמ"א הוא מהם דלכן במקום שאין מנהג כתב דאין להחמיר

ומותר לישא אחרת, מ"מ משמע שבמקום שנהגו לזכות לה גט קודם שיתירו סובר הרמ"א דלא יתירו, אולי הוא

משום מהיות טוב שלא יהיה נידון כלל בדבר איסור חרם רגמ"ה. ולטעם השני שבד"מ דלא יבא לייבם צרתה

במקום שנוהגין ביבום ולא ידעו שאסורה להתייבם משום צרת סוטה, אבל הא לטעם זה לא שייך להיתר הבעל

לישא אשה אחרת, וצריך לומר דהנהיגו שם שלא להתיר לו לישא אחרת בלא זיכוי גט להמומרת כדי שירצה ליתן

גט והסכים הרמ"א שיפה עושים שרשאים לעכב לו מלהתירו לישא אחרת עד שיזכה גט אף לטעם זה ואין לשום

רב ומורה הוראה בעולם להתיר באותן מקומות בלא זיכוי גט.

וא"כ היה נראה לע"ד שאיכא צורך לזכות לה גט מטעם יותר גדול ואף במקום שלא נהגו ביבום, דהא ענין ממזרות הוא דבר הנוגע לכל ישראל שלא יתרבו ממזרים בישראל דהא אפשר שבמשך הזמן יתערבו בישראל או הבנים ובנות שתלד היא עצמה או הדורות שיבואו מהם ורק במזמרת שהדין שאין הולד ממזר הוצרך הד"מ ליתן טעם שני מחשש שתתייבם לפעמים עי"ז צרת סוטה, אבל בזינתה תחת בעלה שאפשר שתזנה גם עם ישראלים אף דמה שידוע לנו היה עם עכו"ם דלכן יש להצריך להבעל לזכות לה גט, וגם חטא זנות דא"א = דאשת איש = הוא שנאמר עליו אנדרלמוסיא באה לעולם והורגת טובים ורעים כדאיתא בפרש"י פ' נח על הקרא דקץ כל בשר שא"כ נוגעת חטא זה דזנות א"א לכלל ישראל לראות שלא ימצא זה בישראל יותר משאר חטאים כשאין בידנו למחות דלכן בזיכוי גט הרי אף שתהא אסורה עדיין מצד איסור ביאת נכרים ואם לישראל מצד איסור בועל ואיסור פנויה מ"מ איסור א"א לא יהיה ולא יהיה העונש דאנדרלמוסיא שאף מצד החטא עצמו יש להצריך לזכות גט וכ"ש שאיכא משום חשש ממזרות, דלענין שאר עבירות היה שייך לומר בכה"ג הלעיטהו לרשע וימות ולא באיסור אשת איש וממזרות.

וכיון שהרמ"א מסכים למנהג המקומות שאין מתירין לישא אחרת בלא זיכוי גט גם בשביל טעם שני אף שאין הצורך בשביל היתרו לישא האחרת דיפה הם עושים מכיון שאין בידנו לכופו ליתן גט, לכן כ"ש שמנהג טוב הוא שלא להתיר לו לישא אחרת עד שיזכה גט בגוונא דאיסור א"א וממזרות, אבל מסיק הרמ"א דבמקום שאין מנהג לזכות גט אין להחמיר מלעכבו להתירו לישא אחרת אף בלא זיכוי הגט, אבל מנהג מקומותינו לא היה ידוע לנו בברור אף כשהיינו ביוראפ שלכן עשו בכה"ג זיכוי גט, דהא היה זה במקומותינו דבר שלא שכיח כלל שלא שייך ע"ז שוב שם מנהג על מקום אחד אלא על קבוץ ערים הרבה כמדינה גדולה שהיה שייך שיעשה מנהג, אבל בשביל זה לא ידוע בברור המנהג, ובמדינה זו בעוה"ר שנתרבו פרוצות כאלו וצריך לקבוע איך לעשות ולעומת זה נתרבו אלו שאין רוצין ליתן גט, שלכן טוב להנהיג לזכות לה גט ואחר זה יתירוהו לישא אחרת ובלא מאה רבנים, אבל אם א"א לעשות זיכוי גט יש להתירו לישא אחרת גם בלא זיכוי גט כיון דבעצם אין תלויין זב"ז, והנה ודאי אם היא צווחת ואומרת שאינה רוצית להתגרש הרי אומרת שאינה רוצה שיקבלו בעדה, ואף שודאי אמת שהוא זכות אף שאינה מכרת ואם היתה יודעת חומרת הדבר היתה מסכימה, הוא ספק גדול דתלוי דאם מה שזכין לאדם שכתבו התוס' (כתובות י"א ע"א ד"ה מטבילין) שהיו מטעם שליחות דאנן סהדי דעביד ליה שליח מהא דאמר הגמ' לענין חצר שכן הוא לשון רש"י ב"מ סוף דף י"א ע"ב ד"ה אלא, הוא כפשוטו דע"כ"פ הא לא עשאתו שליח אף שהוא מצד טעותה, דטעות ואונס עושין שאין מה שנעשה עי"ז כלום אבל אין עושין שמה שלא נעשה יהיה כנעשה, ואם אין כוונתם כפשוטו דאם היה זה מטעם אנן סהדי שעשאו שליח לא היה צריך לקרא ובקידושין מ"ב ע"א מצריך הגמ' לקרא, שלכן הוי עיקר הפירוש שמה שמועיל זכיה הוא באותו הכח דשליחות ולהאנן סהדי שמצריכין הוא רק לענין החצר דאין לו דינים מצד עצמו, והתוס' רצו לדמות בקושיתם וכן הוא לדידהו בל"ק לענין קטן שכיון שהוא מדין שליחות אף שלא חסר מעשה מצד המשלח ג"כ היו סבורין שאין להיות שליחות לקטן, דסברי דלפ"ז הוי זה מעשה המשלח ע"י השליח ואין דין מעשה לקטן, ובל"ב התם דאיתא זכיה לקטן מדאורייתא אף שאין לו שליחות סברי דבשליחות דווקא הוי מעשה המשלח שמועיל להקטן שלכן ליכא שום מעשה לא במעשה ממש וגם לא בחשיבות מעשה משא"כ בזכיה, וכיון שלפ"ז אין צורך למעשה הזוכה שיעשה שליח אלא שמ"מ אם מוחה ואינו רוצה לזכות אינו זוכה בע"כ שנמצא שצריך למעשה שלא תתגרש בהזיכוי שתאמר שאינה רוצה שע"ז כיון שהוא בטעות אין מעשיה כלום ותתגרש אף על פי שמחתה לא רק כשמעיה אלא אף מתחלה תהא מגורשת זה היה טעם פקפוקי אם לעשות הלכה למעשה ע"י סברא זו, ולכן כיון שכל הספק לענין דידיה שאותו יש להתיר בכל אופן אף אם לא יועילו הגירושין להתירה לעלמא מדין ספק, הרי עכ"פ להציל ממזרות ומחומר איסור א"א יכתבו גט ויזכו לה ותהיה ספק מגורשת אף אם תמחה מתחלה, אבל טוב עצת כתר"ה שלא יאמרו להאשה כלום עד אחר זיכוי הגט וההיתר להבעל לישא אשה אחרת, שאז אף אם תמחה הרי אפשר שרק עתה היא מוחה שאינו כלום ואפשר שאיכא קצת חזקה גם עליה שאף שאינה שומרת דת רובן וחזקתן שאינו להכעיס והא רוצין להקטין חטאן כשאפשר כדסובר רבא ריש חולין (ד' ע"א), וא"כ תהיה מגורשת ודאי, אך אף אם נימא שבזמננו ליכא חזקה זו יעשה עי"ז ס"ס. וכן תעשו למעשה. והנני ידידו, משה פיינשטיין

שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ד סימן ו

אשה שנפרדה מבעלה בערכאות ונישאה לאחר אם מותר לזכות לה גט .
 י"ג כסלו תשל"ז.
 מע"כ הרה"ר מוהר"ר שלמה בן חמו הרב דבוענאס איירעס שליט"א .
 בדבר האשה שכבר גרה עם איש אחר שניפרדו בערכאות המדינה
 וכתר"ה הסביר לה חומר האיסור ושבניה יהיו ממזרים שאסורין בקהל
 ואמרה שלא איכפת לה כל זה
 אך לבסוף אמרה
 דאם בעלה יתן לה סכום כסף - תקבל ממנו גט
 והבעל אומר - שכל עיני הממון נחלק בערכאות, והוא נותן בכל חדש סכום כפי שחייבוהו בעד שני בניו שהם
 עמה, וגם משלם שכר לימודם שעולה סך גדול שיותר אינו יכול.

הנה בזו שאסורה על בעלה וגם להבא הא ודאי תעבור על איסור א"א בכל עת, שהרי היא גרה גם עתה עם איש
 ההוא,
 ובפרט שאמרה בפירוש לפני כתר"ה וב"ד שעמו שלא איכפת לה כלל בהגט,
 וא"כ לא שייך טעם הנוב"ק סימן צ"ב שאף שזינתה פעם או שתיים ע"י שתקפה יצרה אינה מוחזקת בזה להיות
 מזנה עוד, שא"כ אין לה שום זכות בהגט, וגם אולי אינה רוצה לינשא, דהא אשה זו הרי גרה עם איש בקביעות,
 שודאי היא תזנה עמו בכל עת, שא"כ אף להנו"ב הוא זכות גדול וברור.
 וגם סברת הנו"ב לא מסתבר כלל, דאין לך זכות גדול מסלוק איסור א"א מאשה שאסורה לבעלה, דאף אם בשעה
 זו אין דעתה לינשא, אולי אחר זמן תרצה להנשא, אף באשה שלא חשודה לזנות, וכ"ש באשה שכבר זנתה אף אם
 נימא שהיה זה מחמת תקיפת יצר בפעם ההוא, הרי ודאי יש לה לחוש שמא עוד הרבה פעמים יתקוף עליה היצר,
 שא"כ אין זה סברא כלל,
 וגם הא מפורש בגיטין דף י"ב ע"ב דאשה חוב הוא לה שמפסידה מן התרומה ומפסידה מן המזונות, וכן פשוט
 שחוב הוא לה מצד שרוצה בבעלה מצד טב למיתב טן דו כמפורש ביבמות דף קי"ח ע"ב, שא"כ בנאסרה על בעלה
 שליכא טן דו וליכא ענין המזונות, הרי הוא כמפורש שהוא זכות לה,
 וכ"ש כשאית לה טן דו עי"ז שניסת לאיש אחר באיסור,
 וצ"ע דברי הנו"ב,
 ובזו אפשר גם הנו"ב מודה, שלכן ברור שהוא זכות לפניה,
 ונשאר רק מה שאמרה שאינה רוצה לקבל גט,
 שאולי אף שבאמת הוא זכות, שאילו היתה יודעת האמת שהוא חטא גדול ותענש על זה היתה ודאי רוצה
 להתגרש,
 מ"מ מאחר שעכ"פ מצד שאינה מאמינה בתורת השי"ת אינה יודעת שהוא זכות וטובה לפניה - לא מועיל,
 וכמפורש כן בפ"ת סימן ק"מ סק"ז בשם פמ"א,
 אבל זה תלוי בזכיה שהוא מדין שליחות,
 דאם הוא כטעם התוס' כתובות דף י"א ע"א בד"ה מטבילין, שהוא מטעם אן סהדי דעביד ליה שליח - אין להועיל,
 מאחר דעכ"פ הא אמרה שאינה רוצה בגט ולא עשאה שליח,
 ואפשר לומר שזכיה, אף שהוא מגדר שליחות, אינו משום דנחשב כעשאו שליח, אלא דהוא מגדר שליחות - היינו
 לענין שיש כח לאחרים לעשות עבור חברים מעשה קנין, דכשהוא חוב - צריך לדין שליחות, וכשהוא זכות - יכול
 לעשות בעצמו אף לא בשליחות,
 שכן הא משמע בגמ' קידושין דף מ"ב ע"א דעל מה שהקשה על ר' גידל אמר רב דיליף דין שליחות מנשיא אחד
 למטה הא שליחות ידעין מהקראי דנאמרו בגירושין ובתרומה ובקדשים ולא מנשיא אחד דהיו גם קטנים דלאו בני
 שליחות נינהו תירץ דהוא כדרבא בר"ה שאמר למילף מנשיא אחד דין זכיה, שלכן ניחא מה שזכו גם לקטנים
 כדהוכיחו מזה השיטה שהביא הר"ן שם, ופשוט שאין כוונתם שלא שייך כלל לשליחות, דהא בב"מ משמע דהוא
 שייך לשליחות כדהביא הר"ן שם, אבל הוא כדכתבתי שהוא מגדר שליחות לענין שיש כח לאחר לעשות עבורו,
 דבזכות איכא הכח גם בלא עשיה לשליח, וידעין מזה דבין בזכיה ובין בשליחות הוי האחר עושה מעשה הקנין ולא
 שהמשלח והזוכה עושה ע"י האחר, ודחוי הר"ן שיטה זו הוא רק מהגירסא דבב"מ קטן אף על גב דלית לו שליחות

אית ליה זכיה מדרבנן, אבל פשוט ששיטה זו לא גרס מדרבנן כגירסא השניה שבתוס' כתובות, וכדכתב כן בנקה"כ ביו"ד סימן ש"ה בסעי' י' בסופו בד"ה שוב ראיתי בר"ן, ובנקה"כ מסיק שלדינא הוא כן דלא כתוס' מתחלה ודלא כדחוי הר"ן ועיין בקצה"ח סימן רמ"ג סק"ז שדחה דברי נקה"כ, עכ"פ דבר זה הוא במחלוקת רבוואתא.

ואם נימא שזכיה הוא דין שכולהו אינשי יכולין לזכות בעצמן עבור אחרים, יש להועיל אף שאמרה שאינה רוצה להתגרש מאחר שאחד מקבל עבורה וזוכה לה שאין זכות גדול מזה, ואף שודאי בזכות דממון כשהמקבל אינו רוצה - לא זכה, הוא משום דליכא שום טעות במה שאינו רוצה, דודאי נמצאו אינשי דאין רוצים בעשירות, אבל הכא, שהוא טעות, משום שאינה יודעת האמת מגודל החטא והעונש שאיכא על איסור א"א - אין להתבטל מעשה הזכות בקבלת הגט שעושה עבורה, שלכן הוי זה בספק מחלוקת דרבוותא ואין לאוסרו, דהרי איכא ס"ס = ספק ספיקא =, חדא דשמא לא אסר רגמ"ה במקום מצוה ואיסור כהסוברין כן, ואף אם אסר - שמא נתגרשה בזיכוי הגט, והוא גם ס"ס המתהפך, שלכן אף אם נימא שדין חרם זה דרגמ"ה הוא כאיסור דאורייתא - נמי יש להתיר לו, ואין צורך למאה רבנים. וגם יש מקום לדונה כמורדת, אף אם תחלת סבת הקטטא היה ממנו - מאחר שלא באו לפני ב"ד ואין יודעין זה הב"ד, בזה שלא הלכה לתבוע אותו בב"ד אלא בערכאות, ובמורדת הא נמי איכא דסברי שאין צורך למאה רבנים. אבל מ"מ למעשה

אם הוא עשיר ומבקשת סך קטן - יותר ראוי שיתן סך הקטן שמבקשת מאחר שקשה להשיג מאה רבנים, וגם בסך קטן - כמדומני שכשיש להב"ד אחד בארצות הברית שיעסוק בזה שנקל להשיג מאה רבנים - היה יותר ראוי שהב"ד דכתר"ה יכתבו היתר שלהם ויחתמו כמה שאפשר לכם בארגענטינא, ואח"כ לשלח זה אל מי שרוצה לעסוק בזה בתשלומין שישגיח חתימות מאה רבנים, וסך זה - אף אם אינו עשיר, אם אך אינו עני ממש - הרי לא קשה כל כך לפניו, שא"כ מהראוי שיעשו ע"י היתר מאה רבנים,

אבל אם הוא דבר קשה - יש להתיר לו בזיכוי גט אף בלא מאה רבנים. והנני ידידו, משה פיינשטיין

שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ד סימן ה

לקיחת אשה על אשתו שהלכה ממנו, בלא היתר מאה רבנים, כששניהם אינם שומרי תורה. י"ד כסלו תשל"ז.

מע"כ ידידי הרבנים הגדולים החשובים מאד מהב"ד דבאנוס איירעס כש"ת הר"י אופנהיימר שליט"א וכש"ת הר"ש בן חמו שליט"א.

הנה מכתבכם מכ"ה אלול לא מהרתי להשיב

כי לכאורה אף שקשה להשיג מאה רבנים לא היה צריך להקל

כי הרי זהו אולי גם מטעמי הרגמ"ה שלא יהיה נקל דבר כזה ליקח שתי נשים ויתפייסו ביניהם,

ובפרט שהלכה ממנו לפי דבריה מצד אכזריותו ולא ראינו שהיא פרוצה וחשודה לזנות,

דמה ששני עדים שאינם שומרי מצות שהם פסולים לעדות העידו שראו אותה שמטיילת עם איש אחד - הרי אינם נאמנים,

ואף לפי עדותם לא ראו עניני כיעור, רק הטיול לבד בשוק, שזה לא הוי ענין כיעור, וגם לא איסור יחוד,

ונשאר רק מה שאינה רוצה לקבל גט וגם אינה רוצה לשוב אליו בשביל טענותיה עליו שאפשר אם יחקרו ב"ד יראו שהאמת אתה.

ואף שודאי אין לה רשות לעגנו אלא לתבוע ממנו גט וכתובה - מ"מ אולי כשיקשה עליו לגרשה, יפייסה עד שתשוב אליו.

אבל אחרי שקבלתי ע"י המזכיר של הב"ד הרב ר' מנחם גארדאן שליט"א עוד הפעם נידון זה,

עלה בדעתי שאולי אף שבשבילם מאחר שאינם שומרי תורה לא היה לנו ליכנס ולהזדקק כלל לזה לבקש קולות,

אבל הא יש בזה צורך הרבים,

דהרי כיון שאינם שומרי תורה - הרי כשלא יזדקקו לו הב"ד להתירו ישא אשה בלא היתר ותנשא גם אשתו לאחד

באיסור, כי בעוה"ר הרבה עוברי עבירה איכא שאין חוששין לאיסור אשת איש ויולדו ממזרים שינשאו בגדלותם גם

הם. שלכן מוכרחין להזדקק להם,

שהב"ד הן מתחלה יאמרו לו שיכתוב גט להשלישו ויודיעו אותה שמונח גט מושלש עברה ותבא לקבלו עתה,

ואם לא עתה - תבוא בכל עת שתרצה לינשא -

הרי הוא תקנה טובה להרבים שלא יהיו ממזרים כי ודאי יש לתלות כי לא תעבור על איסור אשת איש להנשא בלא

גט אחרי שבידה לילך להב"ד לקבל גט המושלש עברה.

ומאחר שיעקר הזדקקות הב"ד לזה הוא בשביל צורך הרבים

מסתבר לכאורה שאין צורך בק' רבנים

אבל מ"מ אני חושב שבהוצאה לא גדולה אפשר להשיג באה"ב ע"י אחד המוכר להב"ד.

אבל אם הוא ענין קשה יש להתיר גם בלא מאה רבנים מטעם זה שכתבתי.

והנני יודים מוקירם משה פיינשטיין

שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ד סימן ג

איסור להתיר חרם דרגמ"ה = דרבינו גרשום מאור הגולה = בלא השלשת גט כשר אפילו אם יש לבעל תביעת ממון על האשה .
 ח' תשרי תשל"ט. למרנן ורבנן ה' עליהם יחיו .

הנה כבר מפורסם דעתי שהיתר דמאה רבנים אף במורדת הוא דוקא בהשלשת גט כשר, אשר בכל זמן שתמצא האשה לקבל גט - תוכל לבא ולקבל הגט ולהיות מותרת לעלמא, אפילו אם יש להבעל עליה תביעות ממון, כי ח"ו שהגאון רגמ"ה יתקן דבר תקלה לעגן בת ישראל איזו שהיא, ואף באופן שודאי חטפה משל בעלה איזה סך ממון - לא תיקן ושום ב"ד דגאונים לא תיקנו ולא יתקנו באופן שיוכל הבעל לעגנה לגמרי או עד שתתן לו כמה שירצה, ובשביל עניני גיבוי ממון לא תיקנו ולא יתקנו שום תקנות שיהא ביד הבעל כח בעצמו לעשות כרצונו ולעגנה, וכשלא נעשה כן - אין ההיתר של הב"ד שהתירו כלום, אף אם יחתמו ע"ז אלף רבנים ויותר, ויש על הבעל איסור וחרם דרגמ"ה מלישא אשה אחרת אם לא יגרשנה קודם בגט כשר. ואני חתמתי רק שיתירו להבעל כדון, דהוא אחר שישליש גט כשר שתוכל לקבלו בכל עת שתמצא, וכן אמרתי גם בעובדא זו ביחוד לקרובי הבעל, שלא שייך שום היתר בלא השלשת גט כשר שתוכל לקבלו בלא שום עיכובים. וע"ז באתי על החתום למען האמת שלא יעותו דיני התורה .
 משה פיינשטיין

שו"ת עזרת כהן (ענייני אבן העזר) סימן ד

ב"ה עה"ק ירושלים ת"ו, כ' טבת תרצ"א. לכ' ידידי הרב הגאון מו"ה גרשון כצמן שליט"א רב בסנפרנציסקא יצ"ו, שלו' וברכה באה"ר.

בתשובה על שאלת כת"ר,

במי שאשתו אינה חפצה לקבל גט כדין תוה"ק,

והיא אינה שומרת דת כל עיקר,

וחשודה ג"כ בדברים מכוערים של זנות, אבל אין עדים ע"ז –

אם להתיר לו לישא אשה על אשתו ע"י זיכוי גט גם בלא הסכמת ק"ר.

והנה הלשון זיכוי גט בנ"ד איננו כ"כ מכוון,

כי לא מצאנו דין זיכוי גט כ"א במומרת, כמבואר במקור הדין של הג"ה זו שבסי' א' ס"י בשו"ע אה"ע, שהוא מתוך דברי מהרא"י בפסקיו סימן רנ"ו, ושם כתב דטעם הזיכוי במומרת הוא משום דזכות הוא לה, דבודאי מזנה היא בין הנכרים,

ומבואר מכאן דרק בודאי מזנה חשוב זכות, אבל לא בחשודה לבד, ובפרט שאין שם עדים גם על העבר, דכמה ספיקות יש:

שמה לא זינתה כלל בעבר;

ואם זינתה - שמה רק במקרה בעלמא ולא הוחזקה בזה;

ואפי' אם הוחזקה - שמה להבא לא תזנה.

ואף על פי שהיא עוברת על דת בענינים אחרים - י"ל דמ"מ אינה מוחזקת ג"כ להיות מופקרת על העריות,

ואף על פי שהיא עבריינית בעניני מאכלות ושבת ויו"ט וטבילת נדה - י"ל שאלה האיסורים קיל להו במקומה יותר מאיסורי א"א,

והלא אנחנו קי"ל ביו"ד סי' קי"ט ס"ה דהחשוד אפילו לדבר חמור - אינו חשוד לדבר הקל אם הוא חמור בעיני הבריות, ועיין בדברי הש"ך שם סקי"ב במה שביאר פרטי הדברים בזה, ועכ"פ קרוב הדבר שאיסור א"א חמיר להו טפי משארי איסורים, שבעוה"ר דשים אותם רבים במדינות ההן בעקבם, ומטעם זה י"ל אף על גב דהיא עוברת על שלש עבירות חמורות שמהם חילול שבת ויו"ט ומאכלות אסורות ואיסורי נדה, וחילול שבת חמיר מא"א, ולדעת התבו"ש בסי' ב' בשלש עבירות מפורסמות הוי מומר לכהת"כ, ובסתם כ"ז שלא נדע שהוא זהיר במצוות אחרות דינו כגוי לענין שחיטה, מ"מ הלא כתב שם התנאי שהוא כשהוחזק לעבור על ג' עבירות מפורסמות שהעולם נזהרין בהן, ולפ"ז במדינות משובשות שאין העולם זהיר בהן - י"ל דאינה כמומרת בזה.

וגם בעיקר הדבר י"ל מאחר שדיוק לשון התה"ד בפסקיו שם הוא דמשו"ה מהני זיכוי גט למומרת משום דודאי מזנה בין הנכרים, י"ל דדוקא בודאי חשיב זכות לה אבל לא בחשדא בעלמא, והכא מה שאנו אומרים לגבי שחיטה, דמי שהוא מומר לג' עבירות מסתמא הוא מוחזק להיות עובר עכהת"כ, י"ל שהוא רק בדרך חשדא ולחומרא ולא לקולא. ע"כ כ"ז שאין ברור לנו שהיא מופקרת לזנות באיסור א"א קשה לדון בה בזיכוי גט, דיחוש שמא חוב הוא לה.

אלא שיש מקום לדון, שאע"פ שנחזיק אותה רק לחשודה, ולא למומרת ודאית, נהי שלא נסמוך על זיכוי הגט, אבל מ"מ מהיות - טוב יותר טוב לסדר גם זיכוי,

שהרי סו"ס אבדה חזקת כשרותה ויצאה מכלל בנות ישראל הכשרות, ובפרט כשמצורפת להעבריינות שלה בהעבירות החמורות הנ"ל יש עליה ג"כ קלא דל"פ בעניני זנות כנראה ממה שרמז כת"ר.

ע"כ יש מקום לזיכוי הגט מספק,

ואם הזיכוי לא יועיל נדון בדבר - מ"מ שראוי להתיר לו לישא אשה אחרת, אחרי השלשת הגט ולרווחא דמילתא גם בטוחות על הכתובה וחויביו נגדה, אם תרצה באיזה זמן לעמוד עמו בדיני ישראל.

ומובן שכ"ז נאמר אם נעשה גביות עדות על כל הענינים שהוא טוען נגדה כדין, דהיינו או בפניה או ששלחו לה ב"ד לבא ולא באה.

ובכה"ג הי' מקום להתיר גם בלא ק"ר, גם מפני הספק,

חדא שהרי יש אומרים דכל ספק בענין חדר"ג הוא לקולא, אפילו אם נאמר שהחרם עדיין נמשך, דס"ל דחרם כזה נחשב מידי דרבנן,

ואפי' לשיטת הרמב"ן וסייעתו דחרם הוא איסור תורה, י"ל שהוא דוקא חרם של מלך ישראל, דוגמת יהושע ב"נ, או של שאול המלך, אבל חרמות אחרים י"ל דד"ס הם וספיקם להקל, וכמ"ש בח"ס האה"ע / נראה שצ"ל חאה"ע = חלק אבן העזר/ ב' בתשובה צ"ט,

ומה גם די"ל כמש"כ שם דאם ב"ד מתיר אפילו בלא ק"ר שוב אין כאן חרם אלא מנהג ותקנה בעלמא גם לפני כלות אלף החמישי, ומצורף לזה דעת הי"א שאחר אלף החמישי אין הדבר כ"א בכלל מנהג, וראוי להקל בספיקו. ויש בזה צירוף הספק של הזיכוי ג"כ,

שאם נאמר שזכתה בגט שוב אין כאן איסור חר"ג של שתי נשים כלל, וגם משום חשש גט בע"כ אין כאן כיון שהיא עוברת על דת, כמבואר בפוסקים בסי' קט"ו ובסי' קי"ט, וגם י"ל מאחר שע"פ התורה זכות הוא לה לא נחשב זה בע"כ כלל, מצורף מה שכבר נתגרשה ע"י ערכאות. והנה ל"מ אם נתגרשה ע"י ערכאות ברצונה, י"ל דלגבי ביטול החרם דגט בע"כ דמי למי שנתגרשה כדין ברצונה ונזדמן פסול בגט, דקיי"ל בסי' קי"ט בהגה דיכול אח"כ לגרשה בע"כ, וי"ל דה"ה כשנתגרשה בערכאות שעכ"פ גילתה דעתה שחפצה בגירושין, וגם אם נתגרשה בע"כ בערכאות י"ל דמ"מ כיון דהיא עבריינית והמכשול מוכן לה להנשא בערכאות בלא אימת מלכות י"ל דבכה"ג ל"ג ר"ג.

אבל מפני שכל עיקר טעמי דכת"ר הוא מפני שקשה הדבר במדינתם להשיג הסכמת ק"ר, ע"כ איעץ אותו שיסדר גב"ע ע"פ ב"ד כדין על כל האמור במכתבו, וישלח אלינו, ופה ב"ה ישנם רבנים רבים, כן ירבו, ממדינות שונות, ונסדר הדבר בל"נ בהסכמת ק"ר, כדי שלא תיפוק חורבא ח"ו, להקל בענין זה שסו"ס הוא גדר גדול לטובת המשפחה בישראל,

ובבקשה לדון אותי לכ"ז = לכף זכות= שאין בידי לצאת יד"ח תשובה הרבה פעמים מרוב עבודה ויגיעת בשר ורוח, ובשביל כך הרבה פעמים דברי מעוכבים לזמן זמנים בלא אשמתי.

והי' זה שלו' כנה"ר ונפש ידי"ע דוש"ת באה"ר. הק' אברהם יצחק ה"ק

שׁו"ת עזרת כהן (ענייני אבן העזר) סימן מא

ב"ה עיה"ק ירושלם תובב"א יט מנ"א תר"צ (אל משרד הרבנות בתל - אביב)

ראשית דבר צריכים אנו לברר את הדין של קדושין כאלה – שאנו יודעים שלא כווננו כלל להנשא זה לזה – אם הם קדושין להצריכם גט; ואת"ל שהם צריכים גט - אם הוא מה"ת, או רק מחומרא דאינו כ"א מדרבנן.

והנה מצד הדין אנו הולכים בכל דיני תורה בתר אומדנא המבוררת לנו, שהיא באמת הידיעה הנכונה. וראיה לדבר שהאומדנא הברורה היא באמת המדה שאנו צריכין לדון על פיה בכל התורה כולה הוא מזה שהוצרכה התורה להוציא מן הכלל הזה את העונשין בדיני נפשות, שלא לדון על פי אומדנא, כד' הרמב"ם בפ"כ מהלכות סנהדרין ה"א
 אין בית דין עונשין באומד הדעת,
 וע"ז נאמר ונקי וצדיק אל תהרוג,
 דמשמע שזהו חידוש שחדשה תורה רק בעידי נפשות,
 ובשביל כך כשמאיימין את העדים בדיני נפשות אומרים להם: "שמא תאמרו מאומד?"
 כמבואר בגמ' דסנהדרין (דף ל"ז)
 ובסהמ"צ מצוה ר"צ (בל"ת) האריך הרמב"ם בזה, וכל
 הזהיר הדיין שלא לחתוך הגדרים באומד הדעת החזק, ואפילו הי' קרוב לאמת כו',
 וכתב אח"כ
 ולא תרחיק זה ותפלא מזה הדין,

ונתן שם טעם שסגר יתעלה את הפתח ואמר שלא יחתוך גדר העונש אלא כשהיו העדים מעידים שהם ידעו בודאי שזה עשה המעשה ההוא בלא ספק ובלא דמיון כלל, וכאשר לא נחתוך הגדרים בדמיון חזק מאד - הנה תכלית מה שיהיה שנפטור החוטא; וכאשר חתכנו הגדרים (העונשים) בדמיון - הנה פעמים נהרוג נקי, וע"ז באה האזהרה ונקי וצדיק אל תהרוג. א"כ הוא חידוש מיוחד בעונשין של דיני נפשות, שהוא מפני חומר שיש להציל, והצילו העדה, אבל באמת אומדנא ברורה דין תורה יש לו שהוא נחשב כודאי גמור.

ואף על פי שדברי הרמב"ם כאן צריכים ביאור, דמשמע מהם שבכל מקום אזלין בתר אומדנא, אלא שבנפשות יצא הדבר מן הכלל מגזירת הכתוב דונקי וצדיק אל תהרוג.

והרי מהסוגיא דסנהדרין שם לא משמע הכי במסקנא, שהרי מקשה התם: "בדיני נפשות הוא דלא אמדינן, הא בד"מ אמדינן. כמאן? כר' אחא", ומייתי שם הא דגמל האוחר בין הגמלים, ומסיק התם דאע"ג דפסילי בדיני ממונות, אמרי' להו בדיני נפשות, וא"כ, אם בדיני נפשות קיי"ל דלא אזלי' בתר אומדנא, צריך לומר דה"ה בדיני ממונות, וממילא בכל איסורי תורה ג"כ לא ניזל בתר אומדנא מדינא.

והדבר קשה ביותר, שהרי אנן לא קיי"ל כר' אחא, ולא אזלינן בתר אומדנא בד"מ ג"כ, וכמו שפסק הרמב"ם בפ"ח מה' נזקי ממון הלכה י"ד, וא"כ לא ניזל בכל מקום בתר אומדנא, ולמה הוצרך הרמב"ם להאריך כ"כ בספר המצות, ולהביא לנו מצוה מיוחדת מקרא דדיני נפשות מונקי וצדיק אל תהרוג?!

והתוס' בסנהדרין שם ד"ה כמאן, ובשבועות (ל"ד) ד"ה דאי, עמדו בזה,

ושם מסקי דלמסקנא י"ל דגם ר"א מודה דבד"נ לא ניזל בתר אומדנא.
אבל הדבר עדיין קשה, שהרי אנחנו לא ס"ל כר"א, ול"ל קרא דונקי וצדיק אל תהרוג, כיון דלא אזלינן בכל התורה בתר אומדנא!?

וגם עצם הדבר קשה,
שהרי בפכ"ד מה' סנהדרין מאריך הרמב"ם שיש לדיין לדון בדיני ממונות ע"פ הדברים שדעתו נוטה להן שהן אמת, ומשמע שם שזהו דין תורה, אלא שבטלו הדבר בדורות האחרונים, וכ"ה בשו"ע חו"מ סי' ט"ו.
א"כ נראה דמעיקר הדין אזלינן בתר אומדנא,
ואם נמצא מקום דלא אזלינן בתרה - צ"ל שחומרא בעלמא היא, ולא מדין תורה!?

ואף על פי שאפשר לפרש את כל דברי הרמב"ם והשו"ע הללו שהולכים מדינא בתר אומדנא, רק במניעה שלא להוציא ממון, שהם רוב הענינים המוזכרים שם, אבל להוציא ממון י"ל דאין סומכין על אומדנא, וממילא י"ל דה"ה בשאר דינים, שאין סומכין על אומדנא מה"ת,
אבל באמת כבר כתב שם הרמב"ם הדין של הוצאת ממון מיתומים ע"פ האומד של הדיין שהי' אביהם לא אמוד אף על פי שהדבר הוא ברשותם,
וכ"נ מדברי הראשונים בתשובת הרא"ש סוף כלל ק"ז,
דמביא ראי' שדנים ע"פ אומדנא מהא דרבי בנאה דבב"ת נ"ח, זילו חבוטו אקברא דאבוכון ומטו לה מדינו של שלמה בשתים הנשים,
דמכ"ז מוכח דהכי קיי"ל דאזלינן בתר אומדנא לדינא,
ולא הוציאה תורה אלא דיני נפשות מהכלל הזה.

ונראה שדוקא בדבר פרטי לפסוק שתמיד יהי' הדין לסמוך על אומדנא מיוחדת, לא אזלינן בתרה, דשמא ישתנה הענין ובזמן אחר לא יהי' הענין מכריח כ"כ,
כמו שביאר הרמב"ם כה"ג בסהמ"צ מפני שהשער הזה הוא רחב,
אבל בדרך כלל, במקום שמתברר להדיין בכלל אמיתת הענין, לא ע"פ איזה פרט של אומדנא, אלא מההקף של כמה ענינים ביחד - זהו ענין ברור, שע"ז לא שייך כלל לומר דל"א בתר אומדנא.
וע"כ אף על גב דקיי"ל דלא כר"א - היינו לסמוך תמיד על פרט זה,
וכן נראה מאריכות דברי הבריי"תא,
שלא נאמר הואיל וזה ניגח וזה מועד ליגח וכיו"ב,
אבל אם באותו המאורע מתברר לדיין ביחוד שהאמת הוא באופן מיוחד - דנין על פיו מדינא,

וממילא שמצד הדין גם בדיני קדושין אזלינן בתר אומדנא ברורה.
וכ"נ מדברי הרשב"א בתשובה ח"ג סי' ע"ד, שהביא הב"י בחו"מ סי' ט"ו,
ודברי תשובת מיימוני לספר נשים סי' א', שממנו מקור דין זה,
נראה ברור מהם שרק לחומרא אמר זה שאין סומכין בקדושין על אומדנות.

ונראים הדברים שם דארכביה אתרי ריכשי הא דאין הולכים בקדושין להקל באומדנא,
שהרי כתב שם גבי קדושין משום חומרא דא"א לא נסמוך על אומדן דעתא לומר לא היה בלבה כך -
ודאי וליכא אומדן דעתא דמוכח,
כיון דאיכא נמי למימר איתתא בכל דהו ניחא לה.
ושם באותה התשובה עצמה,
אחר שהביא היתר מצד אחר, מצד העדר ראיית העדים,
הוסיף מ"מ לצרף ג"כ היתר זה של האומדנא, שלא היה דעתה להתקדש,
וכתב שם מכל הדברים שכתבנו לא היתה צריכה גט, אפילו בידוע ששניהם נתכוונו לקדושין, כל שכן בנדון זה,
שהכל יודעים, ואנן סהדי ואומדנא דמוכח, דלא הי' דעתה להתקדש, אלא לחוכא ואיטולוא, שלא להצריכה גט, ע"כ.

ומתוך הדברים אנו למדין, שמעיקר הדין כשיש אומדנא דמוכח שהכונה היא שלא לשם קדושין אלא לחוכא ואיטלולא - אין צריכים גט, וכל החומר שהחמיר בזה - אינו אלא משום חומרא דא"א, ומאחר שהוא רק משום חומרא דא"א - די לנו אם אנו מחמירין באשת איש ממש, שיש בה משום כרת וממזרות, ואין דנין כלל קל מחמור להחמיר עליו גם כן באיסור לאו דכשם שאסורה לבעל כא"ל, שאין לנו ראייה שנחמיר גם בזה חומרא זו.

ומאחר שכתב מהר"מ ז"ל שהוא רק משום חומרא דאשת איש יש לדון מדבריו, **שלא בתורת ספק החמיר בזה אלא בתורת חומרא**, דהיינו הרחקה בעלמא באיסור אשת איש, והרי למדנו מדברי רש"י יבמות קי"ט ד"ה מה לי, שכ' אהא דאמר רבא התם מכדי הא דאורייתא והא דאורייתא מה לי איסור לאו מה לי איסור כרת, מי לא בעינן למיחש לספק איסור לאו כי היכי דחיישינן לספק איסור כרת, הא מידי דספיקא לאו הרחקה דרבנן היא בדבר המותר, דנימא לכרת עביד הרחקה, ללאו לא עביד הרחקה בדבר המותר, דהכא שמא איסורא דאורייתא ממש קא עביד, ע"כ,

ושמענו מזה, דאם אנו חוששין לדבר בתור חומרא באיסור כרת, אין לנו ללמוד שחוששין לזה גם באיסור לאו. וכיון שמוהר"מ ז"ל אומר בלשון משום חומרא דא"א - יש לנו לדייק שדוקא בחומר א"א ממש, שהוא איסור כרת, חוששין לזה משום הרחקה, שלא יבאו להקל בקידושין שיש בהם ממש, אבל אין לנו לחוש כן באיסור לאו, דכשם שאסו"ל כא"ל. ולא עוד

אלא שאם באנו לדייק מצירוף השני שבדבריו ז"ל, שכתב עוד וליכא אומדן דעתא דמוכח, כיון דאיכא נמי למימר איתתא בכ"ד ניחא לה, נראה מזה דלא החמיר כ"א כמו נדון דהתם, דעל המקדש לא היתה שום אומדנא דלא רצה בקידושין, ואדרבה י"ל דהוא דוקא רצה בקדושין, כדמשמע מלשון השאלה, שמתחיל ראובן שקידש לאה וזרק לה קדושה לתוך חיקה, ונענעה בגדיה להשליך הקדושין ממנה, א"כ היתה המניעה רק ממנה, והיא אמרה שכוונה לשחוק במה שבתחילה לא נשמרה שלא יתן הקדושין לתוך חיקה,

ולא עוד אלא שאמרה פלוני בא וקדשני והיא כיוונה לשחוק, ע"פ האומדנא, אבל המקדש כיון לשם קידושין גמורין, ומשו"ה מחמיר מצד צירוף הטעם דאיתתא בכ"ד ניח"ל, אבל במקום שהאומדנא היא כוללת גם את האיש, שלא כיון לשם קידושין, י"ל שאין מקום לחוש כשיש אומדנות המוכיחות שלא היתה כאן כונת קדושין, וכיון שמה"ת ודאי אומדנא מילתא היא, לפחות במקום שמתברר הענין לפי המצב, י"ל דבדרבנן שומעין להקל בצירופין אחרים כמו שיבאר בנ"ד.

אמנם צריכין לדון בעצם האומדנא, אם היא מספיקה להיות מוכחת שלא כווננו כלל לשם קדושין, ואולי כווננו לשם קדושין זמניים עד שיבאו לא"י ואז יתגרשו.

אבל הדברים נראים שבכל אומדנא אנחנו הולכים אחר התכלית שבדברים, ואם יש להם תכלית ותועלת מעצם הקדושין הזמניים, אז י"ל שמא כווננו להתקדש לזמן, וממילא חלין הקדושין לעולם וצריכה גט, אבל אם מצד המטרה שלהם אינם צריכין להקדושין כלל, אז ודאי אנו אומרים שאומדנא דמוכח הוא שלא כווננו אפילו לקידושין זמניים.

והנה אחת מהראיות שהולכין בתר אומדנא היא מהא דמברחת דפרק האשה שנפלו (ע"ח), ושם אנו מבחינים את התועלת שהיא חפצה להוציא מהמתנה, ומאחר שאין רצונה כ"א להבריח מבעלה - אנו אומרים שאין לה שום רצון בעצם המתנה, ומתוך כך היא בטלה,

וא"צ אפילו גילוי דעת,
וכמ"ש התוס' שם (צ"ז ד"ה זבין).

וה"נ מאחר שהם התאמצו בתחילה לרשום את הפ"פ שלהם בתור זוג נשוי, בלא קדושין כלל, אלא שהרב לא רצה ליתן להם תעודה זו כ"א אם יביאו פתקא שנתקדשו וכתובה, והחזן לא רצה ליתן להם עד שיסדר את כל סדר של הקידושין עם הברכות, מתוך המטרה אנו יודעים שלא הוצרכו כלל לעצם הקידושין אפילו לזמן, וכשם שהאומדנא מועילה שלא היו כאן נשואין גמורים לעולם ה"נ מוכיחה שלא היתה כונתם אפילו לנשואי זמן, אלא להשיג את הפתקא שהם זוג, כדי ששיגו את הרשיון, ומה להם לעצם הקידושין, ולהיפך –

מאחר שאם רק יכונו לקידושין לזמן יהיו מאוגדים לעולם,

כהא דהיום את אשתי ולמחר אי את אשתי דצריכה גט בנדרים (כ"ט),

ומתוך שקדושין לעולם ודאי אין להם ענין בו, ודאי לא כיוונו ג"כ לקדושין של זמן,

ואם נבא להחמיר בזה - די לנו להחמיר רק בחומר א"א, ולא באיסור לאו, שאין בו חומר זה, כמש"כ.

ובענין מה שהיא נחשבת כשוגגת ואנוסה, מאחר שחשבה את הדבר לשחוק,

וכן אמרו לה שאין צריכים שום דבר כ"א לקרוע את הכתובה, אף על פי שהלכה רווחת היא, ע"פ ההג"ה בא"ע דס"ס י"ז, שמקורה הוא דברי הרשב"א בתשובה, שהאשה שנתקדשה וטעתה וסברה שלא נתקדשה ונשאת לאחר תצא מזה ומזה, ול"א נחשבת כשוגגת, שדינה כאנוסה, כסוגיא דיבמות ל"ד בהחלפו, דמחזירין אותן, וכמש"כ בזה בכס"מ בפכ"ד מה' אישות הי"ט.

(ולס"ד התם בקטנות מיירי ואמרי' התם פתוי קטנה אונס הוא, ואין ראי' לפ"ז דשוגגת ג"כ אנוסה היא, אבל במסקנא מדייק הוא מהא לאו מעוברות שריין, אבל הרמב"ם הלא לשיטתו אזיל דדחה מהלכתא את הדין דפיתוי קטנה אונס הוא, וס"ל דקטנה שזנתה ברצונה אסורה על בעלה, וכמש"כ בפ"ב דה' סוטה ה"ד, ממילא מוכרחין אנו לומר דהטעם דמחזירין אותם הוא משום השגגה דהחלפו, גם בקטנות, ואינו מחלק בין קטנה לגדולה), ועכ"פ א"א לנו לזוז מדברי הרמ"א, שע"פ הרשב"א, שמה שהאשה סבורה דלא נתקדשה אינה נחשבת לשוגגת, כ"ז שלא הותר הדבר של הקידושין ע"פ ב"ד, וי"א דבעינן דוקא ב"ד גדול ומובהק ביותר. מ"מ נראין הדברים שכל החומר הזה בא מתוך הדמיון דאשה שהלך בעלה למדינת הים, דהחמירו בה כ"כ משום דהו"ל למידק, ושם גופא נראה דעיקר האיסור אינו כ"א מדרבנן, שמה"ת שוגגת ואנוסה בחדא מחתא נינהו כד' הרמב"ם, ולא יצא מכלל זה כ"א כשאמרה מותר לזנות מטעמיה דמהרי"ק דמעלה מעל באישה עכ"פ, אבל כשסברה שהוא אינו אישה לא מעלה בו מעל וראויה להיות מותרת מה"ת, אלא שחכמים החמירו בה משום דהו"ל למידק או כדי שתידוק. והדברים מבוארים ביחוד בירושלמי דר"פ האשה קמא, דמקשה על המשנה, דהאשה שהלך בעלה למדינת הים, דתצא מזה ומזה, מהמשנה דמחזירין אותן, ואמר אף הכי כן, ומשני שנייא היא תמן שאחרים הטעו בהן, ומקשה והכא לא אחרים הטעו בה, ומתרץ קנס קנסו בה שתהא בודקת יפה, ופריך ויקנסו בה אצל השני ולא יקנסו בה אצל הראשון, א"ר יוחנן מריח ערוה נגעו בה, עיין שם כל הסוגיא שהדברים מבוארים שאין כאן אלא קנסא דרבנן בעלמא, אבל מה"ת מאחר שהיתה שוגגת, אף על גב דהו"ל למידק, הרי היא כאנוסה ומותרת לבעלה ישראל, ואין בה ממילא שום איסור דכשם שאל"ב אל"ב.

ומדברי המאירי שם נראה קצת דיש הפרש בין נשאת ע"פ ע"א לנשאת ע"פ עדים, שכל' והוא שאמר תצא מזה ומזה, ר"ל שאסורה לשניהם, לשני שהרי אשת איש היא, ולראשון כדין אשת /אשה/ שזנתה, ואף על פי ששוגגת היא ושוגגת כאנוסה היא ואונס בישראל שרי מ"מ לא הותרה לינשא בעד, אלא משום עיגונא, ומשום דסמכי רבנן עלה דדייקא ומינסבא, ומדלא דייקא שפיר פושעת היא, ואצ"ל שאם נשאת ע"פ עד אחד מאיליה בלא הוראת ב"ד, שהרי כל שבעד אחד אין לינשא לכתחילה אלא בהוראת ב"ד, ואף כשנשאת בעדים מ"מ כל כי הא קנסוה דרבנן /רבנן/ כי היכי דתידוק שפיר, ע"כ. נראה מדבריו קצת שדוקא כשנשאת ע"פ עדים הוא דאסורה רק מטעם קנס, משום דמה"ת הרי היא כאנוסה, אבל אם נשאת ע"פ ע"א בלא הוראת ב"ד, כיון דכל עיקר הסמיכות הוא משום דדייקא, ומאחר דלא דייקא הרי היא אסורה מדינא, ורק בנשאת ע"פ עדים דקיי"ל כמסקנא שגם בכה"ג תצא מזה ומזה, אז היא אסורה רק מדרבנן ומטעם קנס. ועפ"ז ה' מקום לדון בב"ד, אולי היא דומה לנשאת ע"פ ע"א, שיש כאן איסור תורה, אבל באמת הרי אין אנו יכולים לדחות את דברי הירושלמי המפורשים, במקום שלא מצאנו עליהם סתירה מפורשת מתלמודא בבבליה, משום דיוק בלשון של המאירי. ובשגם דיי"ל דמ"ש בסוף כל כי הא קנסוה רבנן אכולא מילתא קאי, וגם בע"א ג"כ ס"ס מה"ת שוגגת היא, ורק משום קנס אסורה. אלא שעיקר ההוכחה שיש כאן קנס הוא מהא דקיי"ל דאפילו בנשאת ע"פ שני עדים ג"כ תצא, אף על פי שהיא ודאי אנוסה ומאי הוה לה למיעבד מ"מ קנסוה רבנן כי היכי דתידוק. אבל מאחר שמצאנו שיש כאן קנס, ולא מצינו בדברי חז"ל שמחלקים ביניהם,

ודאי נכון הדבר להשוות את המדות ולמנקט שגם בנשאת ע"פ ע"א, ג"כ אין זו מזידה, ואם שהו"ל למידק מ"מ אין זו מזידה גם אם לא דייקא, מאחר שס"ס סמכה על העד, דהימנוהו רבנן. ומה גם שיש לנו לחוש שמא דייקא ולא נתברר לה הכחשת דברי העד, מכמה סבות שיכולות להזדמן. וע"כ יותר מסתבר שרק איסור דרבנן משום קנס יש כאן ולא איסור תורה. וחוף מזה י"ל שדוקא בע"א היא שיטת המאירי כהפוסקים דמה"ת אין ע"א נאמן כלל, אלא שחכמים התירו משום עיגונא, וסמכו על עיגונא דדייקא ומינסבא, ע"כ כ"ז שלא דייקא הרי היא מזידה ממש, כי אסור לסמוך כלל על ע"א בדבר שבערוה, ואם יבא ע"א ויאמר לה שנתגרשה ותנשא, ודאי תהי' מזידה ממש, ואם קבלה התראה ממיתין אותה. וי"ל דע"פ שנים עדים יקום דבר הוי ענין מפורסם, דמשו"ה קיי"ל דבכל מה שכתוב בתורה מפורש ל"א אפי' גבי נשים מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין, כביצה ל', וכדכתב שם הרא"ש בשם בעל העיטור, וי"ל דזה נקרא מפורש בתורה. ואף על גב דהא דילפינן דבר דבר מממון אינו מפורש בתורה, מ"מ י"ל דפשטא דע"פ שנים עדים יקום דבר ג"כ משמע שלא להאמין ע"א, בדברים רבים, אלא שחכמים פירשו שזהו דוקא על דבר שבערוה, משום גז"ש דדבר דבר, אבל האיסור שלא להאמין ע"א י"ל דהוי מפורש ומפורסם, וע"כ היא נחשבת מזידה גמורה כשלא דייקא. ועוד דעיקר דברי המאירי הוא רק בנשאת ע"פ ע"א בלא היתר ב"ד, שזהו באמת נגד הדין ממש, אבל ע"פ שנים אינו כ"א קנסא בעלמא, וה"ה בע"א ע"פ ב"ד ג"כ הו"ל רק קנסא דעלמא /בעלמא/, וק"ו בנ"ד מאחר שהיא אומרת שכיונה לא לשם קדושין כלל, א"כ לדידה ה' זה דבר פשוט, ול"ש כלל לומר שתחשב מזידה, ואפילו אם נחמיר בדבר אין לנו מקום לחוש כ"א לקנסא דרבנן, ודי לנו אם נחמיר בזה במקום שהקידושין נתבררו לנו שהם קידושין מדין תורה, אבל אין לנו שום מקור להחמיר עליה בזמן שהקידושין הם רק מחומרא בעלמא, כנ"ד. וביחוד שי"ל שעיקר החומר הוא מה שאין אנו מאמינים לה שבאמת לא כיונה לשם קדושין, אבל היא בעצמה שאומרת שברור לה שלא כיונה לשם קידושין, לא ה' זה אצלה בגדר של ספק כלל, ואין מקום לדונה לפושעת ומזידה.

ולפי מש"כ, הננו רואים שיש כאן תרי חומרי,

אם נחמיר לאסור את האשה על בעלה השני משום הקידושין המפוקפקים הראשונים, ומצינו כללא בדברי הפוסקים דתרי חומרי לא מחמירין, וכה"ג דכתב מהרי"ק, המובא בהגהת הרמ"א בסי' מ"ה, לגבי סבלונות דאין חוששין להם כשנשלחו בע"א, אפילו למ"ד דחוששין לסבלונות ונהגו לחוש, וג"כ נהגו לחוש לקידושי ע"א, משום דתרי חומרי לא מחמירין. וה"נ נאמנה לנו עדותו של מהר"מ בתשו', שקידושין שהאומדנא מורה שהי' לשם שחוק והיתול, הם רק בגדר חומרא לחוש להם. וגם האיסור של שוגגת אף על גב דהו"ל למידק הוי ג"כ דרך חומרא וקנס, או רק ריח ערוה כל' הירושלמי, ותרי חומרי לא מחמירין. ואף על פי שיש לדון בדבר, אם נ"ד דומה לתרי חומרי דהתם, משום ששם עיקר הטעם הוא שבכל צד ישנם מתירים ומחמירים, והמחמירים הם המיעוט, ואם אנחנו מחמירים לחוש לדברי מיעוט פוסקים בפרט אחד, אין אנו צריכים להחמיר עוד כשיש צד שני שגם בו רוב פוסקים מקילים, ואנו חוששים למיעוט מחמירים, או אפילו לחילוק דיעות בעלמא, בלא הכרעה של רוב בצד החומרא השני', מאחר שבחומרא ראשונה יש לנו רוב המקיל, כמו בקידושי ע"א שרוה"פ מקילין כמצטרף /כשמצטרף/ לזה רק חשש סבלונות, שהוא ג"כ דבר התלוי בפלוגתא, וכמש"כ בזה הב"ש בסי' ל"ה סק"ג בקצרה. אבל בנ"ד הלא על כל פרט בפני עצמו אין לנו מתירין, לא על קדושין של אומדנא בפני עצמו, ולא על שוגגת במקום די"ל דהו"ל למידק, י"ל דלעולם גם בתרי חומרא מחמירין. אבל אם ניזל בתר טעמא, ודאי יכולים אנו להקיש ולומר שדי לנו אם החמרנו לחוש לקידושין משום חומרא דא"א, אבל להוסיף ע"ז עוד חומרא, לחוש ג"כ באיסור לאו, דבלא"ה י"ל שאין החומרא דאומדנא חלה עליו כמשכ"ל מהא דמחלקין בהרחקה, בין איסור כרת לאיסור לאו, וכ"ז אם איסור הלאו ה' ברור, אבל החשש של איסור לאו זה בשוגגת רק משום חומרא דהו"ל למידק, שהוא איסור רק של קנס וריח בעלמא, כד' הירושלמי הנ"ל, ודאי שהמחמיר בזה בתרי חומרא עליו להביא רא'י, וע"ז נאות ודאי לשון המשנה דפ"ד דידיים מ"ג, שכל המחמיר עליו רא'י ללמד.

ואף על פי שיש מקום לדון כאן להחמיר, ולומר דעד כאן לא אמרי' דהיא סוטה דרבנן כ"א כשניסת ע"פ ב"ד, דאז הויא אנוסה, וכמש"כ הרשב"א בתשו' הרא'י ממיכל בת שאול, שנחשבה לאנוסה מפני שהי' ע"פ הוראת ב"ד, או בשני עדים דאינה צריכה ב"ד, דבזה אנחנו אומרים ג"כ מאי הו"ל למיעבד, אבל בנ"ד שלא עשתה ע"פ ב"ד י"ל דהויא מזידה ממש. וכן נראה לדייק מלשון רש"י שכתב שניסת ע"פ ב"ד בע"א, משמע שעיקר ההיתר בא מצד ב"ד. וכן נראה מדקדוק הלשון של הי"ש"ש בפ"ק דיבמות סי' ל', שכתב בטעמא דהויא סוטה דרבנן, בהאשה שהלך בעלה למד"ה, ואמרו לה מת בעלה, משום דהא אנוסה היא וע"פ ב"ד התירוה להנשא, משמע הא כל שהיא בעצמה הורתה לה היתר אם טעתה הוי מזידה, וה"ה אם סמכה על הדיוטות י"ל דהויא מזידה. ומ"מ אין רא'י להחמיר בנ"ד, דכ"ז י"ל אם נחליט שהקדושין הם גמורים והיא טעתה, אז צריכים דוקא שיהי' היתירה ע"פ ב"ד, ובלא זה היא מזידה, אבל בנ"ד, שמצד הדין נראה שאין הקידושין כלום, נראה שאצל העולם נחשב זה לדבר פשוט

שמעשה שנעשה לשם שחוק אינו כלום, ובכה"ג י"ל שאפי' אם נחמיר להצריכה גט מראשון דינה כשוגגת. 1 ומתוך דיוק לשון תשובת הרשב"א, המובאה בב"י סו"ס ז', באשה שטעתה וסברה שהקידושין שלה לא הי' קדושין, ונשאת בטעות, שתצא מזה ומזה, וכל הדרכים האלו בה, ומסיק דה"ל למידק, שזהו ממש הטעם של האיסור דנשאת בע"א אפי' ע"פ ב"ד משום דה"ל למידק, וכמשכ"ל מדברי המאירי, א"כ משמע דמ"מ דינה בזה כדן האשה שהלך בעלה למד"ה ונשאת ע"פ ע"א, אלא ששם בלא היתר ב"ד הרי היא עומדת בחזקת איסור א"א, ואין זה גדר של שוגג כלל, שכל ההיתר דע"א אינו בא כ"א כשב"ד מתירין אותה, אבל במקום שטעתה בדן מפני שאחרים הטעו אותה, כל' הירושלמי, משמע דאינה כ"א סוטה דרבנן. והנה חוץ ממה שיש כאן הוכחה של האומדנא שלא כיוונו לקידושין, יש לנו עוד מדה של הוכיח סופו על תחילתו, דקיי"ל שהוא ג"כ מועיל בפני עצמו לברר את ההסכמה והרצון איך שהי' בתחילה, ולפי מה דקיי"ל, דאע"פ שבריא שאמר כתבו גט לאשתי רצה לשחק בה, כגיטין ס"ו במתני', מ"מ במסוק קיי"ל כר"ש שזורי דכותבין ונותנים, והיינו מטעם אומדנא דאזלין בתרה.

(שמזה ג"כ ראי' גמורה שמדין תורה אזלין בתר אומדנא, וכמו שהגדיר מהרי"ק בשורש קכ"ה דכל החומרות שאנו רואין דלא אזלין בתר אומדנא הוא רק לגבי החלטה שנעשה מעשה ע"פ האומדנא, כמו בגמל האחר שצריכין להחליט, שזה עשה המעשה, ובזה קיי"ל דל"א בתר אומדנא להחליט שנעשה מעשה, אבל במקום שדנין על המחשבה במעשה שנעשית לפנינו, שהיא צריכה החלטת מחשבתו של העושה, בזה אזלין בתר אומדנא, וחילוקו ז"ל הוא קילורין לעינים. ויש לנו להביא סמוכין לזה, מרוב, די"ל דאומדנא היא כמו רובא, דרוב העינים נעשים כפי האומד הברור, ומאחר דקיי"ל כרבינא, בבכורות כ', דלא אזלין בת"ר ברובא דתליא במעשה, י"ל דה"ה דלא ניזיל בתר אומדנא לדון שנעשה מעשה בדבר שאין אנו יודעין אם נעשה, אבל בדבר דלא תליא כ"א בבירור רצון ומחשבה שפיר אזלין מדינא בתר אומדנא, אלא משום חומרא דא"א מחמירין בקידושין ברורים דלא ניזיל בתר אומדנא). אבל חוץ מדין אומדנא, הלא יש לנו דין של הוכיח סופו על תחילתו, שאפילו כשאין אומדנא כי אם ממעשה סופו ג"כ אמרי' על דבר המסופק הוכיח סופו על תחילתו, ומשו"ה בבריא שאמר כתבו גט לאשתי ועלה לראש הגג ונפל ומת, קיי"ל כרשב"ג דאם מעצמו נפל ה"ז גט, משום דהוכיח סופו על תחילתו. וה"נ י"ל כשאנו מסופקים מתוך כל הענין של סידור הקידושין הללו, שלכתחילה נעשו רק מפני הכרח הממשלה להשגת הרשיון, אם כיוונו ג"כ לקידושין או לאו, השכל נותן שאם היינו רואים מהנהגתם אח"כ שהתנהגו באותו היחש המתאים לקידושין או ודאי הי' לנו לחוש להם, אבל כפי מה שמעידים שלא התנהגו כלל באופן זה והוכחה כל הנהגתם, שלא עשו זה כ"א מפני השגת רשיון הנסיעה, ויותר הי' ניח"ל להשיג זה ע"י רשימה בתעודה בלא שום קידושין, אלא מפני ההכרח עשו כן והתנהגו בסידור קדושין, הרי הוכיח סופן על תחילתן שמעולם לא נתכוונו לקידושין, ואף על גב דהגמ' דוחה, בחולין ל"ט, את הראי', דאמרי' הוכיח סופו על תחילתו, מהא דרשב"ג, במאי דדחי' ודילמא שאני התם דאמר כתבו, וי"ל לפ"ז דבלא אמירת כתבו ל"א הוכיח סופו על תחילתו. אבל באמת הלא כל הענין דהבריא שאמר כתבו הוא בלא אומדנא אלא משום הוכיח סופו על תחילתו לבד, ע"ז דחינן די"ל דילמא שאני התם דאמר כתבו, אבל בנ"ד שהאומדנא היא קדמה להמעשה של הקידושין ודאי שהיא מסייעת את הוכיח סופו על תחילתו עוד יותר מאמירת כתבו, ומאחר שהשתדלו להשיג את הרשימה על התעודה בלא הקידושין, אלא מפני שלא הי' אפשר להם להשיג הסכימו על הסידור של הקידושין נגד מחשבתם, בכה"ג ודאי מסתבר דמצטרף הוכיח סופו על תחילתו להאומדנא, לדון שמתברר לנו שאין כאן קידושין. ובשלמא בכל קידושי היתול ושחוק מצד אומדנא, שאין לנו סבה מספיקה למה עשו את הדברים בצורה של קידושין, י"ל דמחמירין ששחוק בעלמא אינו מספיק להכנס על ידו בדבר של קידושין גם למראית עין, ע"כ אפילו אם נתפרדו ואינם רוצים בקידושין חוששין דילמא השתא הוא דהדרו בהו, אבל במקום שהסבה היא מבוררת לכל, אלא שאנו מחדשים ספק, שמא אף על פי שאינם צריכים כלל להקידושין מ"מ כיוונו לשם קידושין, י"ל דבכה"ג שפיר אמרינן הוכיח סופן על תחילתן, ולא מחמירי' בזה כלל. והדבר דומה לדיני אמתלא, דפסק המחבר ביו"ד סי' א' סו"ג, דטבח שעשה סימן בראש הכבש שיהא נראה שהוא טריפה דנאמן אם נתן אמתלא לדבריו, שהקשה ע"ז בט"ז שם מהא דסי' קפ"ה, דאין אשה נאמנת באמתלא כשלבשה בגדי נדות לומר טהורה היא, ות' שם בנקה"כ דעיקר החילוק הוא, אם האמתלא היא באופן כזה, שאם הוא אמת הי' הכרח לעשות את המעשה, אז האמתלא מועילה ג"כ לגבי מעשה, ומאחר ששם לא היתה צריכה בשביל האמתלא לעשות את המעשה, ע"כ לא מהניא האמתלא, אבל בטבח שהי' צריך לפי מטרתו לעשות המעשה, מהניא האמתלא גם לגבי מעשה. וה"נ מאחר שלפי דבריהם לא הי' אפשר להם להשיג את הרשיון בלא

מעשה זו של הקידושין, ודאי מהימני לומר שלא כיוונו כלל לקידושין, ושפיר נאמנים ע"ז מפני שהענין מוכיח כדבריהם, ואין לחוש כלל שמא כיוונו לקידושין של זמן, כהוא דמאן הוא ליומא, כיבמות ל"ז ויומא י"ח, דלא הי' זה כלל מענינם ולא הוצרכו לענין אישות כלל, אלא משום אנסין שלא הניחו אותם לבא לא"י עשו כן, ואין מקום לחוש לזה כלל, אם הם אומרים שלא כיוונו לשם שום קידושין, לא בהחלטה עולמית, ולא לזמן. והנה הפוסקים דימו טענת שחוק בקידושין לטענת משטה אני בכך דגבי ממון בהודאה, ודוקא כשהי' שם שני עדים שידעו מהם, ובהכמנה כתב מוהר"מ מינץ בתשובה סי' ל"ב, הובאה בד"מ סי' מ"ב, דנאמנת לטעון משטה הייתי, מפני שאין שם הוכחה שלא כיוונו להשטות, ובשני עדים חשיבה הוכחה שלא כיוונו להשטות, ומשו"ה בע"א פסק שם הב"ח דנאמנת לומר שכיוונו לשחוק, וצ"ל דעיקר הטעם הוא מפני שאין הוכחה גמורה שלא כיוונו להשטות, וא"כ בזמן שהענין מוכיח מצד עצמו שהוא דרך השטאה, והעדים וכל מי שהיו שם באותו מעמד יודעים זה ויודעים ג"כ את הסבה של ההשטאה, ודאי י"ל דבהא נאמנים לומר שכיוונו להשטות גם כשהיו שם עדים, מאחר שהעדים ג"כ ידעו שהי' שם סבה מוכחת להשטאה זו.

יותר מזה, יש לשדות נרגא בקידושין הללו, מצד דהויין קידושי אונס, לא מיבעי אם האשה לא היתה יכולה להשיג את הרשיון לבא לא"י כ"א באופן שתתקדש, והרי קיי"ל שאין האשה מתקדשת אלא לרצונה, וקידושי אונס אינם כלום, וכדאמרינן בריש קידושין דתנא האשה נקנית מדעתה אין שלא מדעתה לא, וכדקיי"ל בסי' מ"ב דאין האשה מתקדשת אלא לרצונה. ואף על גב דיש לשדות בזה נרגא מהא דאמרי' בגמ' ב"ב מ"ח דאמימר אמר תליוה וקדיש קדושיו קידושין, אלא דמר בר ר"א פליג עליה ואמר באשה ודאי קדושין לא הוו, משום דהוא עשה שלא כהוגן לפיכך עשו עמו שלא כהוגן, ואפקעינהו רבנן לקידושיה מיניה, א"כ י"ל שזה שייך דוקא היכא שהוא הי' האונס אותה לקדשה, אבל היכא שהאונס בא מצד אחר י"ל דאוקמי אדינא דדמי לתליוהו וזבין דזבינא זבינא, ולא אפקעינהו רבנן לקידושין כלל בכה"ג, מאחר דל"ש לומר עליו הוא עשה שלא כהוגן, דאדרבא הרי הוא עשה כהוגן ועשה חסד עמה להוציאה מהאונס שעיקב אותה לבא לא"י. אמנם אף על גב דפשטות לשון הגמ' נראה כן, אבל מה נעשה שהפוסקים סתמו דבריהם, והרמב"ם כתב בסתמא אין האשה מתקדשת אלא לרצונה והמקדש אשה בעל כרחה אינה מקודשת, וכ"ה לשון הטור והשו"ע, משמע דפשיטא להו דלדינא אין חילוק מי שהי' האונס, ואפילו אם אחרים היו האונסים, מ"מ נעשה כאן ענין שלא כהוגן לאונס אשה לקידושין ע"כ אפקעינהו רבנן לקידושין, ומה שהגמ' אומרת הוא עשה שלא כהוגן הוא רק אורחא דמילתא, דעפ"ר מי יהי' חוטא ולא לו, לאונס אשה לקדושי אחרים אבל אם נזדמן דבר זה הוא בכלל זה דנעשה כאן דבר שלא כהוגן ואפקעינהו רבנן לקידושי מיניה. ואפילו אם נאמר שניזל בתר פשטא דדברי הגמ', ולא אמרי' אפקעינהו רבנן לקידושי כ"א כשהוא בעצמו עשה שלא כהוגן, אבל אם אחרים עשו שלא כהוגן עם האשה י"ל דלא אפקעינהו רבנן לקידושי מיניה, מ"מ בנ"ד י"ל דמדינא אין כאן קידושין, שהרי זה הכל רואים שלא היתה להם שום כונה לקידושי אישות ממש, שכן הוכיח סופם ותחילתם, וכל המאורע כולו, אלא שאנחנו חוששים שמא כיוונו שיחולו הקידושין לשעה, מאחר שהממשלה דורשת ככה, ובלא זה אינה מניחה אותה לבא לא"י, וי"ל דגם לאמימר דס"ל תליוה וקדיש קידושיה קדושין זהו דוקא בזמן שקידושין הם לשם אישות ממש, שאז האשה זוכה על ידם בחיובי הבעל לה, וע"כ דמיא לשדה שמכרה עצמה לו, אגב אונסה, כמו שכל המוכרים מוכרים משום אונסא דזוזי כד' הגמ' שם, אבל בנ"ד ששום הנאה לא תגיע לה מקידושין הללו, ע"פ הסכמתם וחפצם, רק זאת ההנאה של סילוק האונס שאין מניחים אותה בלא זה להכנס לא"י, א"כ הוי ממש כמתנה ולא כזבינא, דקיי"ל תליוה ויהיב אין מתנתו מתנה, ועיין בד' תוס' שם ד"ה הא.

ואם הרשיון הושג להאשה, ולא היתה אנוסה רק הוא הי' צריך לזה, אף על גב דהמחבר מביא הדעה הראשונה, שנראה שהיא עיקרית אצלו, דבאיש קדושיו קידושין, מ"מ המסקנא היא דהו"ל ספק, ועוד דבמסר מודעה על הקידושין כו"ע מודים שאינם קידושין, וכאן י"ל דמה שהשתדלו להשיג תעודה בלא קדושין, ורק מפני ההכרח הסכימו לעשות סדר קידושין, י"ל דגילוי דעת כזה כמודעה נחשב. והעיקר הוא דכאן שאין שום הנאה באה לידו כ"א סילוק האונס, י"ל דכו"ע מודים דלא הוו קידושין, וכמש"כ מילתא בטעמא.

והנה מה שכתבתי שסברא זו, דמדינא יהיו קידושין, מפני דהוי כתליוהו וזבין, ואשה כשדה דמיא, מפני שמכירתה היא מה שהיא זוכה בהחיובים של הבעל נגדה, הוא לי דבר פשוט, דאין סברא לומר שבשביל הפרוטה שמקבלת היא מוכרת עצמה, שהרי אם תליוהו וזבין בפחות מהשיווי הרבה קיי"ל דזביניה לאו זבינא, משום דהוי כתליוהו ויהיב, וא"כ איזה ערך יש לפרוטה לגבי השיווי של אדם.

והרי גם בקרקעות הלא רק בשם יש מי שאומר הובא בשו"ע דהויא מכירה, משום שאין אונאה לקרקעות, ודעת הריטב"א היא באמת שאם לא נתן לו השיווי הוי כמתנה, וגם בקרקע לא אמרי' בכה"ג דגמר ומקנה. אלא דס"ל להריטב"א דגבי אשה זהו כל השיווי שלה, מאחר שכל אשה נקנית בפרוטה. ולפ"ז אין הטעם משום הזכיות שזוכה

בחובות הבעל לה, ודברינו בטלים לגבי סברתו של רבינו הריטב"א, אבל גם לדידיה סברתנו במה שנוגע לנ"ד קיימת היא, שמאחר שגבי קרקע אף על גב דאין אונאה לקרקעות מ"מ ס"ל דגבי אונס אם הוא בפחות משויה הוי כמתנה, וזביניה לאו זבינא, וא"כ צריכין אנו לדון מהו הטעם שבאשה קדושיה קדושין באונס גם בפחות משויה, וע"כ צ"ל משום דכל אשה מקניא נפשה בפרוטה, אבל מה שכל אשה מקניא נפשה בפרוטה הלא הוא משום זכויותיה שהיא זוכה בחיובי הבעל לה, וכיון דאין סהדי שזכויות אלו לא עלה על דעתם כלל, א"כ אי אפשר כלל דדמי למכירה, אלא למתנה דמי. ונמצא שאין אנו צריכין לדון כלל משום אפקעיניהו רבנן לקדושי מיניה, ולהכנס בספק שדברנו אם יש חילוק בין אם הוא בעצמו הוא האונס, או שאחרים הם האונסים, דכ"ז הספק לא שייך כ"א אם נדון מצד אפקעיניהו רבנן לקדושי מיניה, אבל בכה"ג, דדמי למתנה, מדינא אין הקידושין קידושין באונס, דהוי כתליוהו ויהיב. ועכ"פ לשיטת הריטב"א, דבפחות משויה ל"מ אין אונאה לקרקעות, נימא דלא הוו קידושין כלל, אפילו אם נתכוונו לקדושין זמניים מפני ההכרח והאונס.

וזה פשוט,

דגם עיכוב העליה לא"י ע"י המלכות אונס גמור הוא,

מאחר שמצוה לעלות לא"י,

והמלכות עושה שלא כהוגן במה שהיא חוסמת לנו את הדרך,

אין לך אונס גדול מזה,

והרי אונס ממון הוי אונס לכל אלו הדינים,

וכמש"כ תוס' שם ד"ה אמר.

אלא דיש לפקפק בכל זה, מצד האונס, מהא דקיי"ל דאם לא אנסוהו למכור אלא אנסוהו ליתן מעות, ומחמת שלא ה' לו המעות הוצרך למכור, לא הוי אונסא, וזביניה זבינא, וה"נ לא אנסוהו להתקדש, אלא שלא לעלות לא"י, אלא שע"י הקדושין הסירה את האונס, בכה"ג י"ל דלא הוי אונס כלל. אבל אם נאמר דקדושין הללו, שאין מהם שום הנאה חוץ מהסרת האונס, כמתנה דמיין וכמשכ"ל, אין לנו מפורש דגבי מתנה, דקיי"ל דלא בעינן אפילו למידע באונסיה, ובגילוי דעת כ"ד סגי, י"ל דגם כשלא ה' האונס על המתנה אלא על דבר אחר, שלא היה יכול להנצל מאונס זה כ"א ע"י המתנה, הוי אונס ובטלה. והדבר תלוי במחלוקת הראשונים, כי פשטא דמילתא דסיקריקין, בגיטין נ"ה, דמשמע דאע"ג דאניס מ"מ מתנתו מתנה, וה"ט דהאנס לא אמר לו תן לי הקרקע, אלא שרצה להרגו והוא אמר לו שא קרקע והניחני, א"כ משמע דגם במתנה כה"ג מתנתו מתנה, מאחר שלא אנסו על עצם המתנה, ומזה נלמוד לכל האונסין דעלמא. אמנם הב"י האריך בדין סיקריקין בסי' ר"ה ותירץ, תירוצים אחדים, וחד מיניה שדוקא באונס נפשות ממש, או יסורים שא"ל קצבה דעוד חמירי מקטלא2 אמר' דגמר ומקנה במתנה כה"ג, שלא פתח לו האנס שיתן לו השדה, אלא שהוא א"ל שא קרקע והניחני, אבל באונסין אחרים י"ל באמת כיון דבמתנה בגילוי דעתא כ"ד מתבטלת ג"כ באונס כזה, שהוכרח לעשות דבר כזה כדי להנצל מהאונס, ג"כ המתנה, וא"כ קדושין כאלה, דכמתנה דמיין, וכמש"כ, אפילו באונס כזה ג"כ בטלים הם.

ודבר זה בגדרי האונס, עד כמה הדבר מפקיע לבטל את הקדושין, הוא תלוי באשלי רברבי. לא מיבעי שיש מקום לזה לצירוף של דיעות אם נאמת את דברינו שקידושין כאלה, שלא היתה להם מחשבה של קביעות בחיובי האישות, אינם נחשבין כ"א בגדר מתנה מצד האשה, כמו מכירת שדה בפרוטה או גם ביותר מזה אלא בפחות משויה, דאע"ג דאין אונאה לקרקעות, אבל מ"מ לגבי אונס דין מתנה יש להם, וכמש"כ מדברי הריטב"א, אלא אפילו אם נאמר דהוי כמכירה יש ג"כ מקום לומר שקידושי אונס כאלו לא יהיו קידושין. והנה זהו דין פשוט דמתנה באונס קיי"ל דאינה מתנה, אפילו כשלא מסר מודעא, כדקיי"ל בשו"ע חו"מ סי' רע"ב ס"א ואפילו אם אינו מוסר מודעא אי ידעינן באונס אינה מתנה, ושם בסעיף י' מביא ההוא עובדא דההוא גברא דאזל לקדושי איתתא כו' בב"ת מ', דאע"ג דמתנתא טמירתא לאו מתנה היא, ואפילו מודעא לחבירתה ג"כ לא הוי, כמסקנת הגמ' שם דהא דרבא לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר, וא"כ מודעא אין כאן, אלא דבמתנה די לנו אם רואים שהוא אונס, ואפי' מחמת אונס דנפשיה כזה, שהוא הרבה פחות במדרגת אונס מנ"ד, ששם אם אינה חפצה להנשא לו אינה נוטלת כלום משלו, והוא רצה לקחת אותה, ובשביל כך נתן את המתנה, ומ"מ אמר' דגבי מתנה אונס דנפשיה כי האי הוי אונס לבטל אותה, מפני שידוע לנו שלולא רצונו לקחת אותה לא ה' נותן את המתנה. וק"ו שהעיכוב שמעכבים את כל בן ישראל מלבא לא"י, מונעים אותו משלו, ועושקים ממנו את המצוה הגדולה של ישיבת א"י, שהוא אונס גמור, דודאי מהני לגבי מתנה, וה"ה לפ"ד דמהני לגבי קידושין כאלה, שאין בהם שום ריוח להאשה, כ"א הסרת האונס לבדו כמ"ש.

ולא עוד אלא שאם נאמר, שאונס שלנו, שלא להניח להכנס לא"י כ"א ע"י הקדושין הללו, הוי אונס יותר גדול מאונס של מניעת רצון האשה להתקדש לו, כמש"כ, שהרי אין זכות זה שייך לו מן הדין, מה שאין כן העלי' לא"י, שהיא

ראויה להיות לכל בן ישראל, ע"כ לא נקרא זה אונס דנפשיה כלל כ"א אונס דאחרינא, ולדעת הפוסקים דמפרשים דכל היכא דאיכא אונסא אז המתנתא טמירתא מבטלת מטעם מודעא, י"ל דאע"ג דבעובדא דהוא גברא אינה מבטלת כ"א מתנה ולא זביני, אבל אונס יותר גדול מזה י"ל דגם זביני ג"כ מבטל כל היכי דאיכא גילוי דעתא מצורף אל האונס. ומאחר שרצו בתחילה להשיג את הרשיון לעלות לא"י ע"י רשימה של קידושין בלא מעשה הקידושין, ה"ז גילוי דעתא שלא רצו כלל בקידושין אלא מפני האונס, וי"ל דאונס גמור כזה מצטרף עם גילוי דעתא, עד שנחשב גילוי הדעתא כמו מודעא ממש, ועפ"ז אפי' בזביני ג"כ בטל המקח. וא"כ אפילו לא נקבל את הסברא לחלק בין קידושין הללו לקידושין דעלמא, ונחליט שגם הקידושין הללו, אף על פי שלא היתה מחשבתה לקבל ע"י הנאות אחרות, מ"מ לגבי אונס דינם כזביני, ג"כ הם בטלים, מעצם הדין, ואין אנו צריכים לבא כאן לסברא דאפקעינהו רבנן לקידושי מינה, שיש מקום לפקפק בזה בנ"ד, בין מהטעם שכתבתי לעיל מפני שהכפיה לא באה מהמקדש, בין מהטעם של הפקפוק בגדר האונס, ש"ל דאונס כה"ג מצטרף עם הגילוי דעת גם לגבי זבינא, וכמשכ"ל. וע"פ כל מה שביארנו, אף על פי שאין דעתי נוטה להורות בזה היתר, אבל קשה לגזור עליהם גירושין מעיקר הדין, שאולי יש מקום להתיר מצד כל הצדדים שדברנו וביארנו, ואז אם יגרש אותה מפני שנאמר לו שהיא אסורה יש לחוש לגט מוטעה, וק"ו אם נכוף אותו שיש לחוש לגט מעושה שלא כדיון, והוא חומרא דאתיא לידי קולא. ובתשובת רדב"ז סי' פ"ט כתב ע"ד מי שהורה שבכ"מ שכ' תצא מזה ומזה אסור לומר לו שחייב לגרש, כדי שלא יהי' גט מוטעה, ש"ל דדי בהפרשה בעלמא, וכתב ע"ז הרדב"ז גם על מה שהפריז על המדה לומר, שאם יזכירו לו שהוא חייב לגרש אפילו בדבור בעלמא הוי גט מוטעה, איני רואה את דבריו, כי אפילו לפי סברתו שאינו חייב לגרש לא הוי גט מוטעה, דבשלמא כשהאשה מותרת לו ואנחנו אומרים לו שהוא חייב לגרשה הוא סומך עלינו, וכיון שלא הי' חייב לגרש נמצא הגט מוטעה, אבל היכא שהאשה אסורה עליו, אף על פי שאנחנו אומרים לו חייב אתה ליתן גט, לא הוי גט מוטעה כו', וכתב עוד שם ועוד שכיון שהיא אסורה עליו מה שאומרים לו חייב אתה ליתן לה גט הוא כדי לכרות בינו לבינה, ולהתרחק מן הכיעור ולא מן הדין כו', והלכך אין כאן גט מוטעה כו', ומשמע מזה דאם באמת היא מן הדין מותרת לו אם נאמר שחייב ליתן גט הרינו נכנסים בספק גט מוטעה, ונמצא שהחומרא שנחמיר בזה, ולא נקח את הצדדים של היתר שצדדנו בזה, תהי' חומרא דאתי' לידי קולא. ע"כ נלע"ד שראוי לפייס אותם ולומר להם שיתגרשו ברצונם הטוב, מפני שאין בירור להיתר ישיבתם יחד, ואם יתראו להתגרש מה טוב, ואם לא ירצו להתגרש אין אחריותם עלינו, ומפני תקנתם של קלי עולם הללו לא נכנס לספק גט מוטעה ומעושה, שיש בזה חששא גדולה של כשלון באיסור א"א דאורייתא ח"ו. כנלע"ד.

ויש כאן עוד צירוף ע"פ מה שחקרתי מד' החזן שסידר הקידושין נראה לי שלא ייחד עדים, ובתוך הנקבצים היו מהם פסולי עדות מחללי שבת ואוכלי טריפות, ולד' הש"ך בריש סי' ל"ו הלא כשלא נתכוונו כולן לעדות יש כאן משום נמצא א' מהן קא"פ, דבטלה העדות למ"ד דל"ב באו לב"ד.

וכת"ר וסיעת מרחמינו גדולי התורה ישקלו הדברים בדעתם הרחבה, ואם גם הם יסכימו לזה, הנני מצטרפנא בהדיהו. ומפני הטרדא, הנני מוכרח להפסיק הדברים במקום שהי' ראוי לבררם יותר, אבל מה שנוגע לדינא נלע"ד נכון כמשכ"ל בעה"י.

והנני בזה ידי"ע דוש"ת באה"ר. הק' אברהם יצחק ה"ק

שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ד סימן קיב
אשה שנישאת בערכאות רק בשביל רשיון כניסה לאיזה מדינה,
ואשה שנישאת בחו"ק =בחופה וקידושין= מטעם הנ"ל.

ט' אלול תשל"ד

מע"כ ידידי הרב הגאון מוהר"ר יצחק אהלבוים שליט"א, הרב בקהל אהבת אחים נחלת ישראל בטאראנטא.

הנה מרוב מלאכה להשיב לכל הפחות בדברים נחוצים שלקחתי עמי להזמן שאני בקאנטרי נתאחרת תשובתי
בהכרח עד עתה

ובפרט שאין להאריך כי הנכון והאמת כמסקנת כתר"ה שהאשה מותרת להנשא וליכא שום חשש
לפי העובדא שכותב כתר"ה

לא מהרתי להשיב

כי אם יהיה נחוץ תיכף וכתר"ה היה רוצה עכ"פ לשמוע גם דעתי מענותנותו היה קורא ע"י הטעלעפאן.

בדבר איש מופקר אשר רצה לעשות טובה לאשה פנויה שיניחה להכנס לקנדא ולדור שם

שהיתה צריכה להיות נשואה לאחד שהוא אזרח בקנדא

נתרצה לעשות נשואין ע"פ ערכאות המדינה,

אבל בתנאי שג' חדשים תדור בביתו כאיש ואשתו, ואחר כך ינתקו נישואיהם בערכאותיהם,

וכך עשו - שהיתה אצלו בזנות הג' חדשים ואח"כ נתפרדו,

הרי פשוט שאף אם נחשוש לאלו המופקרים לחשש קידושין בביאותיו

מטעם שהיה סבור הגרי"א הענקין זצ"ל שיש לחוש דאשה זו שנשאה בערכאות היה לאשה ולא לזונה משום שאף

המופקרים רוצים באשה אחת שתהיה לו לאשה,

ואף שאין רצונו בקידושי תורה דוקא

שהרי היה יכול לקדשה אצל רב כדין ולא רצה זה

מ"מ הוא ממילא קידושין מה שבפני עדים דר עמה כאיש ואשה שודאי בועלה וזהו קידושי תורה אף שהם מופקרים

ובועטים ומבזים למצות התורה,

נמי לא היה שום חשש בזה

דהרי מפורש התנה עם קרוביה שעסקו בזה דתהיה אצלו רק ג' חדשים ואח"כ יניחנה להנשא לאחרים

שדבר כזה אי אפשר להיות בקידושין

אלא ענין זנות והוא כהתנה בפירוש שהוא נוטלה רק לזונה ומערים את הממשלה שיחשבו שהיא אשתו,

שגם להגרי"א הענקין זצ"ל אינו כלום. אבל אני בארתי באיזה תשובות דבאלו המופקרים שאין חוששין לבעילת

זנות ונשאו נשים בערכאות המדינה א"צ גט ממנו דכיון דקידושי ערכאות אינם כלום שלא נעשו כדיני התורה ולא

לפני עדים כשרים אף שנזדמן שנתן לה טבעת אין לסמוך על בעילתם שהוא לקידושי תורה וגם לקידושין בכלל,

מטעם דבין המחבר ובין הרמ"א פסקו כהריב"ש, הרמ"א /אה"ע/ בסימן כ"ו סעי' א' כתב מומר שנשא מומרת

בנימוסיה ונתגירו אין כאן חשש קידושין כלל ומותרת לצאת ממנו בלא גט אף על פי ששהה עמה כמה שנים אינו

אלא כזנות בעלמא, והמחבר /אה"ע/ בסימן קמ"ט סעי' ו' כתב איש ואשה שהמירו באונס הגזירות ונישאו זו לזה

בחוקות הנכרים אף על פי שמתייחדים זע"ז בכל יום לעיני הכל אין חוששין להן משום קידושין, ועובדא של המחבר

הוא עובדא דהריב"ש, הרי התם ודאי שנשאה לאשה שהרי איירי באינן מופקרין לזנות אבל מ"מ ליכא חזקה שאין

בועלה בעילת זנות בעובדא דרמ"א שהיו מומרים ברצון ושב בתשובה, הרי כיון שלא הלכו לפני הרב לקדשה

אפשר שלענין זה לא שבו בתשובה, שליכא אגן סהדי על בעלי תשובה ששב לכל הדינים כשלא נראה זה,

ובעובדא דהמחבר שהמירו באונס וגם אח"כ נמצאו שם שיראין לעשות קידושי תורה שהיה שייך החזקה עלייהו

שבוועלין לשם קידושי תורה שהרי מצות שאפשר להם לקיים בלא מורא הא מקיימין, מ"מ אינם קידושין שעכ"פ

ליכא שוב אגן סהדי אף על מומרים כאלו דמאחר דהורגלו בעבירות אף שהיה מתחלה מצד האונס ליכא שוב חזקת

כשרות וצדקות עלייהו לומר שודאי מקיימין מה שאפשר להו לקיים.

איברא דבריב"ש ליכא דין דהמחבר אלא כשהיה ידוע שעוברין על איסור נדה מאחר שלא היתה מקוה כשרה

בעירם דכן מפורש בדבריו, והטעם אף שעל איסור נדה היו כאנוסין לעבור שהרי היתה יראה ליסע למקום שיש

מקוה כשרה ולטבול ולבעול לשם קידושין הרי אין להן מה לירא, הוא משום דליכא שוב לנו לומר אגן סהדי מאחר

שעכ"פ עוברים על איסור החמור דנדה אפשר שאין חוששין על איסור בעילת זנות דפנויה כדכתבתי אבל באופן שאפשר שאינה עוברת על איסור נדה כגון שיש כאן נהר לטבול שאינה יראה מחמת שיאמרו שלהתקרה ולרחוץ בעלמא רחצה בנהר משמע שסובר הריב"ש שחוששין לקידושין דמשאר חטאים אפילו עבודת האילים שהוא החמורה ביותר כיון שידוע שהמירו משום האונס לא הורעה חזקתם לגבי האיסורים שאינם אנוסים ואפשר להם לקיים בלא שום פחד שלכן אמרינן אכן סהדי שלא יבעול בעילת זנות וגמר ובעל לשם קידושין, ורק בעברו גם על בעילות האסורין אף שהוא ג"כ מחמת יראה סובר שליכא שוב האנן סהדי והטעם מחמת דמהרגילות שע"י אונס נעשו ביאות אסורות מזולזלין אצלם, והמחבר מוסיף שסברא זו דליכא אכן סהדי איכא גם מצד שהן מומרין אף שהיה באונס על עבירות חמורות האחרות, דע"י שהורגלו לעבור על ציוי התורה אפשר נעשו על מצות התורה מזולזלין אצלם וליכא שוב החזקה דגם לא יבעלו בעילת זנות, ותמוה מה שלא הרגישו רבותינו מפרשי הש"ע שאיכא מחלוקת בין הריב"ש להמחבר, וגם שדין הרמ"א לא שייך להא דהריב"ש והמחבר דהרי במומר ומומרת ברצון אם שבו ממש הרי חוששין לכל איסור אפילו איסור קל שזה לא שמעינן מהריב"ש והמחבר שאין להם חזקה ששבו לכל דבר, אלא שהיא סברת הרמ"א מתה"ד כדאיתא בח"מ סק"ג, ומרמ"א אין לידע דין הריב"ש והמחבר במומרים לאונסין כדאיתא בח"מ שבאנוסים אין להקל, אבל הוא דלא כהמחבר ומשמע מלשונו שמסתפק גם בלא נזהרו בנדה, דסובר דעל מה שאין להם אונס לעבור איכא החזקה, והב"ש הביאו ולא זכר שהוא נגד הריב"ש והמחבר וצ"ע.

עכ"פ מריב"ש והמחבר והרמ"א מוכרח לומר דצריך לבעול לכוונת קידושי תורה ואם אין לו חזקה זו אינו כלום ולכן כל אלו שנשאו רק בערכאות במדינתנו ולא רצו לקדש כדן אין הנישואין כלום מאחר דהם מופקרים לעבור על כל דיני התורה וכ"ש כשידוע שהם מופקרים לזנות שאין לחוש לכלום, ואך אם אפשר יש להשתדל להשיג גט מטעם חזקת איש ואשה שבאו ממדה"י ודרים יחד בחזקת אשה ובעלה שהיא בדן א"א, אף שבמדינה זו באנשים שאינם שומרי תורה שהרבה מהם נישאין בערכאות והרבה מהם נישאים אצל הרעפארמער ליכא שוב מזה חזקה שנישאו כדן התורה, שלכן כשא"א להשיג גט יש להתירה לעלמא אם לפי החקירה ודרישה היו נישואיה בערכאות ואצל רעפארמער, מ"מ לכתחלה כשאפשר להשיג גט יש להשתדל בזה. אבל בעובדא זו ליכא שום נידון דאף להגרי"א הענקין זצ"ל יש להתירה.

וגם לכהן יש להתירה דהרי היא לא היתה מופקרת שניחוש שמא זינתה גם עם עכו"ם שפוסלה מן הכהונה דהרי רק לזה הפקירה עצמה לג' חדשים מפני רצונה ליכנס לקנדא ומופקר זה הרי היה ישראל שאינו פוסלה בביאתו לכן מותרת להנשא להמשודך לה אף שהוא כהן כדמסיק כתר"ה.

ובאחד שקידש ממש בחו"ק כדן התורה בשביל רשיון כניסה לאיזה מדינה אף שאמרה לפני הכל ואף לפני הרב והעדים שמה שהיא ניסת לזה הוא מפני שרוצה ליכנס למדינה ההיא, אין זה ענין מודעא ולא ידיעה כלל ממנה שאינה מתכוונת לקידושין אלא להערים דודאי אפשר להתרצות להנשא למי שלא היתה רוצה לינשא בלא זה, וכמו שהרבה אנשים נושאים נשים מחמת שיש להם ממון וכן הרבה נשים נישאות לעשירים אף שבלא הממון לא היו נושאים אשה כזו ואיש כזה, כמו כן אפשר שתתרצה לינשא לזה מצד רצונה להיות במדינה ההיא והוא כנדוניא ועשירות שמתרצין בשביל זה, ולכן אין ספור הדברים להעדים ולכולי עלמא כלום, ורק אם אמרה היא וגם הוא לפני העדים ולפני כל הנמצאים שם שידעו שאין ברצון שניהם שיחולו הקידושין ועושין זה רק כדי להטעות את המדינה ההיא ואי אפשר להם להשיג מי שיתנו כתב חתום שהיה מעשה חופה וקידושין אלא כשיעשו ממש המעשה אף שהוא רק לטכס (צערעמאניע) בעלמא שלכן עושין זה אבל לא היא ולא הוא רוצים בהקידושין והנישואין אז נראה שאינה מקודשת כיון שהעדים וכל העומדין שם יודעין ברור שהוא רק מעשה טכס בעלמא להערמה, אבל מחד צד אינו כלום כי הרי אפשר כשהוא לא היה רוצה אלא דוקא לקדשה ממש הרי מוכרחת היא להתרצות לקידושין ממש אם רצונה חזק לבא למקום ההוא דהא אינה יכולה לעשות תנאי בלא ידיעתו, ורק בדרך מודעא היה שייך שזהו רק כשהוא אונסה לקדשה ושיהיה אונס ממש, ולא כשהוא אינו אונסה דודאי אין לה רשות להערימו בשביל איזה צורך שלה וממילא ודאי אין יכולין העדים להעיד שהכירו אונסה מאחר שהיה אסור לה להערימו, וגם העדים הרי היו חייבין לומר לו שאינה רוצה בהקידושין וכשלא הגידו לו ועשו איסור אפשר שנפסלין, ובכלל רוב כניסות לאיזה מדינה אין להחשיב לאונס אם לא כשצריך לברוח מהמדינה שהוא נמצא בה וכשלא יהיה לה זכות כניסה לא תוכל לצאת ותהיה בסכנה, אבל כששניהם יודיעו להעדים שלא הוא ולא היא רוצים בהקידושין רק בשביל טובתה ליכנס למדינה ההיא עושין רק מעשה טכס בעלמא יועיל כדלעיל מאחר שהעדים יודעין שאין זה מעשה קידושין.

ולכן אף בעובדא דמהרש"מ שרצו מהמשלה לגרשם מג' פרסאות סמוך להגבול ונישאו לזקנים הדרים שם בחו"ק שבשביל זה היו רשאים להשאר שם כיון דנעשו הקידושין בלא הודעה מתחלה אף אם היה זה מחמת שהיו יראין להודיע הם קידושין גמורין אף שהוא לזקנים הרבה מהן דלא מסתבר שיתרצו לינשא להם מ"מ הרי בשביל להשאר

שם נתרצו, ואף אם הזקנים אינם ראויים כבר לבעול נמי הם קידושין דהרי אפשר בשביל זה שישארו שם עדיפא להו גם מתשמיש, ואם היה הנידון לענין אם צריכה גט היה לן להורות שצריכה גט, אבל הנידון לענין אבלות הוא מטעם אחר דאף שהיא ודאי אשתו דמאחר שלא הביאה לביתו כלל ולא נהגו מנהג אישות אולי ליתא דין אבלות כדהביא כתר"ה ממהרש"ל ביש"ש גיטין בעמדה להתגרש ומתה והורה להקל.

ובעובדא שהביא כתר"ה מספר אהלי אהרן באלמנה שניסת לאחד בשביל היתר כניסה בשנת רעבון לקושטא והיה ידוע לכל שהיו שם באותו מעמד שהיה רק בשביל זה והוא רק כשחוק והלצה ומטעם זה ניסת לאחר כשבאה לשם והפרידו ב"ד של א"י ביניהם שסברי דהם קידושין גמורין דהיה זה רק ידיעה בעלמא שצורך הקידושין הוא בשביל זה שזה אינו כלום דודאי אפשר שנתרצית לינשא לו ממש וכן הוא רצה לקדשה ממש בשביל צורך זה כדלעיל, אבל אם שניהם הודיעו להעדים ולכל העומדים שם שידעו שלא הוא ולא היא רוצים להנשא ורק בשביל הערמה לכניסה עושין טכס זו דחו"ק לא היתה מקודשת כדלעיל. זה נלע"ד ברור בענינים אלו שהביא כתר"ה אך שאינו נוגע לענינו כלל.

ולא מובן לי מה שהביא כתר"ה מה שקידש ר' טרפון ג' מאות נשים בשנת רעבון להאכילן בתרומה וכמובן שגם נשאן בחופה דארוסה אינה אוכלת בתרומה, דלא שייך לענין עובדא זו כלל דלהאכיל תרומה צריך לקדשה ולישא ממש וליכא הערמה כלפי שמיא, ומה שייך זה לענין ליכנס לאיזה מדינה ששייך להערים את הממשלה, ואם כוונת כתר"ה שאף קידושין לא בשביל שרצה לישא האשה אלא בשביל איזה צורך הם קידושין הרי זה דבר ברור ופשוט וא"צ ע"ז ראייה דמ"ש בנושא בשביל ממון וכדומה. וקושית הנחלת צבי להרה"ג ר' גדלי' פעלדער שליט"א דהאיכא חיוב עונה ומשמע לו שהיה פטור מעונה אף שלא ברור דמצד שא"א לקיים במציאות הרי אינו מתחייב ביותר מכדי עונת ת"ח שהוא בשבת ולכל אחת נתחייב רק פעם אחת בשלש מאות שבתות ולאשתו דמתחלה לא גרע עונתה והיה משמש שתי פעמים בשבוע אחת עם אשתו ואחת עם אחת הנשים מהג' מאות עד שעבר הרעבון וגירשה, אבל אף שלא שימש כלל לא קשה דאף שאינו מועיל תנאי ליפטר מועיל מחילה בכל פעם ובשביל אכילתן מחלו ואם אירע שאחת לא מחלה דאף שלא תבעה היה ניכר שמשתוקקת לו היה מקיים אז מצות עונה. וכוונת כתר"ה במה שמדמה להא דבר"י בתוס' כתובות דף נ"ו ע"א ד"ה ה"ז לא מובן לי בעניותי. והנני ידיו מוקירו ומברכו בכוח"ט בסשצ"ג עם כל ב"ב, משה פיינשטיין.

שו"ת הר צבי אבן העזר סימן כט

נישאה בנישואין פיקטיביים לשם רשיון כניסה לארץ, אם צריכה גט ואם מותרת לכהן עובדא הוה בבתולה שהיתה מוכרחת להשיג רשיון מהממשלה כדי שתוכל להשאר בארץ, ולשם זה קבלה קידושין מתושב הארץ ואחר כך סדרו לה גט, ולבסוף נזדמן לה שדוך הגון עם כהן, והשאלה באה אם היתה צריכה גט לקידושין שבעיקר נעשו רק לשם רשיון מהממשלה שלא יגרשוה מן הארץ, ועכשיו אחרי שקבלה הגט אם נאסרה לכהן. כמו כן נתברר שהטבעת לא היתה של המקדש.

הנה כעין שאלה זו נשאל במהרש"ם [ח"ב סי' ח'] וז"ל, בדבר האלמנות שנגזר עליהם מהממשלה שלא ימצאו בתוך חמשים פרסאות הסמוכים לגבול, ומצאו עצה להינשא עפ"י נימוסיהם לזקנים שיש להם רשיון לדור שם, וע"י הנישואים ממילא יוכלו גם הנשים לדור שם. ורב הממשלה סידר להם חופה וקידושין אבל כל בעל לא הכניס אותם לרשותו כי לא עשו כן אלא רק לפנים. ונשאל, אם מת מי מהם, אם יש עליהן דיני אבלות על מיתת בעליהן. והשיב שם, דבנדון שכזה שהכל נעשה מתחלה רק לפנים, ומעולם לא נקשרו זע"ז ואין לב של זה דוה ע"ז, אין כאן דין אבלות.

הגם דנחשבת כאשת איש כדאשכחן בירושלמי [יבמות פ"ד הל' י"ב] שהערים רבי טרפון וקידש שלש מאות נשים בהערמה בימי רעבון כדי להאכילן תרומה, הרי דקידשן בערמה אדעתא שלא לדור עמהם כלל, ואפילו הכי הוה להו רשות לאכול בתרומה, ועל כרחך דהוי קידושין גמורין. גם צריך לומר שהיה להם דין נשואות, דהרי ארוסה אינה אוכלת בתרומה.

אך דמכל מקום י"ל דהתם לא היה חופת נדה, וגמר וקידש וקנה כדי להפקיע מהם איסור תרומה. אבל בנדון דידן דנעשה רק מפני חוק הממשלה, לכו"ע הוי רק ארוסה, וארוסה אינה מתאבלת, וא"כ פטורים הם מדין אבלות, עכ"ל.

וכן כתב בספר צפנת פענח להגאון ר' יוסף ראזין ז"ל [נדפס תש"י סי' ה'], שדן גם כן בקידושין של פיקציה, ופסק שהן קידושין גמורין מכח הירושלמי והתוספתא בעובדא דר' טרפון שקידש שלש מאות נשים בשני בצורת כדי להאכילן בתרומה, דאף שהיו קידושין בערמה, הועילו להתיר איסור תרומה.

והנה לדברי שני גאונים הללו לדעתם פשיטא להו דהוי קידושין גמורים, וממילא דקבלת הגט אוסרתם לכהן. אבל לענ"ד אין הנידון דומה כלל להיא עובדא דרבי טרפון. דניחזי אנו, מה היא הסברא דקדושי הערמה לא ליהוי קידושין, על כרחך צריך לומר משום דידיעין דלא היה דעתם לקידושין כלל, וכל כוונתם היה לקבל רשיון שיוכלו להשאר בארץ, א"כ אין שום סברא שהסכימו על קידושין בזמן ובשעה שלא רצו בקידושין, ובודאי די להם שלא יהיה רק הערמה כלפי הממשלה ושיקבלו את הרשיון הדרוש להם, ולמה יכוונו לקידושין שאין רוצים בהם, ואין צריכים לחלות הקידושין. כל זה שייך באדם שעושה נגד חברו כדי לבוא למטרתו שהוא רוצה וצריך לזה.

מה שאין כן בעובדא דרבי טרפון, שהוא רצה שיאכלו תרומה בשנות הרעבון, ואי אפשר להאכילם תרומה אלא באופן שיהיה חלות קידושין ביניהם, מה שייך לחשוב שיסתפק רק בהערמה לבד והקידושין לא יחולו, דאם כן לא עשה ולא כלום, וכיצד יאכלו בתרומה אם אין כאן חלות קידושין גמורים, וקרוב לומר דבלי קידושין גמורים היה הוא עובר בעצמו על משמרת תרומתי בזה שהוא מקדשן על סמך שיאכלו בתרומה שזה אי אפשר רק בחלות קנין קידושין, וכי מהני הערמה על עצמו, וכיצד נאמר שהוא בעצמו חוזר על תקנתן שיהיה להם תרומה לאכול, ולבסוף יכשילם באיסור תרומה, והוא יעבור על משמרת תרומתי, הא אין אדם עושה קנוניא על עצמו.

וכעין זה אמרתי בסוכה [דף ל"ה ע"ב] גבי יש בה היתר אכילה וכו', שכתב רש"י שם [ד"ה הרי] וז"ל, אבל פדיון אין לה [לתרומה], והאומר כן רשע הוא, עכ"ל. והדברים מתמיהים, דלענין מה כתב רש"י שהאומר דיש לתרומה פדיון רשע הוא, ומה שייך לקרותו רשע על דברים בעלמא. ואמרתי לבאר קצת על פי מה שכתב רש"י לעיל [שם ד"ה שמכשירה] וז"ל, ואסור לגרום טומאה לתרומה דכתיב משמרת תרומתי, אמר רחמנא עשה להם שימור, עכ"ל.

ולפי זה אף בגורם יש סברא לומר דעובר על משמרת תרומתי, דעל כל פנים הא אין זה שמירה. ולפי זה, האומר דיש לתרומה פדיון הרי גורם שגם זר יאכל את התרומה, ונמצא דהאומר דיש לתרומה פדיון עובר על משמרת תרומתי, ולכן באמירתו לבד הוא רשע דאין זה שמירה. ואם כן גבי רבי טרפון לא יתכן שלא נתכוין לקידושין גמורין, דאם כן הרי הוא גורם שתרומה תאכל ע"י זר ויעבור על משמרת תרומתי, ועל כרחך צריך לומר דדוקא לקידושין גמורים קא מיכוון.

וכד נעיינ, אותם הדברים עצמם שדוחים האי כללא שרצו להוכיח דהערמה אינה מבטלת מעשה קנין, הנה יש בדברים הללו גם לסלק טענות המערערים על היתר המכירה שעושים על שנת השמיטה. שעיקרי הטענות על המכירה שזהו הערמה בעלמא, שזה אינו רוצה ואינו על דעתו למכור אחוזתו, וגם הגוי אין בדעתו לקנות, ותרוויהו יודעים שאין כאן לא קנין ולא מכר. אבל כשנתבונן במעשה דרבי טרפון, הרי בודאי לא עלה על הדעת שיקחם

שיהיו נשיו, וברור הוא שאין כאן כוונה למחשבת קידושין ונישואין אלא רק למטרה אחרת, דהיינו שיהיו מותרים באכילת תרומה בלבד, ולשם היתר אכילת תרומה כדאי הוא להם שיחול קנין קידושין ולזה נתכונו כולם, ואף על פי שלגבי קנין של אישות אין כאן אלא הערמה בלבד, מכל מקום תועלת של היתר אכילת תרומה מספיק להם לחלות קנין הקידושין שיחול בכל פרטיו כדי ששיגו על ידי זה היתר של אכילת תרומה.

ואף אנו נאמר, במכירת הקרקעות לשנת השמיטה לגוי הם רוצים באמת בחלות הקנין, שיחול הקנין להגוי בשביל תועלת זה שלא יכשלו באיסור שביעית, זהו הריחוק שלו בקנין של מכירה זו, וזה רוצה באמת בלי הערמה שיחול הקנין, שכדאי הוא לו חלות הקנין של המכירה כדי שיפטר מענשו של שביעית.

ובעברי על דברי מהרש"ם הנז' ראיתי מה שכתב על הירושלמי הנז' בעובדא דרבי טרפון בלשון זה, וגם צריך לומר שהיה להם דין נשואות, שהרי ארוסה אינה אוכלת בתרומה. אך י"ל דהתם לא היה חופת נדה, וגמר וקידש וקנה כדי להפקיע מהם איסור תרומה, עכ"ל. ודבריו צריכים עיון וביאור, מה זה גמר וקידש וקנה, והיה צריך לומר שעשה גם כן חופה ונעשית נשואה ולכן יכולה לאכול בתרומה. ולומר דעשה חופה לא נראה כן מלשון הירושלמי שאומר קידש, משמע שלא היה שם אלא קידושין לחוד. ולכאורה י"ל דארוסה שאינה אוכלת בתרומה אינו אלא דרבנן, ובשנות רעבון שהיה חשש סכנה י"ל דהתירו לארוסה לאכול בתרומה.

והנני חוזר לענין השאלה. דאף על גב שהרמ"א [סי' מ"ב סע' א'] אומר, ואין הולכין בענין הקידושין אחר אומדנות והוכחות המוכיחות וכו', הנה בתשובת מהר"ם [סי' א'] שהובא בבית יוסף [שם] מבואר שהוא משום חומרא דאשת איש, וכן כתב בביאור הגר"א שם [אות ד'] על דברי הרמ"א, דמשום חומרא דאשת איש הוא, ואם כן משמע דרק לענין מה שנוגע לאיסור אשת איש מחמירין, אבל בנוגע לאיסור אחר אזלין בתר אומדנא.

ונראה להוסיף עוד, דכל החומר הזה הוא באומדנא הבאה לאחר מכאן, אבל ברגע של שעת קידושין לא היה שום אומדנא, דומיא דמיירי בה הרמ"א, שבתחלה אמרה קדשני, ואחרי הקידושין זרקה תיכף, ואם כן האומדנא באה אחרי הקידושין והיו דברים שבלב. ואף שהיה תוך כדי דיבור, הרי בקידושין מחמירין אף בתוך כדי דיבור, וכמבואר בתשו' מהר"ם שהובא בב"י [שם]. ועיין בביאור הגר"א שם [אות ג'] דמסמיך דין זה לההיא דתוך כדי דיבור לאו כדבור דמי. וכן נראה מהנודע ביהודה [קמא, אהע"ז סי' נ"ט] דאם לא היו דברים שבלב, היו הקידושין בטלים. ואם כן בנדון דידן שהיה ידוע מעיקרא שכל עשיית הקידושין סודר רק למטרה להשגת רשיון, לא שייך כאן דאין הולכים בתר אומדנא בקידושין, דלא היה כאן קידושין כלל אלא הערמה בעלמא. וכעין זה כתב הרעק"א בתשובותיו [מהדו' תנינא סוף סי' נ"ה] בקידושין שנעשו לשם שחוק, וז"ל, וכי נימא במודיעים לכל שלפלוני ולפלונית יעשו שחוק כמין קאמעדיא ענין קידושין ונישואים בעדים, וכי יש חשש קידושין אחר כך, עכ"ל.

ומכל שכן בנדון דידן שהטבעת לא היתה שלו, ובודאי לא נתכוין להקנות הטבעת, יש להתירה גם לכהן בלי חשש. ואף שכתב הרמ"א [בסי' ו' סע' א'] דאפילו לא נתגרשה רק משום קול קידושין בעלמא, אפילו הכי פסולה לכהונה, וא"כ בנדון דידן נמי הרי סדרו לה גט, ותהא אסורה לכהן משום מסירת הגט. אבל נראה [דהיינו היכא] דהגט נעשה על פי הוראת ב"ד שצריכה גט, אבל בנתגרשו מפני שלא ידעו ש[אינה] צריכה גט, ולא עלה על דעתם להקפיד על קבלת גט, ונתברר שלא היתה צריכה לגט, אין לאוסרה לכהן.

עוד בנדון זה, אי שריא לבעלה

הרב קוק נשאל מתל - אביב בעובדא דהוה באלו החלוצים שכדי לקבל תעודת מסע - פספורט זכות כניסה לארץ ישראל, נרשמן לאיש ואשה, ויש רבנים שאינם נותנים תעודת נישואין רק בתנאי שיעשו חופה וקידושין. והוה עובדא שעשו כן, והם במחשבתם שזה אינו אלא כדי לקבל פספורט משותף כדי להכנס לארץ, ולא היתה דעתם כלל לשם נישואין, נתפרדו תיכף איש לדרכו, והיא נישאה לאיש. ואח"כ נודע הדבר שנעשה חופה וקידושין קודם כניסתן לארץ, וחפשו אחרי המקדש ונמצא, ונתן גט פיטורין כדת.

ונשאל אם היא מותרת לבעלה, או שאסורה מטעם כשם שאסורה לבעל כך אסורה וכו'.

ויש לעיין בזה כפי מה שנסתפקתי בעצמי מכבר בנישואין כאלה אם יש לחוש להם, אחרי שהדבר ידוע לכל כי הם אינם מכוונים כלל לשם קידושין, והוא אינו מתכוין לקדשה והיא אין דעתה כלל להתקדש לו ובעיניהם אינו אלא צחוק בעלמא, אם יש בזה מקום לחוש.

ועוד, אף אם תמצא לומר דיש בזה חשש, אולי דינה כמו שוגגת או אנוסה, וכמו בגמ' יבמות [ל"ג ע"ב] בהחלפו, ויש להתירה מכח ספק ספיקא, וצ"ע.

ועיין תשו' מהרש"ם [ח"ב סי' ח' בסופה], ותשו' רעק"א [תנינא סי' נ"ה], ותשו' פנים מאירות [ח"א סי' נ"ג].

שו"ת הר צבי אבן העזר סימן ל

נישאה רק כדי שתקבל רשיון כניסה לארץ, אי שריא לכהן יום ה' ד' מנ"א תרצ"ט.

להרב הגאון ר' נחמן שמואל מיאדאסער, רב בבני ברק.

על דבר מעשה שהיה, בבתולה אחת מהונגריא בת למעלה משלושים שנה, שכדי שתשיג רשיון הממשלה להשאר באה"ק, סידר לה רב חופה וקידושין עם בחור ספרדי מקווקאז צעיר לימים, ותיכף נפרדו ולא ראו זא"ז עד שנפרדו בג"פ בתל אביב. וכהיום נשתדכה לכהן.

ונהנה כת"ר העלה להתירה ע"פ שלשה יסודות:

א. שלא היה אלא עד אחד כשר והשני היה קרוב, ובנמצא קרוב או פסול בטל כל העדות. ואמנם לתוס' [במכות ו' ע"א ד"ה שמואל], ורא"ש [שם פ"א סי' י"א], והובא בחו"מ [סי' ל"ו סע' א'] בשם י"א, לא אמרינן נמצא אחד קרוב או פסול בטל אלא במעידים בפני בי"ד. אבל הקצה"ח [שם ס"ק א'] מביא בשם ריטב"א בקידושין [ע"ג ע"א], דפליגי בזה הראשונים אי בקידושין בעינן דוקא העידו בבי"ד.

ב. טבעת הקידושין לא היתה שלו ולא נתן לה כלום. ובנדון דידן לא שייך מה שכתב הרא"ש בתשובות [כלל ל"ה סי' ב'] ובפ"ק דקידושין [סי' כ'], דבמשאיל לקידושין גמר בלבו להקנות לו, דכאן ידע המשאיל שאין כאן כוונה לשם קידושין.

ג. כאן שניהם ידעו שהוא פיקציה. ואף שהרמ"א [סי' מ"ב סע' א'] מביא בשם תשו' מהר"ם [סי' תתקצ"ג] דלא מהני אומדנא בקידושין, היינו בכה"ג שיש אומדנא לכאן ולכאן, אבל כאן היה ברור לכל העומדים שם שלא נעשה לשם קידושין.

הנה מכתבו בא אלי בזמן שישבתי על הארץ מעולל בעפר קרני באבל בתי, וכאשר קמתי היום שבור ורצוף, עדיין איני מוכשר לבוא בארוכה ולהעיר בדבריו, ורק בקצור הנני להשיבו כי דבריו צדקו להלכה.

לאות א'. הנה ברמ"א אהע"ז סי' מ"ב סוף סעיף ב' כתב, אם קידש לפני שנים והאחד מהם קרוב, הוי כמקדש לפני עד אחד. וא"כ משמע דיש מקום להחמיר.

ולכאורה י"ל דמ"מ יש להתיר מטעם ספק ספיקא: דשמא כהפוסקים [רי"ף, רמב"ם ורא"ש] דאין עד אחד מועיל כלל לקידושין, ואת"ל דמחמירין [כהסמ"ג], שמא כמ"ד דנמצא אחד קרוב ופסול מתבטל כל העדות בקידושין. אבל הרמ"א הא קאמר דדינו כמקדש לפני עד אחד, וא"כ הא קאמר דלא מהני כאן ס"ס להתיר (וכן מצאתי שכתב בתשו' רעק"א קמא סי' צ"ד).

אמנם בחלקת מחוקק ס"ק ו' ובבית שמואל ס"ק ח' [פירשון], דהרמ"א מיירי דוקא בכה"ג שלא נצטרף להקרוב לעדות, ושוב אין הכרח דהרמ"א מחמיר בספק ספיקא (ובתרי חומרי), וא"כ בנידון דידן דנצטרפו, הדר דינא דתרווייהו נפסלו לעדות זה.

(הגהה מן הצד: לא הזכיר איזה קרוב הוא, דאם הוא מצד האם, הרי הרמ"א בחו"מ [סי' ל"ג סע' ב'] מביא דאינו אלא דרבנן).

לאות ב'. יש לסיועיה ממה שכתב בתשובות הגאון רעק"א [תניינא סי' נ"ה] וז"ל: אולם בזה י"ל כיון דבנ"ד הטבעת לא היתה שלו רק בשאלה, בשאלה זו לא אמרינן ביה דנתן במתנה ע"מ להחזיר בכדי שיהיה קידושין מעליא, כיון דהמשאיל עם שאר האנשים חשבו הכל לצחוק בעלמא וכו', עכ"ל. ועיין תשובות חתם סופר [אהע"ז ח"א סי' פ"ו].

לאות ג'. ראה תשובות נודע ביהודה [מהדו"ק סי' נ"ט] שמבאר דברי הרמ"א בסי' מ"ב [סע' א'], דאף באומרת שלא כיוונה אלא לשחוק אינה נאמנת. ואומר הנוב"י שאין הטעם משום דאינה נאמנת, דלמה לא נאמין לה בדבר דלא איתחזק איסורא ובפרט שיש לה חזקת פנויה. רק עיקר הטעם הוא דלוי יהי כדבריה שכיוונה לשחוק בעלמא, אינו מועיל, דדברים שבלב אינם דברים, וכיון שאמרה תחילה קדשני, הרי שגלתה דעתה שרצונה בקידושין. אבל בכה"ג שמעולם לא גלתה דעת שחפצה בקידושין, בודאי יכולה לומר שלשחוק בעלמא כיוונתי וכו'.

ועיין עוד בתשובות מהר"ם מלובלין [סי' ס"ד], ותשו' מהר"ם פדוואה [סי' כ"ד]. וראה בתשובות אחיעזר [ח"ג סי' כ"ב] שכתב וז"ל: כיון שלא היתה הטבעת של המקדש, והמשאיל את הטבעת באותו מעשה שחשב שהוא לצחוק, הלא לא כיון להקנות כיון שהיתה כוונתו לשם שחוק, עכ"ל.

י' שו"ת מהרי"ק סימן קמא

סלת נקיייה. מבני עלייה. הוותיק ידיד נפשי הח"ר שמואל אייגרא יצ"ו שלום רב באשר לי מעט שעת הכושר אמרתי להשיב בקצרה על שאלותך ששאל לי ימים. ראשונה:

על הנהגים להצריך למי שהמירה אשתו ורוצה לקחת אחרת לזכות לה גט למומרת על ידי אחר כדי שתתגרש בו אם תחזור בה, ושאלת: האם צריך? ומי מהני?

הנה לא באתי לחלוק על המנהג במקום שנהגו כן, דנהרא נהרא ופשטיה, אמנם דע לך שאין מנהגינו בכך, דלמה נצריך לעשות כן? דאי משום תקנת הגאונים שלא לישא שתי נשים, פשיטא שלא הייתה כוונתם אלא בנוהגות מנהג ישראל ודת משה ויהודית, ולא לזו שהמירה בתורת משה! דגדולה מזו כתב ראב"ן, ומביאו המרדכי בכתובות פרק אעפ"י גם /שמא צ"ל גבי/ מורדת בבעלה, דבדורות הללו שאין אדם נושא ב' נשים, דלא משהינן ליה אגיטא - משום שיוסרו כל הנשים, קנסינן לה ושרינן ליה לישא אחרת, והיא תשב ותתעגן; ק"ו בזו, שהמירה באביה שבשמים.

ואף על גב שיש קצת לדחות ראייה, זו מ"מ הדעת מכרעת והסברה מוכחא שלא תקנו מעולם בכיוצא בזה: ועוד, דפשיטא דלא מיקרי נושא שתי נשים אלא כשהראשונה מותרת לו, אבל כשהיא אסורה עליו, כגון זו שזינתה כמה וכמה פעמים, כיון שהמירה ונשתקעה בכותים - פשיטא דאין זו אשתו לענין זה, ואף כי עדיין היא אשתו לחייב הבא עליה משום אשת איש, כיון שאסורה עליו עולמית:

ואשר שאלת אי מהני -

נר' לע"ד דודאי לדברי רבי שלמה, שפירש בשילהי האשה שלום (דף קיח) הא דאיבעיא לו התם מהו לזכו' גט לאשה במקו' קטטה, וכן במקום יבום, שהספק הוא האם תתגרש מיד שזכה האחר בגט בשבילה ואם לאו, דודאי הכא מתגרש המומרת משזכה האחר בגט בעבורה, שהרי ע"כ לא קא מיבעיא לן התם אלא משום דדילמ' צוותא דגופא עדיפא לה, וכדפשיט מדריש לקיש טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו, הא לאו הכי פשיטא ליה דמזכין, וא"כ הכא ליכא צוותא, דלא שייך בה טב למיתב טן דו וכו', שהרי היא אסורה עליו עולמית - ודאי מזכין.

וכן נמצא בתשובות בשם רש"י שהתיר לזכות גט במקום יבום קטן, וזכי יש דעת במרדכי?, כל שכן הכא דאיכא למימר דמודו כ"ע כדפי'.

אמנם לדברי רב אלפס בפ"ק דגיטין גבי הא דתנן האומ' תנו גט זה לאשתי ושטר שיחרו' זה לעבדי, דבעבד אין יכול לחזור בו לדברי חכמים דסברי דזכות הוא לעבד שיצא מתחת יד רבו לחרות, שכתב ז"ל:

והני מילי לענין חזרה, דלא מצוי רביה מהדר ביה, אבל עבדא לא נפיק לחירות עד דמט' גיטה לידיה,

דתנן: האומר תנו גט זה לאשתי ושטר שיחרור זה לעבדי ומת - לא יתנו לאחר מיתה, דאין גט לאחר מיתה, וש"מ דלחזרה הוא דזכין לו לעבד, אבל מיפק לא נפיק לחירות עד דמטא גיטא לידיה.

ואשכחן זכיייה בכה"ג, כדאמר' לקמן:

הילך מנה לפלו' וכו' עד דגרסינן בפרק האשה שהלכה היא ובעלה למ"ה ושלום בינה לבינו בעי מיניה רבא מר' נחמן המזכ' גט לאשתו במקום יבם מהו וכו' עד א"ל רבינא לרבא המזכה גט לאשה במקום קטטה מהו וכו' עד ת"ש דאומר ריש לקיש טב למיתב טן דן /דו/ מלמיתב ארמלו ע"כ דברי רב אלפס.

ומדהביא כאן שתי המימרות הללו, שהם ביבמות ובגיטין פ"ק גבי פלוגתא דרבי מאיר ורבנן בענין זכיות גט שחרור לעבד, אשר פירש' דוקא לענין חזרה ולא לענין יציאת חירו' והתרה בבית חורין, פשיטא ופשיטא שגם ההיא דיבמות מפרש כן לענין חזרה דבעל דוקא, ולא לענין שתותר האשה עד שיגיע הגט לידיה, וזה ברור ופשוט שדעת רב אלפס הוא כן:

וכן יש לפרש גם כן מה שכתב בספר האגודה ז"ל:

פעם אחת אמרתי למומר לזכות גט לאשתו שהיתה במקום רחוק

ואמרו לי רבותי' כן אשר יפה עשיתי

עכ"ל

כמו כן אפשר לפרשו שמשום שהיה ירא פן היה המומר מתחרט ומבטל את הגט בטרם יגיע ליד האשה, ומשום כך אומר

לזכות לה ע"י אחר והודו לו רבותיו, אבל לא להתירה בגט זה עד שיגיע לידיה, וכדברי רב אלפס דלעיל.

ואף על גב דהתו' לא הלכו לשיטת רב אלפס, וסבירא להו דלרבנן חל גט שיחרור משעת מסירה לשליח, כדמוכח בדבור

דהאומר וכו'.

וגם רבינו משה מיימון כתב בפ"ק דהלכות עבדים דאם אומר בהדיא 'זכו בגט שחרור זה לעבדו', שמיד שזכו בו יצא לחירות,

דאם כן ה"ה לנדון הזה אם נאמר דזכות הוא לה כיון שהמירה ונשתקעה ביניהם ונאסרה עליו, וכדפי' לעיל.

מכל מקום כדי /כדאי/ הוא רב אלפס לחוש לדבריו, ואפי' באיסור קל של תורה, כ"ש וכ"ש באיסור חמור כזה, דהיינו איסור

אשת איש,

ולא נתיישב לי המנהג ההוא, דהא פשיטא דלדברי רב אלפס אם נאמר דיש לחוש לתקנת הגאון שלא לישא שתי נשים גם

כשהראשונה המירה, משום זכיייה הגט על ידי אחר לא נתקן האיסור, דסוף סוף עדיין היא אשת איש עד שיגיע גט לידיה,

ומ"מ לא בעינן למשכחי נפשאי אמנהג מקומות כדכתב' לעיל, וכ"ש הכא דדילמא סבירא להו כדברי רבינו שלמה והתוספות וכן

רבינו משה: